ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

FİNANSAL KÜRESELLEŞMENİN TÜRKİYE'DE İMALAT SANAYİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Sercan SARI

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Aziz KONUKMAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İKTİSAT BİLİM DALI

Ağustos 2021

ankara
HBM

FİNANSAL KÜRESELLEŞMENİN TÜRKİYE'DE İMALAT SANAYİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Sercan SARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İKTİSAT BİLİM DALI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

AĞUSTOS 2021

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

(İmza)

Sercan SARI

14/08/2021

FİNANSAL KÜRESELLEŞMENİN TÜRKİYE'DE İMALAT SANAYİ ÜZERİNE ETKİLERİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Sercan SARI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

AĞUSTOS 2021

ÖZET

21. yüzyılın en önemli konularının başında gelen küreselleşme çalışmamızın özünü oluşturmaktadır, yaşantımızın her alanında karşımıza çıkan "küreselleşme" dünyanın stratejik bir konumunda bulunan Türkiye'yi derinden ilgilendirmektedir. Çalışmamızın maksadı küreselleşen dünya üzerinde önemli bir yeri olan ülkemizin yaşamış olduğu ekonomik gerçekleri ortaya koymak ve finansal küreselleşmenin Türkiye Cumhuriyeti'nde imalat sanayi sektöründe ne derece etkili olduğunu araştırmaktır. Bu araştırmada genellikle Cumhuriyet dönemi ele alınacak, ancak geçmiş dönemlerin sıkıntılarına da değinilecektir. Çalışmamızın başlangıcında küreselleşme ile ilgili genel konulara yer verilmiştir, daha sonra ekonomik sektörlerin rakamsal ayrıntısına girilmiş ve devamında ülkemizin asıl sorunu olan finansal küreselleşmenin ülkemizdeki imalat sanayi sektörünü nasıl etkilediği ortaya konulmuştur. Üretim yapılmadan kalkınma olmayacağı, üretmeden tüketime ağırlık veren Türkiye'de gelişmişlikten ve refah seviyesinin artacağından bahsetmenin hayalden öteye gidemeyeceği, dışarıya açılmanın ihtiyaç olduğu ancak ülke kaynaklarının tüketim yerine üretime yönlendirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Bilim Kodu	: 117401
Anahtar Kelimeler	: Finansal Küreselleşme, Küreselleşme, Üretim, Sanayi, İmalat Sanayi
Sayfa Adedi	:71
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Aziz KONUKMAN

EFFECTS OF FINANCIAL GLOBALIZATION ON THE

MANUFACTURING INDUSTRY IN TURKEY

(M.Sc.Thesis)

Sercan SARI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

AUGUST 2021

ABSTRACT

Globalization, which is one of the most important issues of the twenty-first century, constitutes the essence of our work, and the "globalization" that we encounter in all areas of our lives deeply concerns Turkey, which is in a strategic position in th eworld. The aim of our study is to reveal the economic realities of our country, which has an important place in the globalizing world, and to investigate how effective financial globalization is in the manufacturing industry sector in the Republic of Turkey. In this research, not only the Republican period generally is discussed, but also the problems of the past periods will also be mentioned. At the beginning of ourstudy, general issues related to globalization are included, then the numerical details of the economic sectors are given and then how financial globalization, which is the main problem of our country, affects the manufacturing industry sector in our country.. It has been concluded that there will be no development without production, that there will be no development and that the level of welfare will increase in Turkey, which focuses on consumption without production, that it will not go beyond imagination, that there is a need to open up to the outside, but that the country's resources should be directed to production instead of consumption.

Science Code	:117401
Key Words	:Financial Globalization, Globalization, Production, Industry, Manufactoring Industry
Page Number	:71
Supervisor	Prof. Dr. Aziz KONUKMAN

TEŞEKKÜR

Lisansüstü öğrencilik dönemimde tez danışmanlığımı üstlenerek çalışmam boyunca yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren kıymetli hocam Prof. Dr. Aziz KONUKMAN'a sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Sunmuş oldukları pozitif katkılardan dolayı savunma jürisi komisyon üyeleri, Doç. Dr. Umut ÇAKMAK'a ve Doç. Dr. Dilek BAŞAR DİKMEN'e içtenlikle teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Hayatım boyunca maddi ve manevi olarak bana destek veren, tez sürecimde bana çok önemli katkılar sağlayan canım babam Oktay SARI'ya ayrıca teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET iv

ABSTRACT v

TEŞEKKÜR vi

İÇİNDEKİLER vii

TABLOLARIN LİSTESİ ix

ŞEKİLLERİN LİSTESİ x

KISALTMALAR xi

1. GİRİŞ 1

2. KÜRESELLEŞMEYE GENEL BAKIŞ 3

2.1. Küreselleşmenin Tanımı 3

2.2. Küreselleşmenin Tarihsel Gelişimi 8

2.3. Küreselleşmenin Boyutları 14

3. EKONOMİK KÜRESELLEŞME 15

3.1. Ekonomik Küreselleşme Tanımları 15

3.2. Ekonomik Küreselleşme Süreçleri 18

3.2.1. Üretimin Küreselleşmesi 18

3.2.2. Ticaretin Küreselleşmesi 20

3.2.3. Finansal Küreselleşme 21

3.3. Ekonomik Sektörler (Faaliyetler) 23

3.3.1. Genel 23

3.3.2. Tarım Sektörü 27

3.3.3. Sanayi Sektörü 29

3.3.4. Hizmet Sektörü 31

3.3.5. Kuvaterner (Dördüncül) Sektör 34

3.3.6. Kuinary (Beşincil) Sektör 36

3.4. Küreselleşmenin Türkiye Üzerindeki Etkileri 37

4. FİNANSAL KÜRESELLEŞMENİN TÜRKİYE'DE İMALAT SANAYİ ÜZERİNE ETKİLERİ 43

4.1. Türkiye'de Sanayi Sektörüne Genel Bakış 43

4.1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Sanayi 43

4.1.2. Cumhuriyet Döneminde Sanayi 45

4.2. Finansal Küreselleşme ve İmalat Sanayi Sektörüne Etkileri 52

4.2.1. Genel 52

4.2.2. Cumhuriyet Öncesi Dönemde İmalat Sanayi Sektörü 53

4.2.3. Cumhuriyet 1923-1980 Yılları Arası İmalat Sanayi Sektörü 54

4.2.4. 1980-2000 Yılları Arası İmalat Sanayi Sektörü 56

4.2.5. 2000 Yılı ve Günümüze Kadar İmalat Sanayi Sektörü 61

5. SONUÇ 65

KAYNAKLAR 67

ÖZGEÇMİŞ 71

TABLOLARIN LİSTESİ

Tablo **Sayfa**

Tablo 4.1. 1913-1915 Yıllarında Osmanlı'da Yapılan Sanayi Sayım Sonuçları 45

Tablo 4.2. 1923-2015 Yılları Arasında Ana Sektörlerin GSMH'daki payları 49

Tablo 4.3. GSYH'nın Sektörlere dağılımı ve Büyüme Hızları 51

Tablo 4.4. Sanayi Büyüme Oranları (%) 59

Tablo 4.5. Sanayi Sektöründe 2002-2019 Arasında Doğrudan Yabancı Yatırımları..... 60

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil **Sayfa**

Şekil 3.1. Ekonomide Faaliyet Alanları 23

Şekil 3.2. Üretim, Dağıtım ve Tüketimi Etkileyen Faktörler..... 25

Şekil 3.3. Türkiye'deki Ekonomik Sektörler 26

Şekil 3.4. Ekonomik Faaliyet Sektörleri 26

Şekil 3.5. Türkiye'nin Ekonomisini Etkileyen Faktörler 37

Şekil 3.6. Türkiye'nin 2011-2018 Yılları Arası Ekonomik Küreselleşme Endeksi..... 40

Şekil 3.7. Türkiye'nin 1970-2018 Yılları Arası Ekonomik Küreselleşme Endeksi Grafiği 41

Şekil 3.8. 2018 Ekonomik Küreselleşme Endeksi Ülke Sıralamaları 41

Şekil 4.1. 1927 Yılında Çalışan Nüfusun Sektörlere Göre Dağılımı 48

Şekil 4.2. 2020 Yılında Çalışan Nüfusun Sektörlere Göre Dağılımı 49

Şekil 4.3. 1923-2015 Yılları Arasında Ana Sektörlerin GSMH'daki Payları (Grafiksel) 50

Şekil 4.3. 2000-2017 Yılları Arasında GSYH'da Sektör Payları (Grafiksel) 51

Şekil 4.4. 2000-2017 Yılları Arasında Sektörlerin Büyüme Hızları (Grafiksel) 52

Şekil 4.5. Sektörlerin 1923 ve 2017 Yıllarında GSYH Payları..... 58

Şekil 4.6. Sanayi Sektöründe 2002-2019 Arasında Doğrudan Yabancı Yatırımlar..... 61

Şekil 4.7. Toplam İstihdam İçerisinde Sanayi Sektöründe İstihdam Edilenlerin Payı (%) (1991-2018). 63

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü

GATT: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

GSYH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

IMF: Uluslararası Para Fonu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

WTTC: Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi (World Travel and Tourism Council)

TDK: Türk Dil Kurumu

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

1. GİRİŞ

Küreselleşme; 20. yüzyılın sonlarına doğru yaşamımıza girerek hemen hemen her alanda karşımıza çıkan, özellikle son yıllarda iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte tepe noktasına ulaşan ve dünya haritasındaki tüm ülkeleri etkisi altına alan bir kavramdır. Akademik mesele olarak ortaya çıktığı 80'li yılların başlarından itibaren küreselleşme, başta toplumsal ve ekonomik hayat olmak üzere bilim, teknoloji, üretim, ticaret, bankacılık, tarım, turizm, eğitim, sağlık, kültürel ve sanatsal faaliyetlere kadar geniş bir alanda kullanılan bir kavram halini almıştır. Günümüzde izlenen ve takip edilen televizyon ve diğer görsel medyalarda yapılmakta olan konuşmalar, paneller, açık oturumlar, çalışmalar, güncel haberler vb. okunduğunda, dinlendiğinde veya incelendiğinde mesleği ve ilgi alanı ne olursa olsun hemen hemen her konuşmacı ve katılımcının küreselleşme kavramına dolaylı yollarla değindiği veya farklı tanımlamalar yapmaya çalıştıkları görülmektedir. Küreselleşme kavramının asıl ilgi ve etki alanının belirlenmesinde birçok bilim insanı veya akademisyen değişik fikir ve yorumlarıyla katkıda bulunmuş veya bulunmaktadırlar.

Son yıllarda kalkınma üzerine tartışmalar "küreselleşme" kelimesi etrafında ele alınmaktadır. Emeğin, sermayenin, finansal kaynakların serbest dolaşımının yaşandığı bu süreç, ekonomi yönetiminde piyasa güçlerini daha etkin kılarken, devletin rolünün ekonomide azalmasına sebebiyet vermektedir. Bu durum 2. Dünya Savaşı sonrası büyük ülkelerle arasını kapatmak için ekonomiye sürekli müdahalede bulunan ulus devletlerin amaçlarıyla zıt düşmektedir. Gelişmekte olan ülkeler çoğunlukla ithal ikameci politikalar izleyerek sanayileşme yoluna girmişlerdir. Gelişmiş ülkeler, kalkınmalarını arttırmak için yeni finansman ve fon ihtiyacı duymaktadır, bu sebeple küreselleşme süreci bu ülkeler için cazip bir hale gelmiştir. Bu sebeple küreselleşme gelişmekte olan ülkeler için bir tehdit unsuru olarak algılanabilmektedir. Gelişmekte olan ülkeler küreselleşme süreci içinde yer alırken, fayda maksimizasyonu sağlamak için kendilerini koruyacak politikalar göstermeye özen göstermelidir.

Bu çalışma; Osmanlı İmparatorluğu son zamanları ile Türkiye Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar küreselleşmenin ekonomimiz üzerindeki etkileri ile birlikte küreselleşmenin bir boyutu olan finansal küreselleşmenin Türkiye'de imalat sanayi üzerine etkilerini konu edinmektedir. Çalışmanın ilk bölümünde küreselleşmenin değişik kişi ve kuruluşlar tarafından yapılmış anlam ve tanımlamaları ile birlikte küreselleşmeye olumlu ve olumsuz yönleriyle yaklaşan düşüncelere yer verilmektedir. Bu tanımlamaların ardından

küreselleşmenin tarihsel gelişimi ile ilgili değişik iddialarla birlikte küreselleşmeye etki eden buluşlar ve siyasi olaylar kısaca açıklanmaktadır.

Ekonomik küreselleşme ve tarihsel gelişimi ile ekonomik küreselleşme süreçlerinden üretimin küreselleşmesi, ticaretin küreselleşmesi ve finansal küreselleşme ile ilgili tanımlara değinilmiştir. Ekonomik sektörler bölümünün genel hususlarında, ekonomideki faaliyet alanları ve bu faaliyet alanları ile birlikte Türkiye'nin ekonomisini etkileyen faktörler ve Türkiye'deki ana sektörlerden tarım, sanayi ve hizmet sektörleri ile dördüncül ve beşincil sektör olarak adlandırılan Kuvaterner ve Kuinary sektörleri hakkındaki incelenmeye yer verilmiştir. Son olarak dördüncü bölümde küreselleşmenin bir boyutu olan finansal küreselleşmenin Türkiye'de imalat sanayi üzerine etkileri incelenmektedir.

2. KÜRESELLEŞMEYE GENEL BAKIŞ

2.1. Küreselleşmenin Tanımı

Günümüzde siyasetten ekonomiye, sosyolojiden çevresel etkilere kadar hemen hemen her alanda karşımıza çıkan ve her ortamda tartışılan "küreselleşme" kavramı, hakkında yapılmış ve yapılmakta olan birçok çalışmada değişik tanımlamalara ve değişik anlamlara olanak sağlamaktadır. "Küreselleşme nedir?" sorusuna içinde bulunduğumuz 21. yüzyılın başında bile net bir cevap verilememekte ya da yapılan tanımlamalar tam ve kesin olarak kabul edilememektedir. Dolayısıyla "küreselleşme" çeşitli anlam farklılıklarıyla birlikte değerlendirilmek durumundadır.

Kökeni İngilizce "globalization" sözcüğünden gelmektedir, Türk dilinde "evrenselleşme" olarak da ifade edilmektedir. Türkiye'de 2012 yılında yayımlanmış olan Türk Dil Kurumu sözlüğünde küreselleşme: "Dünya milletlerini ekonomi, siyaset ve iletişim bakımlarından birbirine yaklaşmaya ve bir bütün olmaya götürmek" şeklinde ifade edilmektedir. Küresel kavramından yola çıkılarak bugün itibariyle hayatımızın birçok alanına girmiş olan küresel pazar, küresel sermaye, küresel ürün, küresel şirket vb. gibi yeni kavramlar türetilmiş ve türetilmeye devam etmektedir (Turan, 1994: 1-3).

"Küresel" sözcüğü, özellikle 1990'lı yıllarda ekonomik, siyasal ve akademik çevrelerde çok kullanılmaya başlanılan bir terimdir, günümüzde oldukça yaygın bir şekilde kullanılmakta olan "global" ifadesinin tarihine bakıldığında birkaç yüzyıldan bu yana "bütün dünya" manasında kullanıldığı görülmektedir, 1944 yılında yayımlanmış olan Merriam Webster's Dictionary'de ise "globalize" olarak ilk kez kullanılmıştır.

"Küreselleşme" kavramı 60'lı yıllarda ortaya çıkmış, 80'li yıllarda oldukça geniş bir alanda kullanılmaya başlanmış, doksanlı yıllarda tüm dünyada bilimsel çalışmalar yapmakta olan insanlar tarafından öneminin kabul edildiği bir sözcük halini almıştır. Bugün ise dünyamızda yaşanan bütün gelişmeleri ifade etmek için kullanılmaktadır.

Küreselleşmenin yanı sıra süreklilik halini alan teknolojik gelişmeler sayesinde mesafe kavramı neredeyse ortadan kalkacak hale gelmiş dünya devletleri arasında sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal alanlarda daha fazla değişim, daha fazla alışveriş, bütünleşme ve ortak çalışma alanları oluşmaya başlamıştır (Turan, 2011: 1).

İçinde bulunduğumuz zaman diliminde yerküre üzerinde yaşanmakta olan birçok faaliyette, meydana gelen olaylarda ve tüm değişim hareketlerinde küreselleşme sözcüğü kullanılmaktadır, bu nedenle küreselleşme tanımı her kesime ve kişiye göre farklı anlamlarla ifade edilmektedir. Bazılarına göre küreselleşme bir slogan, bazılarına göre ülkeler arasındaki sınırları kaldıran bir süreç, bazılarına göre ise dünyanın yapısına değiştiren bir oluşumdur.

Basit anlamıyla küreselleşme, yerküre üzerinde bulunan ancak farklı bölgelerinde yaşamakta olan insanların, toplumların ve devletlerin aralarındaki iletişim ve etkileşim seviyesinin "karşılıklı bağımlılık" çerçevesi içinde aşamalı olarak artması şeklinde tanımlanabilir. Dar anlamına baktığımızda, "sermaye hareketlerinin tüm dünyaya yayılmasının etkisi" olarak açıklanabilecek küreselleşmenin gelişen teknolojiler sayesinde bütün dünyayı bir finans piyasası haline getirdiği görülmektedir. Geniş anlamıyla bakıldığında ise küreselleşme, "ülkelerin maddi ve manevi tüm değerlerinin kendi sınırları dışına taşarak dünya geneline yayılması, farklı olan hususlarında bir uyum çerçevesinde ve tümüyle ortadan kalkması" olarak ifade edilmektedir (Akgönül, 2000: 129).

Yaklaşık 400 yıllık uzunca bir geçmişe sahip olan ve yaşamaya devam eden küreselleşme çok boyutlu bir olgudur, edebiyat açısından oldukça zenginliğe ve akademik çevrelerin yoğun ilgisine rağmen, henüz üzerinde uzlaşmaya varılmış ortak bir tanım söz konusu değildir, dolayısıyla tanımlamasını yapmak oldukça zordur. Bu tanımlamalarda dikkati çeken bir özellik vardır, bu da küreselleşmenin ortak bir tanımının yapılamamasıdır (Zengingönül, 2004: 12).

Küreselleşme ile ilgili olarak birbirlerine alternatif olabilecek birçok yazı yazılmış ve tanımlamalar yapılmıştır. Küreselleşme asıl anlamıyla ekonomide bir kavram olarak değerlendirilmektedir, ancak bunu sadece ekonomik anlamda değerlendirmek uygun değildir, küreselleşme aynı zamanda sanayiyi, bilim ve teknolojiyi, tarımı, hizmet sektörünü, iletişimi ve kültür hayatını ilgilendirdiği için ekonomik, siyasi ya da kültürel yönlerine de vurgu yapılabilmektedir (Törenli, 1994: 76-77).

Genel olarak "ülkeler arasındaki iktisadın, siyasetin, kültürün ve bir ülke ideolojisinin hiçbir sınırlamaya maruz kalmadan diğerine nüfuz etmesini sağlayan ulusal ve uluslar üstü yapı ve süreçlerin oluşması, ya da bu veya buna benzer ortak değerlerin ulusal sınırları aşarak dünya çapında dolaşımı ve yayılma göstermesi" şeklinde ifade edilmektedir. Burada yapılmış olan tanımlamada, küreselleşme "ülkeler arası siyasi, sosyal ve ekonomik ilişkilerin gelişmesi, siyasi kutuplaşmalara dayalı ayırımların ortadan kalkması farklı toplum ve

kültürlerin, inanç ve beklentilerinin daha iyi tanınması, uluslararası gelişmelerin yoğunlaşması gibi konuları içermektedir" (Günsoy ve Kar, 2008: 388). Burada tüm dünya ülkelerinin birleşip kaynaştığı ve tek kutuplu hal aldığı görülmektedir.

Diğer bir tanımlamada "küreselleşme ya da küresel ekonomi, dünya piyasalarında ulusal sınırlardan, ulusal politikalardan ve yurt içi ekonomik kısıtlardan bağımsız olarak faaliyet gösteren uluslararası firma ve finansal kurumlarca ağırlıklandırılmış bir ekonomidir". Başka bir ifadeyle "küreselleşme, kısmen yeni teknolojilerin hızlı ve yaygın yayılmasından kaynaklanan büyüyen ekonomik bağımlılığın bir sürecidir" (Seyrek, 2002: 168).

Küresel boyutlara ulaşmakta olan ekonomi alanında öncelik, birbirlerine yakın veya komşu olan ülkelerin ortak bir pazar oluşturmak suretiyle kendi bölgelerindeki ekonomik sorunlarını çözebilecek şekilde bütünleşmesi, daha sonraki aşamada ise bu pazarı oluşturan ülkelerin, dünya ekonomileriyle bütünleşerek dünyanın tek bir pazar haline getirilmesi söz konusudur (Seyrek, 2002: 169).

ABD'de Lisansüstü eğitim vermekte olan Ulusal Savunma Üniversitesi'nin (NDU) ifadelerinde küreselleşme, "maaşların, hizmetlerin, paranın, teknolojinin, fikirlerin, enformasyonun, kültürün ve halkların hızlı ve sürekli biçimde sınır ötesine akışıdır. Bu süreçte ülkelerin ekonomileri bütünleşmekte, enformasyon devrimi yaşanmakta, pazarlar, şirketler, örgütler ve yönetimler uluslararası hale gelmektedir" (Yılmaz, 2004: 78).

"Küreselleşme, ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda meydana gelen bazı ortak değerlerin ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılma göstermesidir" (Aktan, 1998: 1). Benzer bir yaklaşımla küreselleşme; "insanlar, üretimler, hizmetler, sermaye ve fikirlerin gittikçe yükselen derecede uluslararası sınırlar ötesine doğru kayışını ifade etmektedir" (Auguste, 1998: 16).

İngiliz Sosyolog Roland Robertson'a göre:

> "Küreselleşme devletlerarası etkileşim süreçlerinin bir sonucundan çok toplumsal ve kültürel süreçlerin işleyişine bağlıdır. Küreselleşme dünyanın bir bütün olarak yapılanması ile ilgili olan somut gelişmelerin kavramlaştırılmasıdır. Yani, dünyanın toplumsal ve kültürel faktörlerin etkileşimi sonucu yerel ve küresel düzeyde sürekli olarak yeniden üretilmesi küreselleşme kavramının özünü oluşturmaktadır. Robertson'a göre küreselleşme, bir kavram olarak hem dünyanın küçülmesine hem de dünyadaki bilincin bir bütün olarak yoğunlaşmasına işaret etmektedir" (Steger, 2006: 28).

Küreselleşme, Uluslararası Para Fonu'nun 2002 yılında yayımlamış olduğu "World Economics Outlook" raporu ile "ticaret ve finansman entegrasyonu" şeklinde tanımlanmıştır.

Dünya Bankası'nın yine aynı yılda yayımlamış olduğu "Küreselleşme, Büyüme ve Yoksulluk" raporunda ise "Dünyadaki ekonomilerin ve toplumların devam eden bütünleşmesi" şeklinde ifade edilmiştir (Hablemitoğlu, 2004: 36).

Devlet Planlama Teşkilatı 1995 yılında yapmış olduğu bir çalışmaya göre küreselleşme"ülkeler arasındaki iktisadi, siyasi, sosyal ilişkilerin yaygınlaşması ve gelişmesi ideolojik ayırımlara dayalı kutuplaşmaların çözülmesi, farklı toplumsal kültürlerin, inanç ve beklentilerin daha iyi tanınması, ülkeler arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması gibi farklı görünen ancak, birbirleriyle bağlantı olguları içerir." (Karluk, 1996: 215).

Ekonomist yazar Alan Freeman "küreselleşmenin krizi" adlı kitabında küreselleşmeyi "makasın açılması" şeklinde ifade etmektedir ve bu fikrini 1980 ile 2000 yılları arasında geçen süre içerisinde gelişmiş ülkeler ile dünyanın diğer tüm ülkelerinde GSYİH'da meydana gelmiş olan artma ve azalma ile desteklemektedir. Freeman'ın verilerine göre aynı dönem içinde gelişmiş ülkelerdeki artış yaklaşık 8000 dolar iken dünyadaki diğer ülkelerde azalma yaklaşık 500 dolardır (Freeman, 2007: 65).

Stiglitz'e göre, küreselleşme, ülkelerin ve dünya halkların bütünleşmesidir (Stiglitz, 2006: 31).

Ekonomist Yazar Timothy Taylor, küreselleşme karşıtı tepkiler için şöyle bir ifade kullanmaktadır:

> "Küreselleşme, ne ulusal ekonomiyi hasta eden bir zehir ne de kar amaçlı holdinglerin işçileri sömürmek ve çevreye zarar vermek üzere kullandığı bir araçtır. Küreselleşme ne sömürgeciliğin dönüşü ne de dünya yönetimine erişim anlamındadır. En temel düzeydeki basit anlamıyla küreselleşme, olanaklar içerisindeki ticarî aktivitelerin sınırlarının genişlemesidir. Coğrafî, teknolojik ya da yasal engellerle kısıtlanmış, satış, satın alma, üretim, borç verme, borçlanma faaliyetleri, daha pratik hâle gelmektedir. Küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkabilecek olanakları araştırmak ve çözümlemek, yıldırıcı bir çaba, esneklik ve değişimi gerektirmektedir. Çünkü küreselleşme, yeni ekonomik olanakların bu tür olağanüstü büyük bir düzen içinde yer alışını kapsamaktadır" (Taylor, 2000: 24).

Yukarıdaki tanımlamalara ilave olarak, Jan AartScholte'un "The Globalization of World Politics" kaynak kitabına göre birçok farklı yazar tarafından kullanılan onlarca küreselleşme tanımlamasından daha bahsedebiliriz.

Thomas Freidman; "küreselleşme, kapitalizmin dünya üzerindeki her bir ülkeye yayılması anlamına gelir. Bu bireylerin, ulus devletlerin ve şirketlerin, daha hızlı ve daha ucuz

bir şekilde daha uzağa ulaşıp, dünyayla görülmedik bir biçimde bütünleşmesidir" (Freidman, 2000: 31).

Antony Giddens; dünya genelindeki sosyal münasebetlerin yoğunlaşmasını küreselleşme olarak ifade etmektedir. Giddens'a göre mahalli olaylar, coğrafya bakımından birbiriyle çok uzak mesafelerde olan yerlerdeki başka olaylar tarafından kolayca etki altına alınmaktadır" (Giddens, 1990: 64).

Emanuel Richter; "küresel ağ kurma, birbirinden ayrı topluluklarını, karşılıklı bağımlılıklar ve birlik vasıtasıyla kaynaştırılmasıdır".

Martin Khor'a göre "küreselleşme, üçüncü dünyanın uzun zamandır tanıdığı kolonileşmedir".

Küreselleşme kavramının değişik tanımlarının olduğu ve bu tanımları daha da arttırabileceğimiz görülmektedir. Tanımlara bakıldığında ifadeler arasında birbirlerine çok yakın olanlar gibi çok farklı olanlara da rastlanmaktadır. Yapılmış olan bu tanımlardan anlaşılacağı gibi, küreselleşme karışık bir yapıya sahiptir, hem ekonomik, hem de ideolojik yönü vardır, buna rağmen küreselleşme kavramını bunlarla sınırlamak ve küreselleşme süreçlerini birbirinden ayrı düşünmek pek anlamlı gelmemektedir.

Küreselleşme aslında ekonomi ile ilintili bir süreç olarak değerlendirilmektedir, ancak ekonominin yanı sıra toplum yaşamında var olan tüm alanlar ile yakın ilişki ve etkileşim içerisinde olduğu görülmektedir. Yapılmış olan birçok tanımlama doğrultusunda küreselleşmeyi; toplum ve ekonomi ile ilgili faaliyetlerin, devletlerin siyasal sınırlarını bir anlamda yok sayarak dışına çıkmak suretiyle yayılması, ülke ve toplumlar arasındaki bağların sıkılaşarak periyodik şekilde artması ve bütünleşmesi olarak ifade edilebilmektedir.

Küreselleşmenin sürecine bakıldığında, Peter Dicken, Antony Giddens, Harvey, Cerny, Oman, Harris, Winham, Kenick Ohmae, Robert Reich, gibi olumlu gözle bakan küreselleşme taraftarları ve Boratav, Kepenek, Hirst, Thompsen, Chomsky, Jessop, Greider, Yeldan, gibi eleştiren gözle bakan küreselleşme muhaliflerinin bulunduğu görülmektedir.

Küreselleşmeye olumlu olarak bakanlara göre, bu süreçte ülkelerin aralarındaki anlaşmazlık ve kutuplaşmaları çözümleyerek, ekonominin öncelikli olduğu tüm alanlarda ülkelerarası ilişkilerin yoğunlaştığı, karşılıklı bütünleşme ve bağımlılıkların arttığı fikri ortaya konulmaktadır. Küreselleşme yanlılarının en önemlileri arasında sayılan Kenicki Ohmae ve ABD eski çalışma bakanlarından Robert Reick'e göre "her şeyi değiştiren, ulus devletlerin ve

sendikaların ona karşı hiçbir şey yapamayacakları ya da çok az şey yapabilecekleri kesin bir eğilimdir". Bundan ötürü artık küreselleşmenin önünde hiçbir engel olmayacaktır. Ulus-devlet artık kontrol dışıdır, ulus-devlet sınırların olmadığı bir dünyada ekonominin idaresinde önemsiz, fonksiyonu olmayan doğal bir birimdir, küreselleşme sürecinde ulus devletler artık önemini yitirmiştir (Kır, 2002: 15).

Küreselleşmeye ihtiyatlı ve eleştirel olarak yaklaşanlara göre, küreselleşme yeni bir olgu değildir, sadece yeni bir terim olarak kullanılmaktadır. Küreselleşmenin emperyalizmi gizlemek, süslemek için kullanılan bir terim olduğu iddiaları arasındadır. Küreselleşme bu nedenle yine güçlü olana hizmet ediyor ve dünyadaki kutuplaşmayı artırıyor. (Kansu, 1996: 21). Bunlara göre ulus-devlet yok olmayacak ve uzun bir süre daha güçlü politik bir organ olacaktır, ancak tek yetkili organ olmayıp yetkilerinin başka kurumlarla paylaşmak zorundadır (Drucker, 1993: 21).

Çağın kavramı olarak adlandırabileceğimiz küreselleşme ile birlikte birçok alanda dikkat çekici değişiklikler görülmekte ve karmaşık bir ortamda yaşama mecburiyeti ortaya çıkmaktadır. Günümüzdeki insanlar eski yıllara nazaran, gelişen teknolojiler ve yeni buluşlar sayesinde birbirleriyle daha kolay şekilde görsel ve işitsel bağlantı kurabilmekte ve binlerce kilometrelik mesafeleri avuçları içine alabilmektedirler. Küreselleşme kavramı, değişik boyutları sayesinde tüm alışverişlerin, malzeme ve para akışlarının kolayca yapılabilmesi, eğitim ve öğretimin, bankacılık ve finans kaynaklarının ortaklaşa kullanılmasıyla birlikte hayatın merkezine yerleşmiştir.

2.2. Küreselleşmenin Tarihsel Gelişimi

Küreselleşmenin tanımlamasında bilim insanları ve düşünürler tarafından ortak noktaya varılmadığı ve değişik düşünce ve fikirlerin olduğunu önceki konuda belirtmiştik. Küreselleşmenin başlangıç tarihi ve tarihsel gelişimi ile insanların yaşam alanlarında ne kadar etkili olduğu konusunda da yine düşünürler ve bilim insanları arasında sağlanmış ortak bir fikir birliği olmadığı görülmektedir (Robertson, 1999: 21).

Küreselleşme kavramının toplum hayatına girmiş olduğu 80'li yıllarda özellikle akademik çevrelerde pek dikkate alınmadığı bir gerçektir, ancak zaman ilerledikçe küreselleşme kavramı sadece ekonomik alanda değil toplum hayatının her alanında kullanılmaya başlamıştır ve akademik çevrelerce de dikkate alınması gereken bir kavram haline gelmiştir. Bugün itibariyle ise küreselleşme kavramı sadece 80'li yıllardaki sınırlarıyla

kalmayarak olumlu veya olumsuz etkileriyle birlikte hemen hemen her alanda karşımıza çıkmaktadır.

Küreselleşme ile ilgili değişik yaklaşımlar mevcuttur ve bu yaklaşımlar genellikle birbirinden farklı, bazen de birbirine zıttır. Küreselleşme ile ilgili herkesin uzlaştığı tek nokta bulunmaktadır, bu da küreselleşmenin kaçınılmaz olduğudur. Bu kavram günümüzde insanların ve toplumların geleceğini belirleyen unsur haline gelmiştir.

Küreselleşmenin nasıl ortaya çıkmış olduğuna dair değişik görüşler ileri sürenler bulunmaktadır. Tarihsel süreç ile ilgili olarak küreselleşmeyi insanlık tarihi boyunca insan topluluklarının birbirleriyle iletişime geçmeleri olarak değerlendirdiğimizde ilk çağlara kadar uzanan bir tarihi vardır, ancak bugünkü anlamda küreselleşmenin tarihi için yakın tarihe gelinmekte ve birçok görüş ile karşı karşıya kalmaktayız. Modern çağın başlangıcını, 18'inci yüzyılın sonlarını, 19'uncu yüzyılın ikinci yarısını ve 1970 yıllarının sonlarını başlangıç olarak alan birçok görüş bulunmaktadır.

Küreselleşmenin ortaya çıkışı ile ilgili görüşlerin yanı sıra ilk kullanımı ile ilgili de değişik görüşler, tartışmalar ve farklı iddialar bulunmaktadır, bu konudaki tartışma ve iddialar hala devam etmektedir. Bu iddialardan birkaçından bahsedecek olursak;

1833 yılında İngiliz İktisatçı W. Foster'ın kaleme almış olduğu "dünya üzerindeki kaynakların dağılımı ve kullanımı" konulu makalede küreselleşme ilk kez ekonomik anlamda tanımlanmış ve dünyada üretim ve dağıtım olarak ifade edilmiştir. Bundan sonra 4 Nisan 1959 günü "The Economist" dergisinde yeniden yer almıştır. W. Foster'ın makalesini yayımlamasından yaklaşık 130 yıl sonra 1968 yılında ekolojist Garett Hardin, birçok bireyin sınırlı bir kaynağı kullandığında ortaya ne gibi sorunların çıkacağını anlatmak için yapmış olduğu çalışmada bu kavramı tekrar ortaya çıkarmıştır (Karabıçak, 2002: 113-116).

1944 yılında yayımlanmış olan Merriem Webster's Sözlüğünde (Webster's Dictionary), ilk defa küreselleşmenin tanımı yapılmıştır. Sözlükle ile ilgili başka bir iddiada ise, küreselleşme kavramının ilk defa Eylül 1961 yılında yayımlanmış olan ve genel olarak Webster's Third veya W3 olarak bilinen "Webster's Third New International Dictionary of English Language Unabridged" sözlüğünde kullanıldığıdır.

Ziegler'e göre; bir iletişim bilimci olan sosyoloji Profesörü Kanadalı Marshall McLuhan, 1962 yılında kaleme aldığı "The Gutemberg Galaxy" (Gutenberg Galaksisi) adlı kitabında dünyanın bir bölümünün iletişim yenilikleri sayesinde "Global Köy" halini aldığını

ifade edip bir anlamda küreselleşme tanımını yapmış ve literatüre sokmuştur. Marshall McLuhan 1964 yılında yayımladığı "Understanding Media" (Medyayı Anlamak) kitabı ile küreselleşme kavramı yaygınlaşmaya başlamıştır.

Diğer bir iddiaya göre; M. McLuhan'ın küreselleşme kavramı ile ilgili fikirlerini 1980'li yıllarda dünyanın önemli strateji uzmanları arasında sayılan ve aynı zamanda Colombia Üniversitesinde görevli olan bilim insanı ve politikacı Zbiginiew Brezinski'nin, desteklediği ve Amerika'nın değişik üniversitelerinde görev yapmakta olan ekonomistlerce yeniden güncellenerek yayılmaya başladığıdır (Ziegler: 2004: 85-87).

İngiliz toplum bilimci Anthony Giddens küreselleşme kavramını 1980'li yılların sonu ve 1990'lı yılların başında ilk dillendiren bilim insanı olduğunu, sunumlarıyla yaygınlaştırdığını ve küreselleşmenin iletişim alanındaki devrimin bir sonucu olduğunu iddia etmektedir (Gökdere, 2001: 71).

Amerikalı akademisyen ve pazarlama profesörü Theodore Lewitt'in 1983 yılı Mayıs ayında Harvard Business Review"adlı dergide yazmış olduğu "The Globalization of Markets" (Piyasaların Küreselleşmesi) makalesinde küreselleşme kavramının "insanlar ve kültürleri bütünleştirme süreci" olarak ilk defa kullanılarak literatüre girdiği iddia edilmektedir (Ohmae, 1993: 17).

Küreselleşmenin tarihsel gelişimi, yaygınlaşması yönünde yaptığı çalışmalarla adından en çok söz ettiren İngiliz sosyolog Roland Robertson, tarihsel sırasıyla; oluşum, başlangıç, yükseliş, hâkimiyet için mücadele ve belirsizlik aşaması olarak belirlediği bu sürecin 15. yüzyılda başladığını ve beş farklı aşamadan geçip günümüze geldiğini ifade etmektedir.

Robertson'a göre küreselleşmenin oluşum (tohum) aşamasında (1400-1750); Bazı ulusal topluluklar ortaya çıkmaya başlamış, bireycilik anlayışı ile insanlığa ilişkin düşünceler önem kazanmıştır. Modern coğrafya ve takvim ortaya çıkmıştır.

Küreselleşmenin başlangıç aşamasında (1750-1875); üniter devlet kavramı oluşmaya başlamış, uluslararası ilişkiler anlayışı gelişmeye başlamış, iletişime ilişkin yasal düzenlemeler yapılmış, birey bilinci oluşmuş ve çok daha somut bir insanlık anlayışı yerleşmiştir.

Küreselleşmenin yükseliş (kalkış) aşamasında (1870-1920);ulusal toplum ve bireysel kimlik kavramlarına ilişkin fikirler ortaya çıkmış, Avrupa dışından bazı toplumlar "uluslararası topluma" dahil edilmiş, iletişim alanında küreselleşme hızlanmış, birçok ülkenin

katıldığı Olimpiyatlar ile, birçok ödülün dağıtıldığı Nobel gibi küresel organizasyonlar ortaya çıkmıştır.

Egemenlik (Hegemonya) için mücadele aşamasında (1920-1960); Küresel boyutlu savaşlar ve çatışmalar yaşanmıştır. Atom bombası gibi kitle imha silahının kullanılması sonucu insanların yaşam ortamları ve gelecekleri ile endişeler artmış, 1920 yılında Milletler cemiyeti, 1945 yılında Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Para Fonu (IMF), 1949 yılında ise NATO vb. gibi küresel çaplı uluslararası örgütler kurulmuş, az gelişmiş ülkelerden oluşan "Üçüncü Dünya" belirginleşmeye başlamıştır.

Robertson'a göre beşinci aşama; küreselleşmenin en uç noktaya ulaştığı "Belirsizlik" aşamasıdır (1960-1990); Bu dönem, 1960'ların sonunda başlamış ve 1990 yılı sonlarına doğru krize girmiştir. Bu aşamada soğuk savaş sona ermiş ve "hak ve özgürlükler" teması ile birlikte insan hakları küresel bir sorun olarak öne çıkmaya başlamıştır. Avrupa, Amerika ve diğer kıtalarda birçok ülkenin katılımıyla değişik alanlarda faaliyet gösterecek olan yeni küresel kuruluşlar (AET, OECD, Nafta, And Topluluğu, Afrika Birliği, Avrasya Ekonomik Topluluğu vb. gibi) oluşturulmuştur. İletişim araçları küresel boyuta ulaşacak seviyede yaygınlaşmıştır.

ABD'nin küçük yerleşim birimlerinden Bretton Woods'da 1944 yılı temmuz ayında yapılan görüşmeler neticesinde küresel ekonomik düzenin yeniden kurulması kararı alınmıştır. Bu görüşmeler sonrasında sırasıyla 1944 yılında Dünya Bankası, 1945 yılında Birleşmiş Milletler ve yine aynı yıl içinde Uluslararası Para Fonu gibi teşkilatlar kurulmuş ve bunlar küreselleşmenin ilk adımlarını oluşturmuş, ancak çok fazla uygulama alanı bulamamıştır. Küreselleşme asıl uygulama alanını 1980'li yıllardan itibaren devletlerin birimler ve uluslararasındaki ekonomik bağlantılardaki ağırlığının azaltılması ve devletin sadece gerek duyulduğu hallerde ekonomiye müdahalesini benimseyen piyasa ekonomisi ve liberalleşme politikalarının uygulamaya geçilmesi ile bulmuştur.

Sanayi Devrimi'nden itibaren görünen bir gerçek vardı; devletin ekonomik yaşama müdahale etmesi. Liberal iktisatçılar ise "devletin müdahalesi gerekliyse yapılmalıdır" fikrini benimsiyorlardı, 19'uncu yüzyıl boyunca devletin ekonomik etkinliği son derece sınırlı olmuş ve sadece temel görevlerini yerine getirmiştir, ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra devlet ekonomik yaşama daha çok müdahale etmeye başlamıştır. Bu arada kamu harcamalarının fazlaca artmasıyla bireyin önceliği ilkesini zedeleyen devletin ekonomiye müdahalesinin yeniden değerlendirilme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda liberal politikalar

uygulanmasından yana olan iktisatçıların etkisiyle aşırı liberal politikaların uygulandığı Avrupa ülkelerinde bu politika olumlu bir sonuca ulaşmıştır. Devletin ekonomideki baskıcı, karmaşık ve fazlaca müdahalesini eleştiren liberaller, ekonomiye daha az müdahalenin hem tüketiciye hem de ekonomiye yarar sağlayacağı anlayışını savunmaktadırlar.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesini müteakip 1975 yılına kadar olan dönemde dünyanın önemli bir bölümünde serbest pazar ekonomisine geçiş görülmüştür ve üçüncü dünya ülkeleri adı verilen bazı ülkelerde kapitalizmin gelişimi hızlanmış, sermaye rahatça dolaşım olanağı bulmuş, bu 30 yıllık dönem bazı çevrelerce "30 Şanlı Yıl" veya "Altın Çağ" olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde altın çağını yaşayan ve "Refah Devletleri" olarak adlandırılan devletlerin sayısında önemli oranda artış meydana gelmiş, ancak refah sisteminin farklılık gösterdiği özellikle bazı Avrupa ülkelerinde harcamaların büyük seviyelere ulaşması, vergilerin artması, istihdamın büyümesi gibi birçok ekonomik sorun ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu durum refah ülkelerinin bazılarında ekonomik zayıflamaya sebep olmuş ve ekonomik önlemler alınmasına kadar gidilmeye başlanmıştır. Tam da bu sırada küreselleşme olgusu yeni yeni hız kazanma aşamasına gelmiştir. Bu durum 1980'li yıllardan itibaren yoğun şekilde kullanılma ortamı bulan küreselleşmeyi hazırlayan önemli etkenlerden birisi olarak kabul edilmektedir.

Sovyetler Birliği ve Amerika'nın başını çekmiş olduğu Doğu Blok'u ile NATO ülkeleri arasında oluşan gerginlik döneminin, yani soğuk savaşın sona erdiği 1989 yılı ve Sovyetler Birliği'nin tamamen dağıldığı 1991 yılından itibaren küreselleşme süreci hız kazanmıştır. Aslında bu dönemde doğrudan bir savaş söz konusu değildi ama bloklar arasında vekalet savaşları da diyebileceğimiz vekaletler aracılığı ile gövde gösterisi hüküm sürmekteydi. Komünist blokların üzerinde doğrudan etkisi olan Sovyetler Birliği, dağılma süreciyle birlikte bu etkisini yitirmeye başlayınca küreselleşme yolunda ilerleyen dünya ekonomisi ile rekabet edemez hale geldi ve ister istemez soğuk savaş dönemi sona erdi.

Prof. Suat Gezgin'e göre:

> "Doğu Blok'unun yıkılması liberal piyasa ekonomisine olan güveni arttırmış, bu süre içerisinde devletçi ekonomiler oluşabilecek yüksek maliyetlerine rağmen yavaş yavaş terk edilmeye başlanmış ve ülkeler serbest ekonomi olanaklarından faydalanma çabasına girişmişlerdir. Doğal olarak bu durum özellikle teknolojik üretim yapan ve dağıtımını sağlayan ülkelere yeni pazar sahaları açılmasını sağlamıştır" (Gezgin, 2005: 9-12).

Araştırmacıların pek çoğu küreselleşmeyi, 1960'lı yıllarda ortaya çıkan, birçok dönüşüm ve değişime dayanan, siyasi ve politik neticeleri de beraberinde getiren, ekonomi ile

iç içe olan bir süreç olarak değerlendirmektedir. 1970'li yılların başından itibaren dünyayı etkisi altına almış olan petrol krizi, siyaset alanındaki küresel değişiklikler, soğuk savaşın etkisini yoğun şekilde hissettirmesi, gelişmiş ülkeler başta olmak üzere büyük bir ekonomik durgunluk döneminin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. 70'li yıllardaki krizler gelişmiş ülkeleri etkilerken gelişmekte olan ülkeler ise bu etkiyi 1980 ve sonrasındaki yıllarda görmeye başlamıştır. Krizin etkili olduğu bu dönemlerde bazı ülkelerde dalgalı döviz kuru uygulamaya alınmıştır. Birçok ülkede enflasyon önlenemez bir yükseliş içine girmiştir (Büyükbaykal, 2004: 19).

1980'li ve 1990'lı yıllarda meydana gelmiş olan siyasal çalkantılar, Sovyetler Birliği'nin dağılmasına bağlı olarak bazı ülkelerde meydana gelmiş olan rejim değişimleri gibi birçok siyasi olay kapitalizmin dünyaya yayılmasında etkin rol oynamıştır. Aynı dönemlerde sermaye ile birlikte mal ve hizmetler serbest dolaşım hakkı elde etmiş, birçok bölgede gümrük yasalarından bağımsız olarak imzalanan bölgesel gümrük anlaşmalarıyla da ekonomik küreselleşmenin inşasına başlanmıştır. Böylece dünyanın "ekonomik, teknolojik ve kültürel coğrafyasında yeniden şekillenme" başlamıştır. Gelişen bu durum ülkelerin ekonomik olarak daha fazla yakınlaşmasına, aradaki sınırların yok sayılarak yeni pazar olanakları elde edilmesine ve dolayısıyla üretim ve tüketim şeklinin değişimine sebep olmuştur.

Manuel Castells'e göre, "1980'lerin sonlarında, 1990'ların başlarında iktidara gelen yeni liderlerin siyasi çıkarları da küreselleşme seçeneğini destekliyordu". Castells'in bahsetmiş olduğu siyasi çıkar, yeni seçilmiş lider için ele geçirmiş olduğu koltuktan kalkmamak, yani iktidarını korumaktır. Dünyanın birçok ülkesinde iktidarı ele geçirmenin en kolay yollarından birisi ülkede ekonomik göstergelerin aşağı doğru hareket etmesi veya ülke ekonomisinin çökmesidir. Yeni iktidara gelen çoğu lider ise yapmış oldukları ekonomik değişimlerle ülkenin ekonomisinin düzelmesine katkı sağlamıştır. Castells seçimle iktidara gelerek değişime sebep olan lider olarak, 1992 yılında seçilerek ABD'nin yeni başkanı olan Bill Clinton'ı örnek olarak vermektedir. Castells'e göre "Clinton'ın başarılı başkanlık kampanyası, "Mesele ekonomi, aptal!" cümlesi etrafında yürütülmüştür (Castells, 2005: 180-181).

2000'li yıllardan itibaren internet çağının gelmesi, cep telefonları ve tabletlerin yoğun bir şekilde insanların yaşam alanlarına girmesi sonucu haberleşme ağı oldukça geniş bir alana yayılmış, bununla birlikte sosyal medya ile büyüyen bir nesil ortaya çıkmıştır. Sosyal medya sayesinde dünyanın her köşesi ile hem kısa zamanda hem de kolayca bilgi ve malzeme

alışverişi yapılmaya başlanmış, böylece hayatımızın her alanına girmiş olan küreselleşmenin boyutu daha da büyümüştür. Küreselleşme neticesinde sınır kelimesi neredeyse ortadan kalkmış, herhangi bir ülkede meydana gelen olay sanki içinde bulunulan ülkenin kendi şehirlerinden birisinde meydana gelmiş gibi etkili olmaya başlamıştır.

2.3. Küreselleşmenin Boyutları

Küreselleşme günümüzde birçok alanda karşımıza çıkmaktadır ve birçok boyutu bulunmaktadır ama esas olarak öne çıkan ve tüm dünya ülkeleri ile üzerinde yaşamakta olan tüm toplulukları ilgilendiren başlıca üç boyutu bulunmaktadır. Bunlar; kültürel, politik (siyasi) ve ekonomik küreselleşmedir.

Küreselleşme ile bütün dünya devletleri hemen hemen her alanda yakın iş birliği içine girmekte veya buna mecbur bırakılmaktadırlar, bütün boyutların kendine özgü özellikleri ve sorunları bulunmaktadır.

Küreselleşmenin politik boyutu uluslararası alanda mecburi bağımlılık olarak ifade edilebilir, kültürel boyuta baktığımızda; ülkelerin kendi eski kültürel yapılarında büyük değişimler oluşturduğu, tarihsel bağların yavaş yavaş kaybolduğu ve hızlı bir çözülme süreci yaşadığı görülmektedir. Küreselleşmenin ekonomik boyutu ise ayrıca incelenmeye değer bir yapıya sahip olup, tüm dünya devletlerini en yoğun şekilde etkisi altına almıştır. Ekonomisi zayıf olan küçük devletlerin veya toplulukların politika alanında söz hakkı hemen hemen bulunmamakta, parçalanmakta veya seyirci konumunda kalmaktadırlar. “Ya birleşip büyüyeceksin ya yok olup gideceksin” ifadesi ekonomik anlamda küreselleşmenin bir bakıma özüdür. Küçük veya zayıf devletler ancak kurdukları “Avrupa Birliği” gibi yeni örgütler ile seslerini duyurma yoluna gitmektedirler.

3. EKONOMİK KÜRESELLEŞME

3.1. Ekonomik Küreselleşme Tanımları

Ekonomik küreselleşme, küreselleşmenin diğer boyutlarına nazaran en tartışılan ve öne çıkan boyutu olarak dikkati çekmektedir. Tarihsel bakımdan yine en eskilere dayanan boyutu olarak bilinmektedir. Günümüzde dünyanın hiçbir ülkesinde ekonomi bakımından milliyetçilikten söz edilmesi mümkün değildir, çünkü dünyanın bütün ülkelerinde ekonomik küreselleşme hüküm sürmekte ve her ülkede yabancı sermaye rahatlıkla görülebilmektedir. Öyle ki bir zamanlar dışarıya tam olarak kapanmış, sosyalizmin çok koyu bir şekilde uygulandığı ülkeler bile zamanla yabancı sermayenin bünyelerine giriş yapmasını kabullenmek zorunda kalmışlardır. Günümüzde küresel ekonomide genellikle çok uluslu şirketler tarafından yönlendirilen bir ekonomik sistemin varlığı görülmektedir. Çok uluslu şirket, milli sınırlarının dışında en az bir üretim yatırımı bulunan şirkettir, bu tanımlama aynı zamanda çoğu bankalar için de geçerlidir. Çok uluslaşmanın hızlanması, ekonomik krizlerin başlamasıyla aynı zamana rastlar. Teknolojik devrim, ancak dünya çapında verimli olabilecek çok büyük yatırımlar yapmayı gerekli kılmaktadır. Şirketler bu nedenle çokuluslu hale geldiler, küreselleşme ile birlikte bir ülkeden başlayıp diğerlerine yayılarak, milli ekonomi alanlarının dışında yeni üretim yapıları kurmak zorunda kaldılar.

Günümüzde elimizi attığımız, gözümüzle gördüğümüz hemen hemen her alanda küreselleşme ifadesi etkin bir şekilde kullanılmaktadır, fakat dünyanın küreselleşmeden asıl etkilendiği alan olarak ekonomi gösterilmektedir. 18'inci yüzyıl başından itibaren özellikle ulaşım ve haberleşme alanında artış gösteren keşifler ve yeni buluşlar, ülkelerin fiziksel anlamda olmayan ama ekonomik anlamda sınırlarının yavaş yavaş kalkmasında etkin rol oynamaya başlamıştır. Sermayenin ülkeler arasında etkin olarak kullanılması başlangıçta küreselleşme olarak adlandırılmamıştır, ancak uzun yıllar sonra bu yakınlaşmanın bir küreselleşme olduğu ifade edilmeye başlanmıştır.

18'inci yüzyılda başlayan ve 19'uncu yüzyılın başlarından itibaren dünyanın birçok ülkesini etkileyen ve özellikle birçok ülkenin ekonomi anlamında yıkımına sebep olan Birinci ve İkinci Dünya Savaşları döneminde keşif ve icatlara ara verilmesi veya yavaşlamasıyla ekonomik küreselleşme de duraklama dönemi yaşamıştır. Küreselleşmenin tarihi gelişiminde ifade edildiği gibi ekonomik küreselleşmenin dünya genelinde hız kazanması 1980 yılı ve sonrasında meydana gelmiş olan olayların etkileri ile başlamıştır.

Birçok düşünüre göre küresel bütünleşmenin en önemli sebebi olarak ülkeler arasındaki ekonomi ilişkilerin artması gösterilmektedir. Buna bağlı olarak sermaye ve iş gücünün dünyada hızlı bir şekilde hareket ettiği, dünya ülkelerinin giderek tek bir pazar haline gelmekte olduğu iddiaları gitgide artmaktadır. Bu gelişmelere bağlı olarak küreselleşme ile ilgili tartışmaların büyük bir kısmı ekonomik küreselleşmeyi işaret etmektedir. Ekonomik küreselleşme ile ilgili tanımlardan bazıları aşağıda ifade edilmektedir.

Ekonomik küreselleşme "mal ve hizmetler, uluslararası sermaye akımları ve teknolojik gelişimin hızlı bir şekilde artmasını ve serbestleşmesini, bunların sonucu ortaya çıkan ekonomik gelişmeleri ifade etmektedir".

Ekonomik küreselleşme "ülke ekonomileri ile dünya ekonomisinin bütünleşmesi veya dünyanın tek bir pazar haline gelmesidir". Başka bir ifadeyle "ülkeler arasında sermaye, mal ve emek akışkanlığının artması nedeniyle ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesi, dünya ölçeğinde karşılıklı etkileşimlerin yoğunlaşması ve yaygınlaşmasıdır."

"Ekonomik küreselleşme, ülke ekonomilerini birbirinden ayıran gümrük duvarları, tarifeler, kotalar ve sermaye kısıtlamaları gibi engellerin giderek azaltılması ile malların, hizmetlerin, işgücünün ve sermayenin ülkeler arasında daha hızlı ve daha kolay dolaşabilir hale gelerek dünyanın ekonomik olarak bütünleşmesidir".

"Ekonomik küreselleşme, çok uluslu şirketlerin sınırlar ötesi değer zincirleri ile belirginleşen üretim faktörleri, ara mallar ve nihai mal piyasalarının artan seviyede bütünleşmenin öncülük ettiği süreçler setidir" (Prakash, 2001: 119-146).

"Ekonomik küreselleşme, ayrı ulusal ekonomilerin bütünleştiği bir dünya ekonomisinin içine dönüşümün süreci ve artan ekonomik bütünleşme sürecidir" (Kleinert, 2004: 1).

Richard Lipsey'e göre "küreselleşen ekonomi; hem finansal hem de birçok bireysel ülkenin, ekonomilerinin üretim ve finansal sektörlerinin artan şekilde bütünleşmesidir" (Rodrik, 2004: 48).

Ekonomik küreselleşme sürecinde, mal ve hizmetler ile uluslararası sermaye işlemleriyle bağlantılı sınır ötesi işlemler çeşitlenerek artış göstermekte ve teknoloji dünya genelinde hızla yayılmaktadır (Aydemir ve Kaya, 2007: 268). Bu süreçte uluslararası firmalara; teknolojik gelişmeleri gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere hızlı bir biçimde yayma görevi düşmektedir.

Ekonomik küreselleşmenin ortaya çıkma nedenleri arasında, mahalli üretimlerin yetersizliği, kaynakların dağılımında meydana gelen dengesizlikler, üretimde kullanılan teknik elemanların azlığı ve bilgi seviyelerinin yetersiz olması, gelişme seviyelerinde ortaya çıkan farklılaşmalar gibi nedenler sayılabilmektedir. Ürün fiyatlarındaki farklılığın sebebi olarak, kullanılan iş gücü ve malzemelerdeki maliyet oranlarının, üretim yapılan bölgeye göre değişkenlik göstermesindendir. Üretilmiş olan malların farklılığı ise kişilerin zevk ve isteklerinin karşılanması ile ilgilidir. Saydığımız bu sebepler ekonominin uluslararası boyuta ulaşmasında etken olmuş ve uluslararası ticareti meydana getirmiştir (Dikkaya, 2006: 164).

Küreselleşmiş ekonomide, bir ülke için artık geleneksel duruma gelmiş ürünler yerini birçok ülkenin katılımıyla üretilmiş yeni yeni ürünlere bırakmakta, milli sınırlar içinde kurulmuş olan pazarlar ise yerini birçok ülkenin katılım sağladığı uluslararası pazarlara terk etmek zorunda kalmaktadır. Küreselleşmiş ekonomide oluşan pazarlar değişik kültürlerin istek ve zevklerini karşılayacak ürünlere yönelmek zorunda kalmaktadır, bu nedenle geleneksel yapıların dışına çıkılarak diğer ülkelerde kullanılan birçok ürünün diğer ülkelerde kullanımına olanak sağlanmıştır.

Küreselleşen ekonomide ortaya çıkmış olan önemli hususlardan birisi, ülkelerin ticari faaliyetlerde karşılarına çıkmakta olan birçok engelin veya sınırlamaların ortadan kalkması ve tam serbestlik sağlanmasında olmuştur. Böylelikle ülkeler yabancılara kapılarını açmış, ülke içinde rekabet ortamları oluşmaya başlamış ve başka ülkelerde faaliyet gösteren şirketler ve firmalar değişik ülke sınırları içinde üretim yapmaya başlamışlardır.

Dünya üzerinde ekonomik küreselleşmenin yoğunlaşması daha çok gelişmiş ülkelerin çıkarına olmuştur. Bu ülkelerde bulunan büyük şirketler, gelişmişlik seviyesi düşük olan ülkelerin pazarlarını ele geçirmek için büyük reklam kampanyaları düzenlediler, hemen sonrasında ise ülkeye sokmuş oldukları ucuz ürünlerle pazarları tamamen ele geçirmeye başladılar. Ekonomik yönden zaten zayıf olan bu ülkelerdeki yerli üreticiler, bu şirketlerle boy ölçüşemeyecek ve rekabet edemeyecek seviyelere geldiğinde ise kendi iç pazarlarından çekilerek yok olma sürecine girdiler. Ekonomik küreselleşme ile hedeflerine ulaşan gelişmiş ülkeler yerel pazarlarını ele geçiren devletlerden zorunlu olarak borç para istemek durumunda kaldılar. Neticede günümüzde birçok ülkenin düştüğü son durum olan IMF ve buna benzer diğer kuruluşlar ortaya çıktı, son çareye başvuran ülkeler siyasi ve ekonomik olarak gelişmiş ülkelerin boyunduruğu altına girmek zorunda kaldılar (Çakırcı, 2005).

Yüzyılımızda ekonomilerde dikkat çeken en önemli gelişmelerden birisi dünya ticaretinde meydana gelmiş olan değişikliklerdir. Özellikle 70'li yıllardan sonra makineleşme artmaya başlamış, çalışmakta olan insan faktörünün azaltılması ile işsizlik had safhaya ulaşmış ve bu durum yoksulluğu da beraberinde getirmiştir. Dünya genelinde "Milli Devlet" olarak adlandırılan devletlerin ekonomi ve ticari faaliyetlerde etkinliği ve denetimleri azalmaya başlamış, bunların yerini uluslararası faaliyet gösteren büyük şirketler almaya başlamıştır. 1970 yılından önce küresel ticarette sadece mal ve hizmet değişimleri yaşanırken daha sonrasında sermaye hareketlenmesinin küreselleşmiş sistemin içindeki önemi daha fazla artış göstermeye başlamıştır.

1980 yılından sonra dünyanın ekonomik sisteminde yer almaya çalışan ülkeler, öncelikle diğer ülkeler ile aralarında süregelen ekonomik engelleri ortadan kaldırma çabasına yoğunlaşmıştır. Daha sonraki yıllarda ise ülkeler arasındaki kültürel engeller ile birlikte ulaşım alanında ve iletişim alanındaki yasal engeller birçok yeni düzenlemeyle ortadan kaldırılarak ekonomik küreselleşmenin boyutunu genişletmiş ve günümüz dünyasındaki ekonomik küreselleşmenin yolu açılmıştır.

3.2. Ekonomik Küreselleşme Süreçleri

Ekonominin küreselleşmesinde belli başlı üç süreç dikkati çekmektedir. Bu süreçler; üretimin küreselleşmesi, ticaretin küreselleşmesi ve finansal küreselleşmedir. Bu alt süreçlere kısaca göz attığımızda çoğu ekonomi bilimcilerinin farklı ifadelerde bulunduğu görülecektir (Günsoy ve Kar, 2008: 331).

3.2.1. Üretimin Küreselleşmesi

Ekonomik küreselleşmenin önemli süreçlerinden birisi olan üretim küreselleşmesi, çeşitli aşamalar sonucu elde edilmekte olan mal veya ürünlerin bu faaliyetinin sadece belli bir ülke sınırları içine hapsedilmeyip, ürünün bazı bölümlerinin veya değişik sürümlerinin farklı coğrafyalarda ve farklı ülkelerde tamamlanması anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle "ülke bazında faaliyet gösteren firmaların üretim faaliyetlerini diğer ülkelere ve kıtalara yaymaları" olarak tanımlayabiliriz. Bu süreçte, ekonomik küreselleşme bölümünde kısaca bahsetmiş olduğumuz çok uluslu şirketler yine devreye girmektedir (Bayar, 2011: 28).

Çok uluslu şirketler günümüzde bile birçok ekonomik alanda faaliyetlerini sürdürmektedirler. Dünya ekonomisine yön vermede ve gelişmesini sağlamada önemli rol çok uluslu şirketlere düşmektedir, burada şirketlerin ülke içinde değil sınırları dışında

faaliyetlerini sürdürmeleri söz konusudur. Bu faaliyetler içinde "sabit sermaye yatırımı, sınır ötesi iştirak, fason imalat anlaşmaları ve başka yöntemlerle mal ve hizmet üretim faaliyetlerini kendi ülkeleri dışında yaymalarını sayabiliriz". Burada şirketler faaliyet alanı olarak bütün dünya ülkelerini hedef olarak belirlemektedirler, tabi ki bunlar planlanırken şirket, hammaddelerin, iş gücünün, ara mallarının ve diğer girdi ürünlerinin düşük fiyatlarla elde edilmesi ve diğer girdilerdeki maliyetlerin ucuza elde edilmesini göz önünde bulundurmaktadır.

Çok uluslu şirketlerin ürünleri elde edebilme süreci birkaç aşamada gerçekleşmektedir. Şirket ülke dışında ihracat olanakları yaratmak için yapmış olduğu girişimleri ülke dışında bir ağ kurmak suretiyle harekete geçirir, ülke dışında üretim şubeleri kurmak suretiyle bu ağ genişlemeye başlar. Yabancı bir coğrafyada başlangıçta sorun olmaması için bu şirket kendi ülkesindeki üretim tarzının aynısı ile işe başlar ve zamanla şirketin büyümesine bağlı olarak yeni giriş yaptığı ülkelerde farklı uzmanlık dalları oluşturur. Bu durumda üretim planlaması şirketin bütününde, yani dünya ekonomisi seviyesinde yapılmaya başlamış olur. Burada devreye beyin gücü dediğimiz husus girer, şirket yeni giriş yapmış olduğu ülkede kendi üretim seviyesini yükseltmek için bu defa yüksek düzeyde uzmanlık gerektiren mühendislik, danışmanlık ve benzeri konularda beyin gücü ile takviye yaparak gelişimini sürdürmekte kararlılığını ortaya koyar. Bu konuda otomobil firmalarını örnek olarak verebiliriz. Otomobil üretimi yapan büyük bir şirket öncelikle iş gücünün ucuz olduğu ve üreteceği parçaların en ucuz maliyetle elde edileceği ülkeyi kendisine yatırım yeri olarak seçer, burada ürettiği malzeme ile başka bir veya birkaç ülkede aracın montajını tamamlar (Aydemir ve Kaya, 2007: 272).

Azalan ulaşım ve iletişim maliyetlerinin de etlisi ile işletmeler yeni teknik ve organizasyonlar bakımından çeşitli seçme süreci kazanmışlardır. Artık işletmeler üretim süreçlerini tahminlerinin ötesinde ayırabilmektedir. Araştırma ve geliştirmeden, yapı parçalarının üretimine ve ürünün montajına kadar üretim zinciri halkalara ayrılabilmektedir. Değişik ülke ve hatta kıtalardaki insanlar üretimin çeşitli adımlarını yerine getirebilmektedir. İlk mamullerin üretimi maliyet açısından daha uygun bölgelerde ve ürünlerin son montajı ise girilmesi düşünülen piyasaların bulunduğu bölgelerde gerçekleştirilmektedir (Günsoy ve Kar, 2008: 311).

3.2.2. Ticaretin Küreselleşmesi

Ticaretin küreselleşmesi kavramıyla, "ülkeler arasındaki mal ve hizmet akımları üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması veya azaltılması kastedilmektedir" (Seyidoğlu, 2003: 142). Ticaretin küreselleşmesinden asıl maksat, ülke sınırları dışında yapılmakta olan ve dış ticaret olarak adlandırılan ticari faaliyetlerdeki her tür kısıtlamanın veya engellerin kaldırılmasıdır.

Ticaretin küreselleşmesi süreci "Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Hakkında Genel Anlaşma" adı ile bilinen GATT, 1947 yılında Cenevre'de kurulmuş olup, dünya ticaretinde serbest değişim anlaşmalarını gerçekleştirmekle görevli bir kurumdur. Gümrük duvarlarının kaldırılarak uygulanan gümrük politikalarını hafifletmek ve birbirleriyle uyumlu duruma getirmek maksadıyla çalışmalarına başlamıştır. GATT ile birlikte uluslararası ticaretteki engeller kaldırılmaya ve küresel ticaretin serbestleşmesine hız verilmiştir. GATT anlaşmasının imzalanmasındaki en önemli etkenler, teknolojik gelişmelerle birlikte iletişim ve haberleşme sistemlerinde ortaya çıkan yeniliklerdir (Seyidoğlu, 1999: 189).

1947 yılında kurulan GATT ile birlikte ticari faaliyetlere birçok yenilik ve kolaylıklar getirilmiştir. Anlaşmada daha sonra ortaya çıkmış olan eksikliklerden birisi, konulmuş olan kurallara uyum göstermeyen ülkelere karşı GATT'ın bir yaptırım gücünün olmamasıydı. Burada ortaya çıkmış olan sorunların çözümü maksadıyla uzun yıllar çalışılmış ve bu çalışmalar 1 Temmuz 1995'te sonuçlanarak, Dünya Ticaret Örgütü adı altında yeni bir kuruluş ortaya çıkarılmıştır, böylece GATT resmi bir kimliğe kavuşturulmuş ve ismi World Trade Organization (WTO), Türkçesi ise Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) olarak yenilenmiştir. DTÖ ticaretteki küreselleşmeye köklü bir hukuki altyapı kazandırmıştır. DTÖ, ülkeler arasında yapılmakta olan ticaretin güvenliğini sağlayan örgüt olarak değerlendirilmektedir. Bu kuruluş sayesinde üye ülkeler arasında ticari kuralların ihlali önlenmekte ve çözüm, ülkelerin müdahalesine gerek duyulmadan sistem tarafından çözüme kavuşturulmaktadır.

Ticaretteki küreselleşmenin başlıca sebepleri olarak dünyadaki ticari faaliyetlere olanakları nispetinde daha fazla ülkenin katılması ve ekonomik faaliyetler bakımından içine kapalı pozisyonda bulunan ülkelerin dışarıya açılma oranlarında gözle görülür artış meydana gelmesi gösterilebilir. Diğer taraftan önce GATT ve daha sonra bu sistemde görülen eksiklikleri tamamlayıcı olarak kurulan Dünya Ticaret örgütüyle (DTÖ) birlikte getirilen düzenlemeler, ticarette küreselleşme ile ilgili önemli adımların atılmasına sebep olmuştur. Gümrük tarife oranlarının azaltılması, taşımacılık maliyetlerinin düşmesi, iletişim ve bilgiye

ulaşma maliyetlerindeki azalmalar, savaşların nispeten azalması ve toplam arz ve talebi belirleyen unsurların etkisi gibi faktörler ticaretin küreselleşmesini ortaya çıkarmış ve dünya çapında ticari ilişkilerin artmasına sebep olmuştur (Günsoy, 2006: 87–104).

İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan 1980'li yılların başına kadar uluslararası ticaret sürekli gelişim göstermiştir, 1970 yılı sonrası meydana gelmiş olan bunalımlar bile ticaretin azalmasına sebep olamamıştır, tam tersine uluslararası ticaret değişik ülkelerin milli hasılalarından daha hızlı büyümüştür. 1980 yılından sonra dünya ticaretindeki artışın başlıca sebebi uluslararası anlaşmazlıkların ortadan kalkmasıdır. Uluslararası ticaretin artışındaki diğer etkenler ise soğuk savaş döneminin son bulması, merkezi olarak yönetilen bazı ekonomilerin piyasa ekonomisi kurallarını uygulamaya geçmesi, ulaşım ağlarının genişlemesi, iletişim sistemlerindeki gelişmelere bağlı olarak maliyetlerin azalması, haberleşmenin kolaylaşması, dünya nüfusundaki artış gibi nedenleri sıralayabiliriz (Günsoy ve Kar, 2008: 395).

3.2.3. Finansal Küreselleşme

Finansın serbestleşmesi ile ilgili politikalar 1970 yılı sonrasında önce gelişmiş ülkelerde, müteakip zamanlarda ise gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda izlenmeye başlamıştır. 1980'li yıllarda soğuk savaş döneminin bitirilmesiyle birlikte uluslararası ekonomi alanında güven ortamı oluşmaya başlamıştır, bilgi alanındaki küreselleşme etkileriyle birlikte piyasa ekonomisine dönük uygulamalar hız kazanmıştır. 1990'lı yılların başından itibaren gelişmekte olan ülkelerdeki sermaye hareketlerine dönük kısıtlamaların kaldırılması, ekonomide devlet denetiminin gevşetilerek faiz ve döviz işlemlerindeki kontrollerin kalkmasıyla finansal küreselleşme yaygınlaşmaya başlamıştır. Bunların neticesinde devletlerin sınırlarını zorlayan sermaye başka devletlerin sınırlarına da yayılmaya başlamıştır, böylece tasarruflarını ve birikimlerini az risk ve çok kazancın olduğu değişik ülkelerde değerlendirmeye başlayan yatırımcılar çoğalmaya başlamıştır.

21. yüzyılın en önemli gelişmelerinden birisi olarak kabul edilen finansal küreselleşme aynı zamanda küreselleşmenin hızla yayılmasını sağlayan önemli bir unsurdur. Uluslararası finansal piyasalarda uygulanmakta olan bazı kısıtlamaların kaldırılarak, sermaye hareketlerinin serbestlik kazanması finansal küreselleşme olarak ifade edilmektedir. Finansal küreselleşme ekonominin bütün alanlarında etkin rol oynamakta olup, bazı devletlerin milli ekonomik politikalarını bile sınırlandırmıştır. Finansal küreselleşme ile ilgi birçok tanımlama yapılmıştır, bunlardan birkaç örnek aşağıda belirtilmiştir.

Finansal küreselleşme; “ulusal finans piyasalarını ayıran sınırların ortadan kalkması, finans piyasalarının çeşitli kontrol ve sınırlamalardan arındırılarak uluslararası rekabete açılması, piyasadaki paranın serbestçe dövize çevrilebilir olması, kurların dalgalanmaya bırakılması, uluslararası sermaye akımlarının artması, yatırım ortaklıkları gibi yeni kurumsal yatırımların finans piyasalarındaki rollerinin artması” şeklinde tanımlanmaktadır (Eroğlu, 2002: 20).

Finansal küreselleşmeyi, “sermayenin, onu kullanmakta olanların coğrafi sınırları içinde kalmayarak; daha az riskle daha fazla kazanç elde edebilmek için hiçbir kısıtlamayla karşı karşıya kalmadan kendi sınırlarının dışına sorunsuz bir şekilde yayılması” şeklinde ifade edebiliriz. İçinde bulunduğumuz yüzyılda kendi sınırları içine kapanmış birkaç ülke hariç çoğu ülkeler arasında ulusal finans sistemine engel olan sınırlar kaldırılmıştır.

Finansal küreselleşme, “sermayenin uluslararası sınırları aşarak çeşitli ülkelerdeki bankacılık ve finans piyasalarında rahatça dolaşması, küresel çapta kar fırsatları kollaması, gittiği ülkede herhangi bir olumsuz havanın esmesi durumunda ise hızlıca burayı terk ederek daha güvenli limanlara sığınması” demektir (Öztürk, 2007: 251).

Diğer bir ifadeyle finansal küreselleşme,“finansın ülkeler arasında serbestçe dolaşımını ve sermaye akımlarının giderek artmasını ifade etmektedir”. Finansal küreselleşmenin hızlanmasında teknolojik gelişmeler, finansın dolaşımı üzerindeki sınırlamaların kaldırılması etkili olmaktadır. Finansal küreselleşme, McKinnon (1973) ve Shaw(1973)’un “finansal serbestleşme kuramı” ile teorik temelini bulmuştur.

Sermaye hareketlerinin serbestleşmesinde, bugün azgelişmiş ülkelerde revaçta olan bir kuramın, finansal serbestleşme kuramının, finans alanında dışa açılmanın tasarrufları arttırma, sermaye birikimi ve hızlı büyüme için uygun bir ortam sağlayacağına dair önermelerin de büyük payı vardır. Bu kuram¸ finans sektöründeki büyüme ve serbestleşmenin yurt içi tasarrufları arttırma ve kaynak tahsisini iyileştirme yönünde olumlu etkilerden söz etmektedir (Akyüz, 1993: 22).

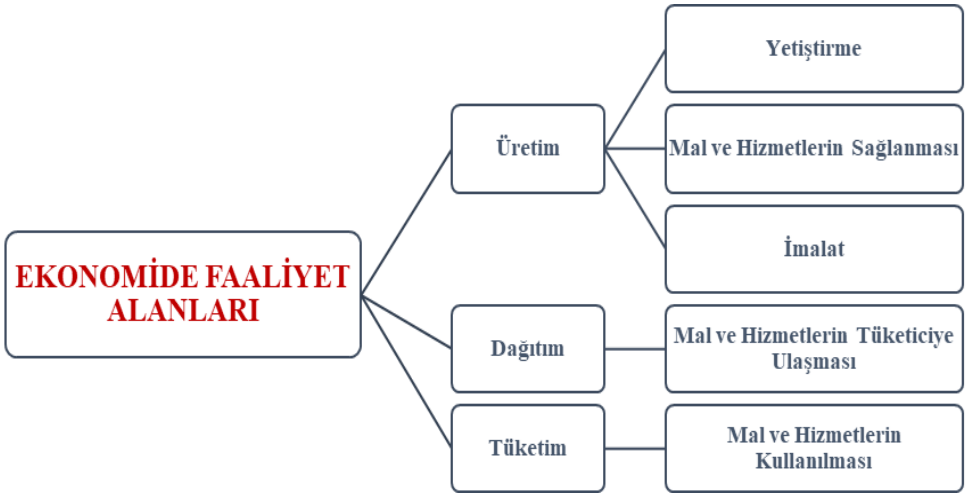
3.3. Ekonomik Sektörler (Faaliyetler)

3.3.1. Genel

İnsanların ihtiyaçları süreklilik göstermektedir ve beslenme, giyinme, barınma gibi ihtiyaçlar bunların başında gelmektedir. Bu ihtiyaçların tamamını bireylerin kendi başına halletmesi söz konusu değildir, bu sebeple birçok ihtiyacın satın alınması gerekmektedir. İşte bu durum ekonomik faaliyetlerin doğmasına sebep olmuştur. Tarım, hayvancılık, madencilik, sanayi, ticaret, turizm gibi faaliyetler ekonomik faaliyetleri oluşturmaktadır. İnsanların yaşamaları ve doğal ihtiyaçlarını karşılaması için bir alım gücü gerekmektedir, alım gücünü temini ise para kazanmalarına bağlıdır. İnsanların bu parayı kazanabilmek maksadıyla yapmış oldukları faaliyetlere "ekonomik faaliyet" adı verilmektedir.

Ekonomide üç ana faaliyet alanı mevcuttur. Bunlar; üretim, dağıtım ve tüketimdir (Şekil 3.1). Bütün ürün ve hizmetler ihtiyaçların karşılanması amacıyla üretilir, üretilen ürün satılacağı yere gönderilerek dağıtımı yapılır. İhtiyacı olan kişiler üretilen mal hizmetlerden yararlanarak tüketim faaliyetini gerçekleştirirler.

Dünya geneline bakıldığında, ilk insanların doğal ihtiyaçlarını tarım ve avcılık gibi ekonomik faaliyetlerle karşıladıkları bilinmektedir, ilk insanlardan günümüze kadar geçen zaman içinde insan ihtiyaçları artarak değişik boyutlara ulaşmış ve ekonomik faaliyetler tarım ile avcılığın yanı sıra sanayi, bankacılık, ulaşım, iletişim, güvenlik ve benzeri gibi kollara ayrılmıştır. Günümüzde ise bu faaliyetler birçok sınıflara ayrılmıştır. Ekonominin temelini üretim oluşturmaktadır. Üretim; "ham maddelerin işlenmesi sonucunda yeni bir ürün elde edilme sürecidir".

Şekil 3.1: Ekonomide Faaliyet Alanları

Üretim neticesinde alınan meyve ve sebze gibi ürünler insanların doğal ihtiyaçları nedeniyle tüketiciler tarafından doğrudan tüketilmektedir. Bunun yanı sıra yine üreticiler tarafından üretilmesine rağmen, derhal tüketim durumu olmayan bazı ürünler ise yeni ürünlerin temel kaynağı olmak maksadıyla ham madde olarak ayrılmakta ve kullanılmaktadır. Bunun en iyi örneği olarak pamuk gösterilebilir; pamuk tarladan elde edilmesine rağmen birçok giyim malzemesi ile kumaş ve benzeri ürünlerde ham madde olarak kullanılmaktadır.

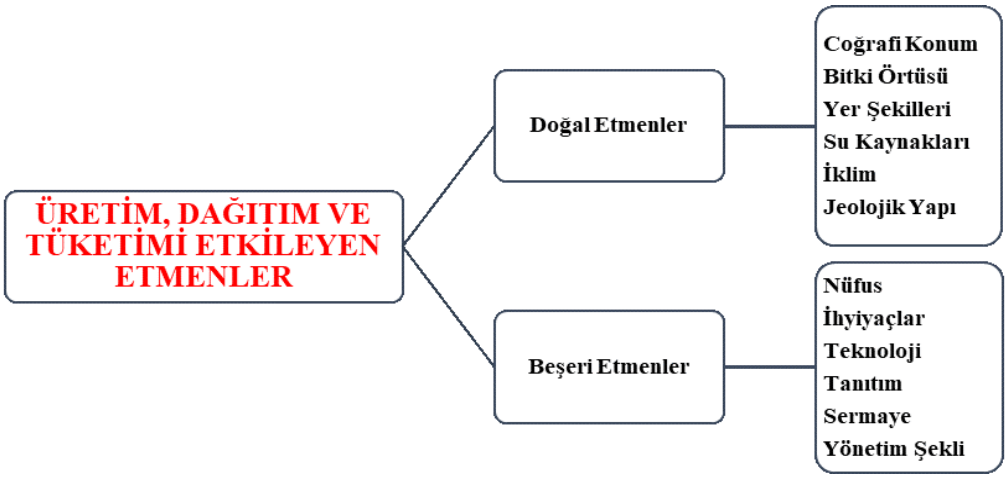
Yeryüzünün farklı bölgelerimdeki ekonomik faaliyetler üretim, dağıtım ve tüketim bakımından etkileşime neden olmuştur. Yukarıda örneğini vermiş olduğumuz pamuk ürününü faktörlerin birbirini etkileşimine örnek olarak alırsak; tarlada üretilmiş olan pamuk dokuma tezgahlarında işlendikten sonra kumaş halini alır, sonra ulaşım vasıtaları aracılığıyla hazır giyim atölyelerine ulaştırılır, elbise halini aldıktan sonra tekrar ulaşım araçlarıyla tüketiciye ulaştırılır. Bunun sonucu olarak farklı sektörler arasında etkileşim gerçekleşmiş olur.

Faaliyet alanlarının birbiriyle etkileşimini şöyle ifade edebiliriz. Üretim; tüketim ile artar veya azalır. Dağıtım; üretim ile tüketim arasında köprü oluşturur, dolayısıyla dağıtımdaki teknolojik gelişmeler üretim ve tüketimi de etkiler. Tüketim; talebin fazla olması üretime yön verir. Buradaki etkileşime tarım ve hayvancılık örnek olarak verilebilir. Tarım alanındaki gelişmeler verimi arttırmış, böylece kırsal kesimde ihtiyaç fazlası ürünler elde edilmeye ve zamanla taşımacılıktaki yenilikler sayesinde de bu ürünler, daha uzaklardaki tüketim alanlarına ulaşmaya başlamıştır. Hayvancılıkta da durum benzer şekildedir. Nüfusun artmasıyla birlikte ihtiyaç artmış, gelişen teknolojiler sayesinde üretim koşulları daha sağlıklı olmaya başlamış ve dağıtım gelişme göstermiştir. Tüketimin azalması üretimin de azalmasına neden olur, hatta bu durumda üretim durma noktasına gelir veya yön değiştirir. Geçmiş yıllarda dünyayı etkisi altına almış olan kuş gribi ülkemizi de etkilemiş ve tavuk üretimi durma noktasına gelmiştir. Bunun tersini düşünürsek, bazı ürünlerin tüketiminin fazla olması da bu sefer talebi arttırır, buna örnek olarak dünya nüfusunun artmasıyla birlikte buğday ihtiyacının yoğun olması ve buğdayın en çok üretilen ürün olması gösterilebilir.

İnsanların üretim yapmaya başladığı ilk dönemlerde teknolojik yetersizlikler nedeniyle elde edilen ürünler hem sınırlı, hem de çok kaliteli denilmeyecek seviyedeydi ve sadece kendi ailesi ile yakın çevresinin ihtiyacını karşılayacak miktardaydı. Üretim araçlarındaki yeniliklerin yanı sıra gübre benzeri maddelerin yoğun şekilde kullanıma başlamasıyla ürün miktarlarında gözle görülür seviyede artışlar meydana geldi. Ürün seviyesinde artışlar zamanla ihtiyaç fazlası olmaya başladı, insanlar ortaya çıkan ihtiyaç fazlası ürünlerini daha

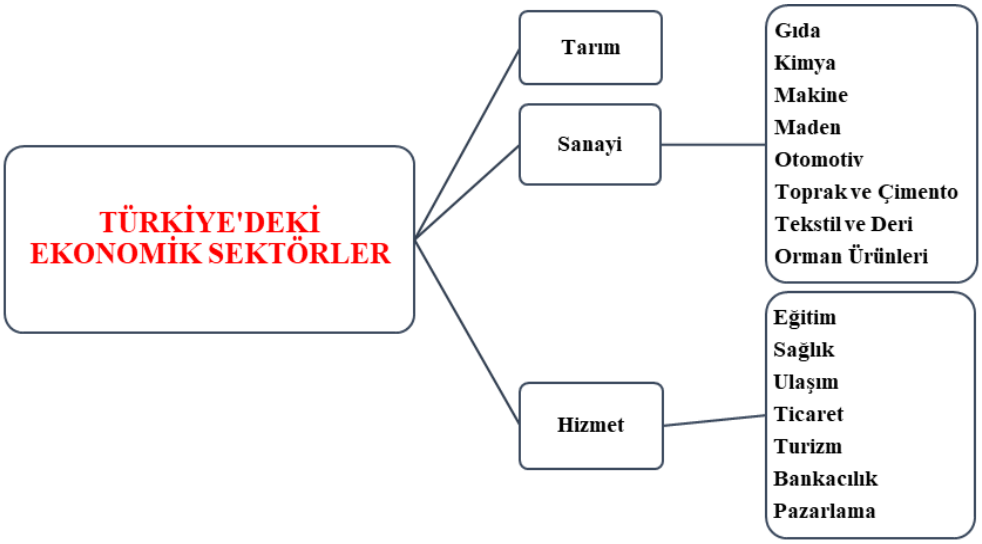
rahat bir yaşam kalitesi oluşturmak maksadıyla satmaya başladılar. Böylece "ticaret" ortaya çıkmış oldu. Ticaret, üretici ve tüketici arasında yeni bir ilişki meydana getirdi, bu ilişki zaman içinde uzak mesafelere mal alış verişi şekline büründü, ulaşım araçlarının yoğun şekilde kullanıma geçmesiyle birlikte bir ağ oluştu, bu ağ ise "dağıtım" adını aldı.

İnsanlar doğadan bir şekilde elde ettikleri ürünleri ve hizmetleri kendi ihtiyaçlarını gidermek için kullanmaktadırlar, buna "tüketim"adı verilmektedir. Üretim ile başlayıp geniş bir ağ ile dağıtılan ve tüketim aşamasına gelen tüm bu faaliyetler "ekonomi" adını almaktadır. Ekonominin meydana gelebilmesi bazı faktörlere bağlıdır, Şekil 3.2'de belirtildiği gibi bu faktörler doğal ve beşeri olmak üzere iki başlık altında toplanmaktadır.

Şekil 3.2: Üretim, Dağıtım ve Tüketimi Etkileyen Faktörler

Günümüzde hem dünyada hem de Türkiye'de insanların henüz duymadığı birçok meslek grupları ortaya çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ekonomik etkinliklerin incelenmesinde çoğunlukla, üç sektörlü basit sınıflandırma kullanılmaktadır. Bu sektörler sırasıyla; doğrudan doğal ortamın dönüştürülmesine bağlı etkinlikleri kapsayan tarım sektörü, hammaddeleri ara mallarına veya mamul mallara dönüştüren bütün etkinlikleri kapsayan sanayi sektörü ve maddi olmayan malların üretimini kapsayan hizmet sektörüdür. Ülkemizde de gruplarının bağlı olduğu ana üretim sektörleri üç grupta toplanmaktadır. Bunlar; tarım sektörü (birincil), sanayi sektörü (ikincil) ve hizmet sektörü (üçüncül) olarak adlandırılmaktadır (Şekil 3.3).

Şekil 3.3: Türkiye'deki Ekonomik Sektörler

Uzun yıllardan beri bilinen bu sektörlere son yıllarda insanların ihtiyaç duydukları hususların artması ve teknoloji alanındaki yeni gelişmeler nedeniyle dördüncül sektör adı verilen Kuvaterner (bilgi ekonomisi) ve beşincil sektör adı verilen Kuinary (karar alma) gibi alt sektörlerin de ilave edildiği görülmektedir (Şekil 3.4).

Ekonomik Faaliyetlerin Sektörleri		
BİRİNCİL SEKTÖR: TARIM	Hammadde üretimi	-Avcılık ve Toplayıcılık, -Tarım ve hayvancılık, -Balıkçılık, -Ormancılık, -Madencilik
İKİNCİ SEKTÖR: SANAYİ	Mal üretimi	-İmalat sanayi, -İnşaat, -Enerji: Elektrik, gaz ve su
ÜÇÜNCÜL SEKTÖR: HİZMET	Tüketim odaklı hizmetler, İnsanlara ve sanayiye hizmet sağlamak	-Ulaşım, İletişim, -Toptan ve perakende ticaret
DÖRDÜNCÜL SEKTÖR: KUVATERNER	Üretim odaklı hizmetler: Bilgiye dayalı hizmetler	-Bankacılık, -Sigortacılık, -Finans, -Bilgisayar, -Danışmanlık, -Reklam, -Ar-Ge
BEŞİNCİL SEKTÖR: KUINARY	En üst düzeyde karar verme faaliyetleri	-Çok Uluslu Şirketlere rehberlik yapan işletme ve kontrol faaliyetleri, -Entelektüel faaliyetler

Şekil 3.4: Ekonomik Faaliyet Sektörleri
Kaynak: Ankara Üniversitesi DTFC Economic Geograpy verilerinden derlenmiştir.

Yukarıdaki şemada gösterilmiş olan sektörler birbirine bağımlıdır, bir sektörde meydana gelmiş olan değişiklik diğer sektörleri de etkilemektedir. Örneğin; sanayi alanındaki

teknolojik gelişmeler yeni makinelerin üretilmesine, üretilen bu makinelerin kullanılması da elde edilen tarımsal ürünlerin daha verimli hale gelmesine sebep olmaktadır. Tarımsal üretimdeki ürün artışına bağlı olarak bu ürünleri işlemekte olan yeni fabrikaların tarım alanlarının yoğun olduğu yakın yerlerde kurulmasına ihtiyaç doğuracaktır. Tarım ve sanayi sektöründeki birbirini bütünleyen bu gelişmeler, aynı zamanda hizmet sektörünün turizm, ticaret, ulaşım ve benzeri alt kollarının da olumlu yönde etkilenmesi anlamına gelmektedir.

Dünyadaki ekonomik gelişmeler, Türkiye ekonomisini yakından etkilemektedir. Günümüzde tarımsal sanayiye dönüşüm, sanayiyle birlikte hizmet kesiminin de önem kazandığı bir görünümdedir. Gelişmiş ülkelerde 19'uncu yüzyıldan itibaren sanayi giderek ağırlık kazanmış ve tarım nispeten gerilerken buna karşılık hizmet sektörü artış göstermiştir. Türkiye'de sektörler 20'nci yüzyılın ikinci yarısında hızlı bir evrim yaşamaktadır, hizmet sektörü büyük bir ilerleme gösterirken, bunu tarım sektörünün gerilemesi izlemiştir. Ülkemizde de tarım kesimi önemini yitirmekte ancak yine de gelişmiş ülkelerin üstünde bir yoğunluk arz etmektedir, sanayide ise iç pazara dönük dönüşüm ve rekabet tam oluşturulamamış, çekici alanlar yaratılamamıştır. Hizmet sektöründeki artış ise sanayi sektörünün üzerinde seyretmeye başlamıştır. Bu gelişim dünya ekonomisine paraleldir. Hizmet sektörünün gelişimi kalkınma ölçütü olarak öncelik kazanacaktır.

3.3.2. Tarım Sektörü

Geniş anlamda baktığımızda tarım; insanların doğal ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla topraktan çeşitli ürünler elde etmesi ve çeşitli evcil hayvanları yetiştirip beslemesidir. Tarım sektörü ise, hayvansal ve bitkisel ürünlerin üreticiler tarafından çeşitli araç ve gereç kullanılarak üretilmesi ve yetiştirilmesi, üretilen ve yetiştirilen bu ürünlerin kalite ve veriminin arttırılması, kullanım süresini uzatabilmek için uygun koşullarda muhafaza edilmesi, kullanılabilir hale getirmek için değerlendirilip işlenmesi, yetiştiriciler tarafında taşınması ve pazarlanmasını ifade etmektedir. Başka bir şekilde ifade edecek olursak, insanlar tarafından beslenme maksadıyla üretilen, parasal bir değeri olan hayvansal ve bitkisel ürünlerin bakımı, beslenmesi, yetiştirilmesi, muhafaza edilmesi gibi tüm faaliyetler ile özel bir teknik kullanılarak yapılmakta olan balıkçılık işlemlerinin tamamıdır.

İktisadi kalkınmanın temel başlangıç noktası tarım sektörüdür. Tarım sektörünün önemini ilk olarak 18'inci yüzyılda "Fizyokrasi" düşünce sistemi ortaya koymuştur. Fizyokrasi'ye göre insan tabiatın bir parçasıdır, zenginliklerin oluşmasında temel kaynak ise toprak ve doğal düzendir. Bu düşünceyi savunanların başında Dr. François Quesnay

gelmektedir, Quesnay ve etrafında toplanmış olan Fizyokrasi savunucuları, ekonominin temelinin tarıma dayalı olduğu, tarım sektörünün diğer sektörlere temel oluşturduğu ve bu sektördeki gelişmelerin diğer sektörlerdeki gelişmeler için önemli olduğu fikrini benimsemektedirler.

Tarım sektörünün başlıca özelliklerinden bahsedecek olursak; tarımda üretim alanları dağınıktır. Tarım ürünlerinin çeşidi ve verimliliğini belirleyen en önemli özelliklerden birisi bölgenin mevsim koşulları ve iklim koşullarıdır. İklim koşullarındaki değişkenlik nedeniyle tarımsal ürünlerin fiyatları değişkenlik gösterebilir. Türkiye'deki iklim koşullarının tarım üretiminde hem olumlu hem de olumsuz etkileri vardır.

Üretimdeki ilk aşama hammadde elde etmektir. Canlılar besin ihtiyacını, hammadde ürünlerini topraktan almaktadırlar. Buradan hareketle tarım sektörünün dünyada elde edilmekte olan yiyecek maddeleri ve diğer birçok ürünün hammaddesini oluşturduğu bir gerçektir. Günümüzden yaklaşık 10 bin yıl öncesine, yani insanlık tarihinin başlangıcına dayanmakta olan tarım sektörü günümüze gelinceye kadar birçok evre geçirmiştir.

Avcılık ve toplayıcılık dönemi ile başlayan tarımsal faaliyetler çok fazla zaman ve emek gerektirmekte, buna karşılık getirisi oldukça düşük kalmaktaydı. Zamanla tarım metotları gelişti, makineleşme hatırı sayılır seviyede üretim kazançlarına olanak sağladı, tarım da el işçiliğine dayanan üretimin yerini yavaş yavaş teknolojinin daha fazla kullanıldığı tarım işletmeleri devreye girdi. Klasik el aletlerinin azalması bu sektörde faaliyet gösteren nüfus sayısının azalmasını ve köyden kente göçü başlattı.

21'inci yüzyılda hala ülkeler az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler olarak gruplandırılmaktadır. Bu gruplandırmada sektörlerde çalışan insan sayısı oranlarına baktığımızda, tarım sektöründe istihdam edilen nüfus sayısının diğer sektörlere oranla fazla olduğu ülkelerin genellikle az gelişmiş ülkeler olduğu dikkati çekmektedir, bunun başlıca sebebi diğer sektörlerdeki makineleşme ve ileri teknoloji seviyesinin kullanılarak insan gücünü asgari seviyeye indirmeleridir. Tarım sektörü dünya üzerinde görülmeye başlanan en eski sektör olmasına rağmen, hala birçok ülkede klasik yöntemler ile üretim yapılmaktadır, bundan ötürü de emek fazla fakat kazanç az olduğundan ülkenin gelişme seviyesi düşük kalmaktadır.

3.3.3. Sanayi Sektörü

Sanayi Sektörü; Hammaddelerin taşınabilir ve kullanılabilir ürünlere dönüştürülmesi faaliyetlerini kapsamaktadır. Sanayi; Arapça kökenli bir kelime olup, hammaddelerin işlenmesi ve enerji kaynaklarının yaratılması maksadıyla kullanılan usullerin ve aletlerin tamamını ifade etmektedir. Günümüz ekonomilerinde temel sektör olarak kabul gören sanayi sektöründe keten bitkisinin işlenerek kumaş ve elbise yapılması veya yer altı kaynaklarından temin edilen demir filizlerinin işlenerek araba yapılması örneklerindeki gibi doğadan çeşitli yöntemlerle elde edilmiş olan hammaddeler birçok aşamalardan geçirilerek yeni ürünler elde edilmektedir.

Küreselleşmenin itici gücü olarak kabul edilen Sanayi aynı zamanda kalkınmanın da itici gücü olarak kabul görmektedir, günümüzde bile önemini çok fazla kaybetmemiş olan sanayi ekonominin baş aktörlerinden birisidir. Sanayileşme, bir süreç olup ülkelerin veya bölgelerin hem toplum hem de ekonomik yapılarında önemli değişimler içermektedir. Sanayi sektörü 18'inci yüzyılın sonlarından bu yana önemini devam ettirmekte olup, süreci başlatan ülke olarak İngiltere kabul edilmektedir.

İngiltere 1800'lü yıllarda dünyanın en önemli deniz gücüne sahip ülkesi durumundaydı. İngiltere elindeki bu gücü kullanarak dünyanın birçok yerinde keşif ve inceleme yapmaktaydı. O yıllarda dünyanın birçok ülkesi hem ekonomik hem de askeri yönden çok zayıf durumdaydı, bazı ülkeler ise ekonomik ve askeri yönden zayıf olmalarına karşın doğal kaynaklar bakımından çok zengindiler ama bunları işletme olanakları yoktu. İngiltere elindeki bu deniz gücünü de kullanmak suretiyle bu ülkeleri sömürgesi haline getirmiştir ve bu ülkelerdeki doğal kaynakları önce yelkenli gemilerle daha sonra da yeni keşfettikleri buharlı gemilerle ülkesine aktarmıştır. Diğer taraftan o dönemlerde Avrupa'da birçok özgürlük savaşı ve mücadelesi yapılırken İngiltere daha özgür çalışma ortamına sahipti, bu nedenle birçok bilim insanı, sanatçı ve fikir adamı İngiltere'ye katılıp mesleklerini rahatça icra etme olanağı buldular, bu insanlar sayesinde Sanayi Devrimi hızlanmış birçok icat ve buluş burada gerçekleşmiştir.

Sanayi devrimi, ilk olarak İngiltere'de başlamış olup üç aşama geçirdiği bilinmektedir. Birinci sanayi devrimi aynı zamanda sanayi sektörünü doğurmuş, bilimsel ve teknolojik çalışmaların da hızlanmasına sebep olmuştur. İngiltere'de başlamış olan ilk yenileştirme hareketleri "pamuklu dokuma ve demircilik" alanındadır. Pamuklu dokuma, sanayi devriminde itici güç olarak kabul görse de devrimin asıl başlangıcı 1807 yılında bulunmuş

olan buharlı makinelerin, Amerikalı Robert Fulton tarafından gemilere uygulanmasıdır. Birinci sanayi devriminin diğer önemli buluşu da 1825 yılından itibaren buharlı lokomotiflerin faaliyete geçirilmesidir.

İkinci sanayi devrimi 1860-1914 arasındaki dönemi kapsamaktadır, teknoloji devrimi adı da verilmiş olan bu dönem Almanya ve ABD'deki bazı faaliyetlerle başlamıştır. 1860 yılında İngiliz bilim adamı H. Bessemer tarafından bulunup yaygınlaştırılan ucuz çelik üretimi ve 1882 yılında Amerikalı Thomas Edison tarafından bulunan elektriğin makinelerde kullanılmasıyla seri üretim yapmaya başlayan firmalar ortaya çıkmıştır. Seri üretim bandı ile üretime başlayan ilk firma ABD'de Henry Ford'a aittir.

Üçüncü sanayi devriminde üretim tamamen otomatikleşmeye başlamıştır, 1960'lı yıllarda bilgisayarların insan yaşantısına girmesiyle elektronik ve mekanik birleşmiş ve yerini dijital teknolojiyle bırakmıştır. 1976 yılında ilk mikro bilgisayarın kurulması üçüncü sanayi devriminin en önemli icatlarından birisi olarak kabul edilmektedir. Bilgisayar ortamında programlanan makinelerle birlikte artık el değmeden, tam otomatik üretim devri başlamıştır.

Sanayi devriminin gerçekleşmesiyle birlikte sanayi sektöründe birçok fabrika kurulmaya başlamış, fabrikaların çalışma alanına girmesi ile birlikte insan gücünün kullanıldığı birçok alanda artık makineleşme ve hatta robot teknolojisi ile üretime geçilmiştir. Yeni teknolojilerin çalışma hayatına girmesi üretim zamanını kısaltmaya başlamış, verimliliği ve kazançları arttırmış ve birçok ülkenin refah seviyesinin yükselmesine olanak sağlamıştır, ancak üretimden insan elinin çekilmesi ve teknolojinin yoğun olarak kullanılmasıyla birlikte istenmeyen durumlar meydana gelmeye başlamıştır. Bunların başında mavi yakalı personel sayısında azalmalar yani işsizlik ve özellikle sanayi devriminin ilk aşamalarında hammaddelerin aşırı miktarda kullanılması sebebiyle bazı ülkelerde yiyecek maddelerinde kıtlık baş göstermiştir.

18'inci yüzyıl başlarında dünya genelinde bu sektörde çalışanlar nüfuslarının azami %5'ini oluştururken, Avrupa ülkelerinin bazılarında başlamış olan sanayi devrimiyle birlikte bugün oldukça ileri seviyelere çıkmıştır. Bu sektörde çalışanların sayısı gelişmiş ülkelerde yüksek, gelişmemiş ülkelerde azdır. Sanayi sektörü, ülkelerin ekonomisini yönlendiren sektörler arasında ilk sıralara geçmiştir. Doğal kaynakların değerlendirilmesi, iklim şartlarından etkilenen bir yapısının olmaması, ürünlerin uzun ömürlü olması nedenleriyle önemli imkânlar sunmaktadır.

Sanayi sektöründeki küreselleşme, ülkeler arasında eşitlik olanağı tanımayan bir süreç yaratmıştır. Toplumların ekonomileri mali bakımdan bütünleşme sürecine girmiştir ve bazı toplumlar için sürecin ekonomiye katkısı çok büyüktür, fakat sanayileşme sürecinden her toplum eşit derecede faydalanamamıştır. Küreselleşen dünyada özellikle güçlü olanlar güçlü kalmaya devam etmiştir, ekonomik bakımdan sıkıntı yaşayan toplumlar ise küreselleşmenin boyutu ve ekonomik dalgalanmalara karşı korumasız kalmıştır (Halliday, 2002: 99-104).

3.3.4. Hizmet Sektörü

"Hizmet; bireylere veya topluma maddi mal satışı olmaksızın bir kullanım değeri sağlayan her türlü etkinliktir". Hizmette esas kitle insanlardır, insanların kaliteli bir yaşam sürdürebilmeleri için zorunlu olsun veya olmasın genel ihtiyaçlarının karşılanması asıl hedeftir, diğer bir ifadeyle; insanların diğer insanlara, şirketlerin kendi müşterilerine, ülkelerin milletine yaşam şartları sağlamak için faydalı işler yapmasıdır. Hizmet sektörü ise; "maddi olmayan ürünler ve hizmetler sunarak gelir elde eden şirketlerin oluşturduğu endüstri alanına denir". Örneğin; tüccar veya maliyeci maddi araçlardan yararlanmaktadır, ancak maddi bir mal değil, hizmet sunmaktadır.

Hizmet sektörünün en önemli özelliği, görünürde üretilen herhangi bir mal ve o malı işlemek için herhangi bir tesis ve faaliyete ihtiyaç olmamasıdır. Hizmet sektöründe hedef, tarım ve sanayi sektöründe çeşitli ekonomik faaliyetler neticesinde elde edilen ürünlerin tüketiciye pazarlanması ve tüketim için ona ulaştırılmasıdır. Diğer bir ifadeyle tarım ve sanayi sektöründe elde edilen malların satın alınıp kullanıma sunulmasıyla hem insanlara, hem ekonomiye hizmet etmektir.

Hizmet sektörünün gelişmesi 20'nci yüzyılın en önemli olaylarından biridir, aynı zamanda çağdaş, ekonomik değişimin en önemli simgelerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Hizmet sektörü kavramı ile ilgili çalışma 1934 yılında, Alan Fisher'ın "The Class of Progressand Security" (Gelişme ve Güvenlik Tartışması) adlı makalesinde kullanılmıştır. 20'nci yüzyılın ilk büyük ekonomik krizlerinin ve sanayi devrimlerinin meydana geldiği 1930'lu yıllarda iş ve üretim alanındaki gelişmeleri daha iyi anlayabilmek için ekonomiyi tarım ve sanayi sektörlerine ilave edilen hizmet kavramı olmak üzere üç kesime ayırmak yararlı görülmüştür. 1951 yılında ise ColinClark tarafından formüle edilen ilk tanım denemesindeyse, olumsuz veya dışlayıcı bir yaklaşımla, tarım ve sanayinin kapsamına girmeyen her türlü faaliyet üçüncü sektör olarak adlandırılan hizmet sektörünün içine

sokuluyordu. Üçüncü sektör, esas olarak "hizmetler" diye adlandırılan faaliyetleri, yani yönetim, banka, ticaret, eğitim ve savunma vb. işleri kapsar (Larousse, 1993: 312).

Hizmet eskiden mevcut olduğuna inanılan homojenlik etkenlerinden hiçbirine sahip değildir. İstihdam payının giderek artması, ekonomik krizlere karşı kısmen duyarsız kalmak, teknik ilerlemenin fazla önemli olmaması, bu sektörü ayırt eden üç kıstastır. Hizmet sektörü nitelik, işlev ve içerik bakımından birbirinden çok farklı faaliyetleri kapsar (otomobil tamirciliği, bakkalcılık, gazetecilik, borsa vb.). Gerek kurumsal açıdan, gerek deneysel veriler (istatistikler) açısından hizmet sektörü için tatmin edici bir sınıflandırma henüz bulunmuş sayılmamaktadır.

En yaygın yaklaşım olarak hizmetler; ekonomik sistem içindeki işlevlerine göre, talep tipine göre ve hizmet üreticilerine göre sınıflandırılırlar.

- Ekonomik sistem içindeki işlevlerine göre sınıflandırma; hizmetler, ait oldukları faaliyetlere göre gruplandırılmıştır. Dağıtım, dolaşım, bireysel üretim, (sağlık, eğitim, eğlence vb.) toplumsal-iktisadi örgütlenmenin yaratılmasını (savunma, adalet, planlama vb.) örnek olarak gösterebiliriz. Böyle bir yaklaşım çoğunlukla işlevlerin yapısal karakterlerine ve ekonomik gelişme içindeki rollerine göre içeriklerinin çözümlenmesini gerektirir.

-Talep tipine göre sınıflandırma; talep tipini (hizmet pazarı) dikkate alan ikinci yaklaşım hizmetleri en önemli makroekonomik yoğunlaşmalara göre ayırır ve çeşitli hizmetlerin gelişimi bunların pazarlarını esas olarak belirler.

- Hizmet üreticilerine göre sınıflandırma; hizmet üretiminin gelişme modelini ve örgütlenme biçimini arz açısından tanımlamaktadır. Hizmetlerin devlet, özel kuruluşlar veya serbest meslekler tarafından sunulması esaslı bir fark yaratır. Çünkü farklı üreticiler, farklı stratejik baskılara cevap vermek durumundadırlar.

Hem kuramsal hem pratik gerekleri uzlaştıran işlevsel sınıflandırmadaysa şu kategoriler göz önünde bulundurulmaktadır: dağıtım altyapısı (malların, bilginin ve kişilerin dolaşımı), toplumsal altyapı (bireysel ve toplumsal üretim), tüketicilere hizmet (kişilerin son tüketimi), üretimi gözeterek işletmelere hizmet. Sınıflandırma günümüzdeki kategorilere göredir. Üretimin çeşitliliği, toplumsal hayatın zenginliği ve tüketim, hizmet sektörünü hızla gelişen ve değişen bir sektör durumuna getirmektedir.

Birleşmiş Milletler 'in (UN) yapmış olduğu sınıflandırmaya göre ise hizmet sektörü 5 başlık altıda toplanmıştır. Bunlar;

1. Hükümetlerin yapmış olduğu hizmetler,
2. Genel kamu hizmetleri,
3. Teşebbüs ve özel kuruluşların hizmetleri,
4. Dinlenme, eğlence ve benzeri hizmetler
5. Kişisel hizmetlerdir.

Hizmetin temelini insan unsuru oluşturur, insanların ihtiyaçları karşılanırken yapılan hizmet için yine insan gücü kullanılmaktadır, hizmet kalitesi o hizmeti yapan insanlara göre değişiklik göstermektedir. Günümüzde insanlara hizmet sunmakta olan işletmeler genellikle hizmette kaliteye önem vermektedirler ancak kalitenin seviyesini ölçmek veya anlayıp değerlendirmek oldukça zordur. Küreselleşmekte olan dünyamızda tüm sektörlerde olduğu gibi hizmet sektöründe de kalitenin arttırılması maksadıyla yeni teknolojilerden faydalanılmaktadır ayrıca küreselleşmenin etkisiyle dış kaynaklardan hizmet alımları yapılmaktadır. (Telekomünikasyon aracılığıyla bankalar arası işlem yapılması vb. gibi) Hizmetler giderek başkalarına terk edilmekte, böylece yeni kuruluşların ortaya çıkmasına zemin hazırlanmaktadır. Şirketlerin kendi faaliyetleriyle doğrudan bağlantılı olamayan işleri ikinci ellere bırakmaya sevk eden bu süreç hizmet sektörü etkinliklerinin hızla artmasının temel sebebidir.

Hizmet sektörü, diğer adıyla üçüncü sektör, gelişmiş ülkelerin ekonomilerinde ilerlemenin anahtarı konumundadır, 1970'li yıllardan itibaren gelişmiş ülkelerde hizmet sektörüne geçiş aşamalar halinde olduğu için bir gelişmişlik seviyesi olarak kabul edilmektedir ve bu ülkelerde hizmet sektörünün payı %55 seviyelerinin altına hiç düşmemiştir. Türkiye'de sağlıklı bir aşama ile hizmet sektörüne geçişten pek bahsedilemez, bu nedenle gelişmişlik ölçüsü olarak bunu kabul etmek pek mümkün değildir. Türkiye'de sürekli gelişim göstermekte olan sektör 2000'li yıllardan GSYH seviyesini %55 ortalama ile sürdürmektedir. Bu sektördeki gelişme hızı yeni sektörlerin doğuşuna sebep olmuştur. Bu sektörler dördüncül (Kuvaterner) ve beşincil (Kuinary) sektörlerdir.

3.3.5. Kuvaterner (Dördüncül) Sektör

Diğer adıyla dördüncül sektör olarak tanımlanmakta olan bu sektör, entelektüel etkinlik ve bilgi akışı üzerine kurulmuştur. "Bilgisayar ve uydu bilgi aktarma sistemlerinin gelişmesiyle ortaya çıkan bilgi toplama, işleme, değiştirme, yayma işlemleri ve coğrafi bilgi sistemleriyle uğraşan kesimin çalıştığı faaliyetler olup, düşünce ve sorgulamaya dayalı geçim kaynakları sağlamaktadır".

2000'li yıllardan sonra ekonomik modellerin genelinin kabul ettiği üç sektöre ilave olarak, özellikle ekonomisi çok gelişmiş, hizmet sektöründe teknolojik bakımdan ilerlemiş çağdaş ülkelerde, sayıları gittikçe artan birçok insanın bilgi toplama, işleme, değiştirme ve yayma işiyle uğraşmaları bilim insanlarının ve ekonomistlerinin onay verdiği yeni bir sektörü karşımıza çıkarmaktadır. Aslında hizmet sektörü ile yakın bağlantısı vardır ve "bilgi ekonomisi" olarak bilinmektedir.

Kuvaterner sektör, bilimsel araştırmalar, kültür, kütüphaneler, yazılım-donanım hizmetleri, eğitim, AR-GE ve bilgi teknolojileri gibi kapsamlı bilgi ve birikime dayanmakta olan hizmetleri içermektedir bu nedenle gelişmiş bir üçüncü sektör de denilmektedir. Bu sektör işlem görebilmesi için eğitim seviyesi bakımından oldukça yüksek iş gücüne ihtiyaç duymaktadır. "Bilgi üretimi, bilgi değişimi, bilgi teknolojisi, danışma, eğitim, araştırma ve geliştirme gibi hizmetleri içeren bilgiye dayalı ekonomi veya finansal planlama ve diğer bilgiye dayalı hizmetler" olarak tanımlanmaktadır. Bilgi yoğunluğuna ihtiyaç duyulan dördüncül sektördeki hizmetler geniş bir yelpaze oluşturmaktadır, bunlar üretici odaklı hizmetler olup aşağıda örnek verilen hizmet sektörleri ile doğrudan etkileşim içerisinde olduğu söylenebilir. Kuvaterner sektör hizmetlerine günümüzde aşağıdaki örnekleri verebilir ve bu örnekleri daha da çoğaltabiliriz.

-Muhasebe ve mali müşavirlik,

-İnşaat ve mimarlık ile ilgili hizmetler,

-Bankacılığı da içine alan diğer tüm finansal hizmetler,

-Donanımı da içine alan bilgisayar ve bilgi teknolojileriyle ilgili hizmetler,

-Çizim (dizayn) hizmetleri

-Çevre ile ilgili hizmetler (çevre düzenleme, atıkların kontrolü, geri dönüşüm hizmetleri ve gözlemleme)

-Sigortacılık ile ilgili hizmetler

-Personel temin hizmetleri (İşe alma ve teknik personel tedariki)

-Hukuki hizmetler

-Yönetim danışmanlığı hizmetleri

-Piyasa araştırmaları

-Pazarlama ve reklamcılık hizmetleri

-Araştırma ve geliştirme hizmetleri

-İletişim hizmetleri

-Teknik mühendislik hizmetleri

-Teknoloji yoğun eğitim hizmetleri

-Emlak danışmanlığı hizmetleri,

-Maliyecilik hizmetleri vb.

Sektörün asıl amacı; ucuz maliyetli araştırma ve geliştirme faaliyetleri yapmak, bilimsel çalışmalar yapmak, yeni projeler üretmek, ekonomik alanda daha entelektüel fikirler ortaya çıkarmak, yazılım ve donanımları daha ileri seviyelere götürmektir. Bu sektörde şirketler, sürekli büyümek ve çaplarını genişleterek düşük maliyetle ve daha kaliteli üretimle, piyasa değeri yüksek ürünler elde etmek için büyük yatırımlar yaparlar ve çok iyi eğitim görmüş elemanlarla çalışmaktadırlar. Araştırma ve geliştirme çalışmalarına ağırlık vermek suretiyle, yeni fikirler üretmek, daha ileri seviyede teknolojik yazılımlar yapmak ve üretilen yeni fikirler sayesinde şirketin daha değerli olmasını ve markalı ürünler piyasaya sürmesini hedeflemektedirler.

Kuvaterner sektörünün özellikle gelişmiş ülkelerde yoğun bir şekilde kullanıldığı ve sürekli yaygınlaştığı görülmektedir. Türkiye'de 90'lı yılların sonuna doğru AR-GE çalışmalarına ağırlık verilmeye başlanmış, böylece hem yurt içinde hem de yurt dışında iyi seviyede eleman yetiştirilerek bu tür sektörler oluşturulmaya başlanmıştır. İçinde bulunduğumuz teknoloji ve bilgi çağında ekonomik gelişmeler, bu entelektüel faaliyet ve hizmetlerle daha çok ilerleyecektir. Sektörün ilerleyebilmesi ve yoğun olarak kullanımı yüksek eğitim seviyesi gerektirdiği için, beyin göçünün önlenmesi ve yetişmiş beyinlerin ülke içinde kullanılması kalkınmaya çalışan ülkemizin asıl amacı olmalıdır (Ulusoy: n.d).

3.3.6. Kuinary (Beşincil) Sektör

Kuvaterner sektörüyle hemen hemen aynı dönemlerde yeni bir sektör ortaya çıkmıştır. Kuinary adı verilen bu sektör kontrol sistemi üzerine kuruludur. “Ekonomide yeni teknolojiler uygulayarak karar vermede bilgi ve rehberliğin oluşturulması, düzenlenmesi ve yorumlanması ile ilgili faaliyetleri kapsar”. Dördüncül ekonomik faaliyetlerden elde edilen bilginin temeline dayanan karar verme faaliyetleri olarak tanımlanabilir. Bu sektör, bazı bilim insanı ve ekonomistlere göre; “bir ülke ve ekonomide, üst düzey kararların alındığı ekonominin bir alt ve önemli sektörüdür”. Çok daha sınırlı sayıda çalışanı bulunmaktadır, buna rağmen ekonomi üzerinde, şirketlerin yer seçiminde çok etkili olan bir kitleyi içermektedir.

Ekonomisi çok iyi durumda olan ülkelere bakıldığında, diğer az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere nazaran karar verme merciinin sadece merkez hükümetler olmadığı görülmektedir. Bu sektörde karar alıcılar ve karar vericiler herhangi bir birime bağlı değildir, kendi alanını ilgilendiren konularda herhangi bir yetkili veya yönetici bu yetkilere sahiptir. Kuinary sektörde; “hükümet, evrensel kurum-kuruluşlar, üniversiteler, eğitim hizmetleri, sağlık hizmetleri, kar amacı gütmeyen kuruluşlar, yargı, kültür ve medya gibi alanlarda üst düzey yöneticiler ve yetkilileri ile kamu hizmetleri olan polis ve itfaiye birimlerini içermektedir. (Ulusoy: n.d)

Bir ülkede kaynakların zenginliği her şey değildir, önemli olan o kaynakların iyi bir şekilde yönetilmesidir. Kaynakları zengin olmasına rağmen ekonomik seviyesi oldukça düşük olan ülkeler bunlara en iyi örnektir. Böyle bir durumda devreye yönetimde etkinlik olarak adlandırılan beşincil sektör devreye girer. Dördüncül sektörde elde edilen verilerin nasıl ve ne şekilde kullanılması gerektiğine karar verilen Kuinary sektöründe yöneticilerin başarılı olması kendisine bağlı olan fabrika, şirket, şehir, hatta ülke hem daha iyi yönetilir, hem de ekonomik seviyesi yükselerek güçlü bir konuma gelir.

Bu sektörde görev yapmakta olanlar genellikle "altın yakalılar" olarak adlandırılmaktadır, bu sektördeki hizmetler mevcut ve halen uygulanmakta olan veya yeni ortaya konulan fikirlerin yorumlanmasına, yeni teknolojilerin değerlendirilmesine ve hizmetlerin oluşturulmasına odaklanmaktadır.

Kuinary sektörü, hizmet sektörünün bir parçası olarak da değerlendirilebilir, yüksek mevkilerde büyük güçlere sahip olup geniş kapsamlı önemli kararlar verenler genellikle bu kategoriye girmektedir. Beşincil ekonomik faaliyetlerde çalışan kişilere örnek olarak; ülke

yönetiminde söz sahibi olan insanlar, kamu ve özel sektördeki büyük işletme ve şirketlerin yöneticileri, icra kurulu başkanlığı (CEO) ve şirketler danışmanlık hizmeti veren işletmeler gösterilebilir.

3.4. Küreselleşmenin Türkiye Üzerindeki Etkileri

Küreselleşmenin tarihsel akışı ve Türkiye üzerindeki etkilerine baktığımızda ülkemizin dünya üzerinde bulunduğu konum nedeniyle dünyadaki birçok ülkeye nazaran küreselleşme rüzgarından fazlasıyla etkilendiği gözlemlenmektedir, bunun başlıca sebebi üç kıtanın birleşme noktasında yer alması yani jeolojik yapısı ve stratejik konumudur. Türkiye'nin Asya kıtasının batısında, Avrupa'nın doğusunda, Afrika'nın kuzeyinde tam bir geçiş, bağlantı ve buluşma noktasında olması her türlü etkiye açık olmasının nedenidir. Irak'ın körfez savaşında yenilmesi ile başlayan, Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte Bosna'da yapılan katliamlar, KKTC'deki gelişmeler ve ülke içindeki terör olayları Türkiye'nin bölgedeki ve dünyadaki stratejik önemi daha da artırmıştır. Türkiye'nin bölgede önemli roller oynayabileceği beklentileri o dönemlerde etkili ve planlı bir politika izlenememesi nedeniyle maalesef beklentileri karşılamamaktadır. Coğrafi konumu, iklim, yer altı doğal kaynaklar ve yer üstü zenginlikleri bakımından yüzyıllardır özelliğini sürdüren Türkiye'de bugün gelinen noktada işin içine ekonomik koşullar girdiğinde durum farklı boyutlara ulaşmaktadır.

Türkiye'nin ekonomisini etkileyen başlıca faktörler; coğrafi konumu, iklimi, yer şekilleri ve sosyo-politik yapısıdır.(Şekil 3.5) Türkiye bulunduğu yer itibariyle çok özel bir coğrafi konuma sahiptir. Asya ve Avrupa kıtaları arasında köprü durumunda olan ülkemiz, Avrupa, Asya ve Ortadoğu ülkeleriyle yakın temas halindedir.

Şekil 3.5: Türkiye Ekonomisini Etkileyen Faktörler

Ülkemiz, konum olarak sanayi bakımından oldukça ileri düzeyde bulunan Avrupa ülkelerine ve çok zengin yeraltı enerji kaynaklarına sahip, Ortadoğu ile Hazar Denizi etrafındaki ülkelere yakındır. Bu coğrafi durum ülkemizde transit ticareti arttırmakta, aynı zamanda birçok doğalgaz ve petrol boru hattının ülkemiz toprakları üzerinden geçmesine neden olmaktadır.

Türkiye üç tarafının sularla çevrili bir ülke olup, Çanakkale ve İstanbul gibi stratejik öneme sahip iki boğaza ve geçiş noktasına sahiptir, bu boğazlar hem Türkiye'nin hem de Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin Cebelitarık Boğazı ile Atlas Okyanusu'na, Süveyş Kanalı'yla da Hint Okyanusu'na transit geçişlerine olanak sağlamaktadır. Bu nedenle boğazlar Türkiye'nin ulaşım ve ticaret açısından önemini arttırmaktadır.

Türkiye ılıman iklim kuşağında bulunmaktadır, ayrıca yedi coğrafi bölgeye ayrılmıştır ve yedi bölgenin her birinde değişik iklim özellikleri vardır. Ülkemizdeki bu iklim farklılığı başta tarım olmak üzere diğer sektörleri ve aynı zamanda ekonomiyi de olumlu yönde etkilemektedir.

2020 yılında 80 milyonun üzerine çıkmış olan Türkiye nüfusunun büyük çoğunluğunu genç nüfus oluşturmaktadır, diğer ülkelerde olduğu gibi nüfus aslında üretimin gücü olarak kabul edilmektedir. Genç nüfusun ülke ekonomisine olumlu yönde katkı sağlaması beklenirken, özellikle son yıllarda artan işsizlik ile sağlık ve eğitim sorunlarına ekonomimizin olumlu yönde cevap vermemesi nedeniyle nüfus önemli bir sorun oluşturmaktadır.

Küreselleşme süreciyle birlikte ekonomiye yön vermekte olan birkaç ülke piyasa mekanizmasını işletir duruma gelmiştir. Bu durumdaki ülkeler gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerin ekonomilerine istedikleri gibi yön vermekte ve kolayca müdahale edebilmektedirler, bunun yanı sıra ülke içinde veya dışında meydana gelen (politik olaylar, doğal afetler, sağlık sorunları, terör olayları vb.) olaylar, ekonomileri zayıf veya kırılgan durumda olan ülkeleri kolayca etkileyebilmektedirler. Bu süreçten fazlaca etkilenen ülkelerin başında Türkiye gelmektedir.

Türkiye'de, 70'li yıllardan itibaren devlet desteği vermek suretiyle yurt dışından ithal edilen malları yurt içinde üretmek için sanayi sektöründe değişimin önünü açılmış, ancak 80'li yıllara gelindiğinde "ithal ikameci" adı verilen bu politika terk edilmiştir. 1980 yılından sonra meydana gelen ekonomik dönüşümler ile birlikte dışarıya açılma başlamış ve buna bağlı olarak birçok ekonomik değişim meydana gelmiştir. Bu süreç dış ticarette ve finansal

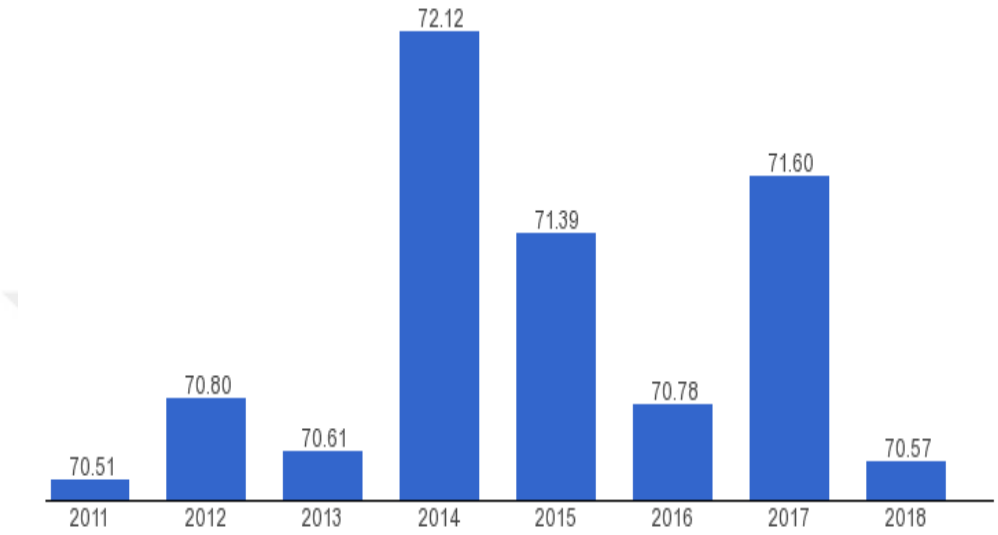
sektörde başlamış olan liberalleşme süreci ile birlikte 90'lı yılların başında sermayenin liberalleşmesiyle en üst seviyeye gelmiştir.

11 Eylül 2001 tarihinde meydana gelen terör olaylarına kadar kendisini dünyanın tek süper gücü olarak görmeye başlayan ABD'nin yanına Avrupa Birliği, Çin ve Rusya gibi hem insan kaynağına hem de teknoloji ve benzeri donanımlara sahip olan ülkeler bu güçleriyle kendilerini göstermeye başlamıştır. Türkiye meydana gelen bu olaydan sonra dünyaya varlığını hissettirme çabasına girmiştir. Küreselleşme ile birlikte ülkelerin birbirine bağımlılık seviyesi artmıştır, açık bir pazar haline gelmiş olan dünyada tüm ülkeler bu pazardan en büyük payı koparma ve ihtiyacın her geçen günü arttığı enerji kaynaklarının en büyük payını kapma mücadelesine girmişlerdir. Türkiye'nin coğrafi konumu bu dönemde devreye girmektedir. Türkiye'nin küreselleşmekte olan dünyada etkilenen konumdan çıkıp etkileyen konuma gelmesi ve etkin bir rol oynaması için öncelikle bulunduğu coğrafi konumdan azami faydalanması gereklidir.

2000'li yıllardan sonra yaşamımızın bütün alanlarına girerek kendisini hissettiren ve tartışma konusu olan küreselleşmenin etkisinden en az zararla çıkabilmek için Türkiye'nin önemli bazı kıstasları yerine getirmesi gerekmektedir. Bunun için; ticarette güçlü olması, borçlanmanın asgari seviyede olması, kişi başına düşen milli gelir seviyesinin yüksek olması, ekonomide kalitenin yükseltilerek verimliliğin arttırılması, işsizliğin önlenmesi, küresel kültürleşmenin yanı sıra kendi kültüründen vazgeçmemesi, siyasi gerilimlerden arınması, sağlık ve eğitim kalitesinin yüksek olması, doğal kaynakların olumlu şekilde kullanılması gibi örnekler verilebilir.

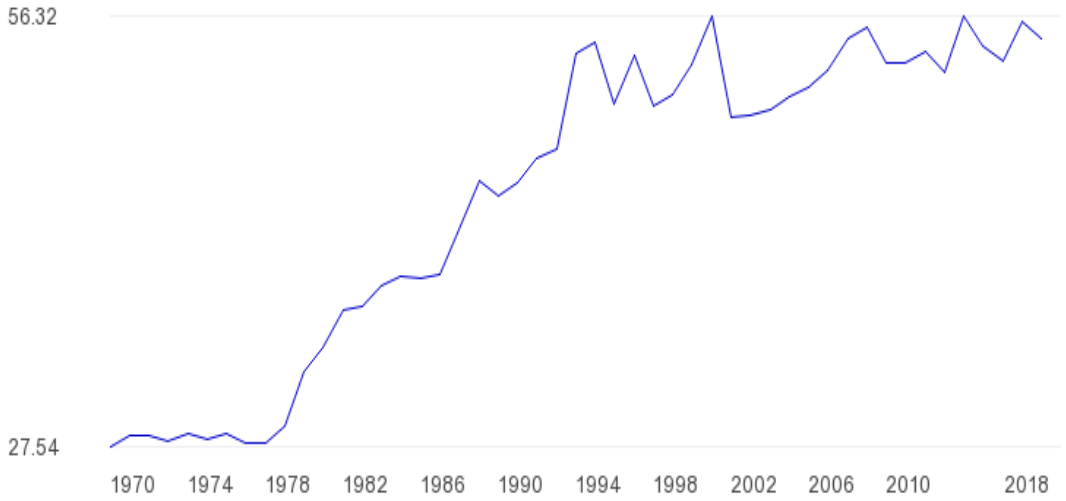
Şekil 3.6 ve Şekil 3.7'de Türkiye'nin Ekonomik Küreselleşme Endeksi grafikleri yer almaktadır. Ekonomik Küreselleşme Endeksi iki boyuta göre ölçülmektedir. Bunlardan birincisi, uluslararası ticaret ve uluslararası yatırım açısından seçilen ülke ile diğer ülkeler arasındaki ekonomik akışın ölçülmesidir. Buradaki önemli nokta seçilen ülkenin diğer ülkeler ile çok fazla mal, hizmet ve yatırım alışverişinde bulunup bulunmadığıdır. İkincisi ise, ülkenin uluslararası yatırım üzerindeki tarifeler ve sermaye kontrolleri gibi ticaret ve yatırım üzerindeki tarifeler ve sermaye kontrolleri gibi ticaret ve yatırım kısıtlamalarının ölçülmesidir.

Her boyut 0 ile 100 arasında değişen tek bir genel dizinde birleştirilen birkaç değişkene dayanmaktadır.

Şekil 3.6: Türkiye'nin 2011-2018 Yılları Arası Ekonomik Küreselleşme Endeksi
Kaynak: https://www.theglobaleconomy.com/Turkey/kof_econ_glob/

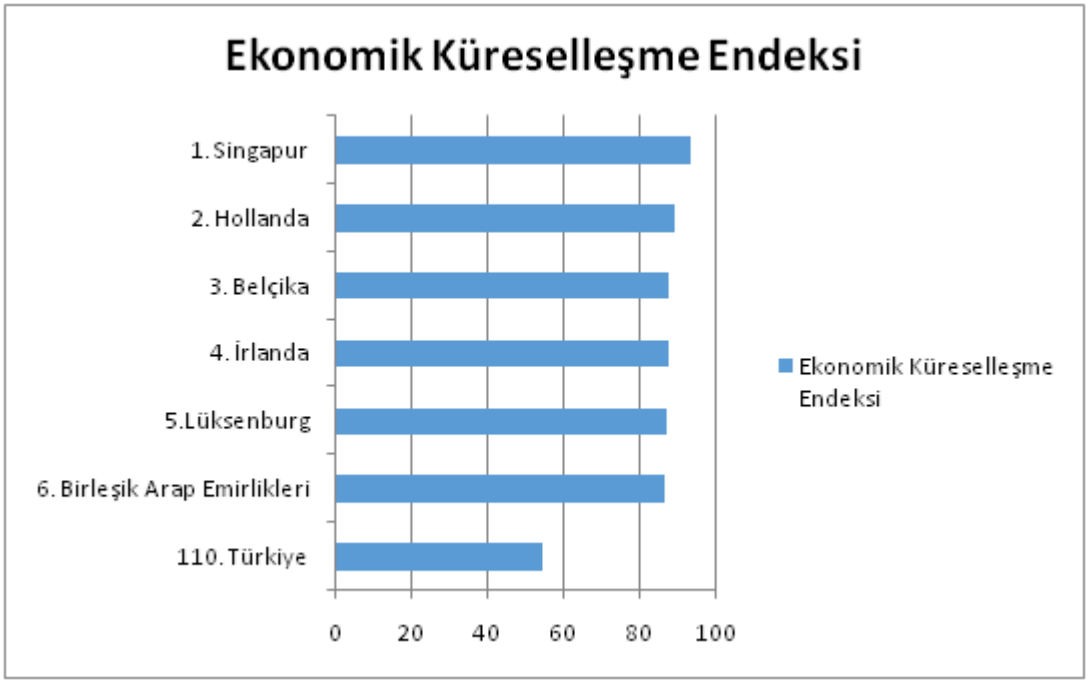
Bu bilgiler ışığında grafikleri incelediğimiz zaman Türkiye'nin Ekonomik Küreselleşme Endeksi'nin 1980 ve sonrasında ciddi bir artış içerisinde olduğunu görmekteyiz. Ancak 1994 ve 2018 arasında ufak dalgalanmalar olsa dahi birbirine yakın düzeylerde seyrine devam etmiştir.

Şekil 3.7: Türkiye'nin 1970-2018 Yılları Arası Ekonomik Küreselleşme Endeksi Grafiği

Kaynak: https://www.theglobaleconomy.com/Turkey/kof_econ_glob/

Ekonomik Küreselleşme Endeksi bizi ekonomik olarak bazı noktalarda aydınlatsa da gerekli çıkarımları yapabilmemiz için diğer ülkelerin endeksleriyle de karşılaştırmamız gerekir.

Şekil 3.8: 2018 Ekonomik Küreselleşme Endeksi Ülke Sıralamaları

Kaynak: Şekil https://www.theglobaleconomy.com/rankings/kof_econ_glob/ verilerinden uyarlanmıştır.

Şekil 3.8'e baktığımızda Türkiye, Ekonomik Küreselleşme Endeksi sıralamasında 150 ülke içerisinde 110'uncu sırada olduğu görülmektedir. Burada en dikkat çeken ülke

Singapur'dur. Singapur ekonomisinin %73,6'sını hizmetler, %26,4'ünü sanayi sektörü oluşturmaktadır. Özellikle üretimdeki sanayi oranlarıyla Singapur'u ülkemize benzetebiliriz. IMF verilerine göre Singapur, 2018 yılında Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Sıralamasında 39. Sıradayken, Türkiye 20'inci sırada bulunmaktadır. IMF 2020 verilerine bakıldığında Singapur'un teknolojik atılımlarıyla beraber(yüksek teknolojik ürün ihracatında dünyada 3. Sıraya çıkmıştır.) GSYİH sıralamasında 9. Sıraya yükseldiği görülmektedir. Bu noktada devreye üretilen mal ve hizmetlerin değeri ve teknoloji devreye girmektedir. Bu örnekten de anlaşılacağı gibi küreselleşme başlı başına gelişmeye sebep olmamaktadır. Sanayi ve hizmet üretimin artmasının yanı sıra teknolojinin de devreye girmesiyle Singapur gibi ülkemizde de bu atılımların doğru şekilde yapılması şarttır. Aksi takdirde sadece küreselleşmeye ayak uydurmak için yeterli hazırlık olmadan yapılacak adımlar ters tepebilir ve ithalata daha da bağımlı hale gelebiliriz.

4. FİNANSAL KÜRESELLEŞMENİN TÜRKİYE'DE İMALAT SANAYİ ÜZERİNE ETKİLERİ

4.1. Türkiye'de Sanayi Sektörüne Genel Bakış

4.1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Sanayi

Osmanlı İmparatorluğunun yükselme dönemlerindeki iktisadi gücü tarımsal üretime bağlıydı, bu özelliğiyle dünyanın geri kalan ülkelerine göre refah düzeyi oldukça yüksekti. Bununla birlikte özellikle 16'ıncı ve 17'inci yüzyıllarda el sanatları dokumacılık, çinicilik, gemicilik alanlarında batı ülkelerinin çoğundan iyi durumdaydı ancak 17'nci yüzyıldan itibaren Avrupa Ortaçağ'dan modern çağa doğru adım atarken, Osmanlı ise tam aksine klasik çağdan Ortaçağ şartlarına sürüklenmiştir. Batıda sanayi devrimin ortaya çıkması ile birlikte 18 ve 19'uncu yüzyıllarda Avrupalılar öne çıkmaya başlamış, coğrafi keşiflerle zenginleşmiş, Rönesans ve Reform hareketleri gerçekleştirerek gelişmelerinin önündeki engeller kalkmıştır. Yeni araç, gereç ve silahlarla birlikte denizcilik ilerlemeye başlamış, ellerinde bulunan ticaret yolları ve limanların önemi kalmamıştır. Avrupa bu gelişmeleri yaşarken Osmanlı Devleti bu gelişmelerden hiçbir şekilde yararlanma yoluna gitmemiş, hiçbir ilerleme kaydetmemiş, dolayısıyla bazı sistemler bozulmaya başlamış ve tam bir duraklama devrine girilmiştir. Tarım alanında kendi kendine yeterli olan imparatorlukta ilerleyen yıllarla birlikte yöneticilerin yeni gelişmeler ile ilgilenmemesi ve görmemeleri nedeniyle ne Avrupa'ya benzeyebilmiş ne de yeni bir çözüm yolu veya alternatif bulabilmiştir.

Avrupa'da 18'inci yüzyılın ortalarında başlayıp 19'uncu yüzyılın ilk yarısı boyunca devam eden sanayi devrimi, üretim alanında köklü değişikliklere sebep olmuştur. Bu arada çöküş dönemine girmiş olan Osmanlı, sanayi alanında yapılan yeniliklerin hemen hemen hiç birisine ayak uyduramamış ve Avrupa ile rekabet edecek seviyelere gelememiştir. Bu durum gerilemenin ve çöküşün en önemli habercisi olmuştur. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan gerileme devrine kadar geçen zamanda dünyadaki ekonomiler tarım üzerinden yürümekteydi, ancak sadece tarımdan medet umarak bu şekilde kalkınmasını sürdürebileceğine inanan Osmanlı İmparatorluğu, yanı başındaki keşifler ve sanayideki değişimlere ayak uyduramayınca ister istemez duraklama ve gerileme dönemine girmiş oldu. Çünkü sanayileşme tek boyutlu değildi; siyasi, sosyolojik, hukuksal ve özellikle kültürel boyutları da bulunmaktaydı.

Farklı kültür ve farklı uygarlıklardan meydana gelmiş olan Anadolu'nun yanı sıra Arabistan yarım adasından Kuzey Afrika'ya, Kafkasya'nın bazı bölümlerinden, Avusturya içlerine kadar uzanan Osmanlı coğrafyasında çok değişik millet yapıları vardı ve bunların tamamı Osmanlı çatısı altıda yaşıyorlardı. Osmanlı Devleti, Avrupa'daki gelişmekte olan düşünce tarzlarından ve teknoloji devrimlerinden uzak kalmaktaydı, bu dönem batıda sanayileşme hamleleri ilerlemeye başlamış, dolaylı olarak zenginleşmenin yolları açılmaya başlamıştı. Bu arada ilk sanayi hamlesini başlatmış olan İngiltere, hammadde ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla kendi sınırlarını aşarak Hindistan ve hatta Avustralya'ya kadar birçok ülkeyi içine alan sömürgeler edinmişti.

Bahsettiğimiz sanayileşme döneminin ilk safhalarında Osmanlı Devleti'nde teknolojik gelişmeler ile ilgili hareketlenme yaşanmadı. Dışarıda olup biten bu gelişmelerden yeni haberdar olan bazı Osmanlı yöneticileri bir şeyler yapmak gerektiğini geç de olsa anlamaya başlamış ve geçmişte başarılar elde etmiş ordusunu, eski güçlü duruma sokma çabası içine girmiştir. Ancak bu çaba yeterli olmamıştır, çünkü "sanayi uygarlığının iç dinamiği ordudan değil mekanik teknolojilerin kullanımından kaynaklanıyordu". Özellikle Balkan Ülkeleri bağımsızlıklarını ilan etmeye ve sanayileşmenin politik ideolojisi olan "ulus devlet" fikri ile parça parça imparatorluktan kopmaya başlamışlardır.

Birinci Dünya Savaşı ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu'na son darbe vurulmuş ve İmparatorluk, İngiliz ve Fransızların ortak çabalarıyla Anadolu topraklarına kadar geri çekilmiştir. Vurulan bu darbe ile sanayileşme için önemli olan petrol bölgelerinin İngilizlerin eline geçmesi engellenememiştir. Osmanlı'da sanayi durumunu ortaya koymak için 1913 ve 1915 yıllarında sanayi sayımı yapılmıştır. Bu sayımda "Batı Anadolu ve diğer illerde bulunan 10'un üzerinde işyeri çalıştıran" işletmeler sayılmıştır. Sayıma ilişkin elde edilmiş olan veriler (Tablo 4.1) de gösterilmiştir.

Sanayi Birimi	İş yeri Miktarı	Yüzdesi
Gıda	75	28,6
Toprak	17	6,4
Deri	13	4,8
Ağaç	24	9
Dokuma	73	27,5
Kırtasiye	51	19,4
Kimya	11	4,3
TOPLAM	**264**	**100**

Tablo 4.1 : 1913-1915 Yıllarında Osmanlı'da Yapılan Sanayi Sayım Sonuçları
Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü DİE, 1973: 142

Osmanlı döneminde yok denilecek kadar olan sanayi işletmelerinin toplam mevcudu 264 olup işyerinin büyük çoğunluğunu gıda ve dokuma sektörleri oluşturmaktadır. Bu işletmeler genellikle İstanbul, İzmir ve Bursa illerinde bulunmaktadır, işletmelerin büyük bölümü Ermeni, Rum ve Yahudilere ait olup Türklerin oranı ancak yüzde 15'de kalmıştır.

18'inci yüzyılın ikinci yarısından sonra İngiltere'de başlayarak Kuzey Avrupa ve daha sonrada Kuzey Amerika'ya yayılan sanayi devrimi ile birlikte toplumlar bütünleşme eğilimlerine yönelmeye başlamıştır. Küreselleşme olgusu ile birlikte toplumlarda giderek artan bütünleşme eğilimleri, sanayi için gerekli makine ve araçların keşfedilmesi ülkemizde de küreselleşme ile tanışmanın gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesi ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Cumhuriyetin kurulduğu yıllardan itibaren her alanda kalkınma ve ilerlemeyi hedef edinen ve çoğu alanlarda başarı gösteren ülkemizde üretim kaynaklarının yetersiz olması ve üretimde kullanılan araç ve gereçlerin gelişmekte olan teknolojiye uygun olmaması nedeniyle özellikle ekonomi alanında gerekli kalkınmayı gösteremeyeceğimiz ve zorlanacağımız bir gerçek olarak karşımıza çıkmıştır. Türkiye'de tarımın gelişmekte olan teknolojiye ayak uydurmasının artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli olmayacağı ve başka alanlara yönelmenin gerekli olduğu anlaşılmıştır.

4.1.2. Cumhuriyet Döneminde Sanayi

Türkiye Cumhuriyeti kurulmuş olduğu 1923 yılından itibaren "Demiryolları + Sanayileşme=Devletçilik" sihirli denklemi ile yola çıkmış bununla birlikte bazı kalkınma politikalarını izlemeye başlamıştır. Sanayileşme politikamızın başlangıcındaki en parlak yıllar 1930'lu yıllar tekabül etmektedir, bu yıllardaki sanayileşme çabaları proje bazında olup toplumun kaynaklarının yetersiz olduğu zor zamanların ürünü ve aynı zamanda Osmanlı ile

Cumhuriyet arasındaki kritik farklardan birisi olmuştur (Kuruç, 2011: 72). 1930'lu yıllarda Türkiye'nin ortalama büyüme hızı %8'e yakın olup öncülüğünü sanayi sektörü yapmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye ekonomisinde oluşturduğu büyük bozulmaya rağmen, bu yıllarda oluşturulan yatırım temposuyla ekonomi çabuk bir şekilde toparlanmıştır (Şahinkaya, 2012: 46).

1930-1939 yılları, Türkiye'nin sanayileşme doğrultusunda ilk ciddi adımlar attığı yıllar olarak değerlendirilmelidir. Sanayinin sabit fiyatlarla yıllık büyüme hızlarının ortalaması %11,6'dır. 1923-1929 yıllarında atıl bırakılmış olan kapasitenin yeniden üretime geçirilmesi ile oluşan %8,5'lik büyüme ile karşılaştırıldığında buradaki %11,6'lık sanayi büyüme hızının çok önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Gerçekler göz önüne alındığında sanayi büyüme hızının 1930-1939 yılları arasındaki bu büyüme hızına Cumhuriyet tarihinin hiçbir döneminde ulaşılamadığı görülmektedir.

Bu dönem içerisinde sanayi sektörünün iç bileşimindeki değişmeleri gözden geçirdiğimizde sanayileşmede yaygın tüketim mallarından un, şeker ve dokumanın kural olarak ülke içinde üretilmesi şeklinde gerçekleştiği görülmektedir. Bu dönem aslında hafif sanayiye (tekstil ve gıda) dayalı bir gelişmedir. Ancak bu doğrultuda zorunlu adımlar atılmadan herhangi bir sanayileşme sürecinin başlaması söz konusu değildir. Yatırım malı ve ara mal üreten modern sanayi kollarından metalürji, demir-çelik, kağıt ve kimya sanayi gibi ilk modern tesislerin ilk kuruluş yılları da yine bu devletçilik dönemi içinde olmuştur. İnşaat malzemesi ve çimento üretiminde büyük sıçramalar gerçekleştirilmiştir. Makine ve teçhizat yatırımlarındaki ortalama yıllık artış bu dönemde %10 civarındadır. Bu dönemler arasında sanayi sektöründeki bu gelişme Türkiye'nin tarım sektörünü bile geride bırakacak derecede önem kazanmıştır (Boratav ve Tanör, 2003: 328).

Bu dönemlerde Türkiye'de öncelikle liberal bir ekonomi politikası izlenmesine rağmen, kısa bir süre sonra o yılların zor koşulları nedeniyle, ekonomi üzerinde devletin daha fazla rol üstlendiği bir ekonomi anlayışına geçmek zorunda kalmıştır.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı ve yaşanan ekonomik krizler nedeniyle bu politikanın izlenmesi birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de kendisini göstermiştir. Devletin ekonomide etkin hale gelmesinin diğer bir sebebi ise özel sektörün yeterli seviyede olmaması gösterilebilir. O dönemlerde, devlet tarafından birçok sanayi tesisi açılmış, yatırımlar hızlandırılmış ancak diğer ülkeler ile olan ekonomik ilişkiler, daha içe dönük politikalar izlenmesi nedeniyle düşük seviyede kalmıştır. Özellikle finansal açıdan birçok engelin olması

ve sermayenin küreselleşmesi nedeniyle bu dönem içerisinde fazlaca gelişme olmamıştır. Türkiye'de bu içe kapanık korumacı ekonomi politikaları 1970'lerin sonuna kadar devam etmiştir.

1970'li yıllarda oluşan ekonomik krizlerden sonra çoğu ülkede Neoliberal ekonomi politikaları izlenmeye başlanmış ve serbest piyasa ekonomisine uyum sağlayacak ülke miktarında artış meydana gelmiştir. Bunların başını 1973 yılında yaptığı darbe ile başa gelen iktidar dönemi ile Şili çekmektedir. Daha sonraki yıllarda ise Latin Amerika ülkeleri ile birlikte gelişmekte olan (Türkiye dahil) birçok ülke küreselleşme akımına kapılarak piyasaya yönelik yapısal bir değişim geçirmiştir. Dünya genelinde baş gösteren Neoliberal değişim 1980 yılında başa geçen askeri yönetim ile birlikte Türkiye'de tam anlamıyla uygulanma olanağı bulmuştur (Güzelsarı, 2007: 64).

1980 yılı sonrası finansal küreselleşme eğilimleri oldukça hızlı bir aşama kaydetmiştir, liberalleşen piyasalar Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeleri fazlasıyla etkilemiştir, finansal serbestleşme eğilimleri ile birlikte kısa vadeli sermaye hareketleri ülke içi faiz oranlarını etkilemiş ve birçok ülkede ekonominin çökmesine sebep olmuştur. Türkiye de diğer ülkeler gibi piyasalarını liberalleştirdiğinden, onlarda yaşanan finansal krizlerden yoğun olarak etkilemiş ve gelişmiş ülkelerin seviyesine gelememiştir.

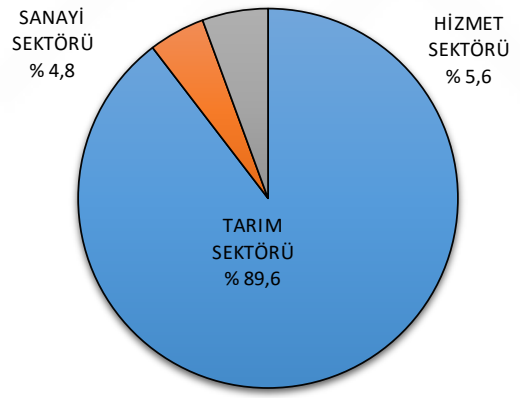
Gelişmiş ülkelerin iktisadi tarihleri gözden geçirildiğinde gelişimleri süresince sektörler arasında kaymalar olduğu dikkat çekmektedir, bu ülkelerde genellikle ilk iki sanayi devrimine müteakip tarım sektöründen sanayi sektörüne doğru, üç ve dördüncü sanayi devrimine müteakip son yarım yüzyılda ise sanayi sektöründen hizmet sektörüne doğru geçişler olduğu gözlemlenmektedir. Aynı örneği Türkiye için de vermek mümkündür. Cumhuriyetin kurulduğu 1923 yılına kadar ağırlıklı olarak tarım sektörü ile uğraşılan ülkemizde de dünya genelinde olduğu gibi sektörler arası geçişler yaşanmış ve tarım sektörü ağırlığını sanayi ve hizmet sektörüne devretmeye başlamıştır. Başta ekonomik nedenler olmak üzere, çeşitli nedenlerden ötürü köyden kente göçlerin yoğun bir şekilde artış gösterdiği ve buna bağlı olarak özellikle tarım sektöründen hizmet sektörüne doğru istihdam kaymaları olan ülkemizde, sanayi sektöründe azalma görülürken hizmet sektörünün giderek önem kazanmakta olduğu görülmektedir.

Türkiye'de cumhuriyetin kurulduğu yıllarda nüfus yoğunluğu köy ve kırsal alanlarda yaşayanlardan oluşmuş, üretim ise genellikle tarım ve hayvancılık üzerine yoğunlaşmıştır. 1927 yılına gelindiğinde ekonomik sistemin değişimine bağlı olarak kentlerde yaşayan nüfus

oranı genel nüfusun %24'üne ulaşmıştır. 2000'li yıllardan itibaren kırsal alanlarda yaşayan insanların, okuryazarlık oranının artması, teknolojik yenilikler ve gelişmeler ile ülkede meydana gelen bazı terör olayları ve ekonomik zorluklar nedeniyle köy ve kırsal alanları terk ederek kentlere yerleşmesiyle bu oran büyük değişime uğramıştır. 2012 yılı verilerine göre kentlerde yaşayan nüfus %77, kırsal kesimde yaşayan nüfus ise %23 seviyelerindedir. Bu durum ülkemizdeki çalışan nüfusun sektörlere göre dağılımını da büyük oranda değiştirmiştir. Uzun yıllar boyunca sadece tarım sektörüne bağlı olarak yaşayan insanlarımızın kentlere göç etmelerinin ardından iş kolları, dolayısıyla sektörlerdeki faal nüfus oranını da büyük ölçüde değiştirmiştir.

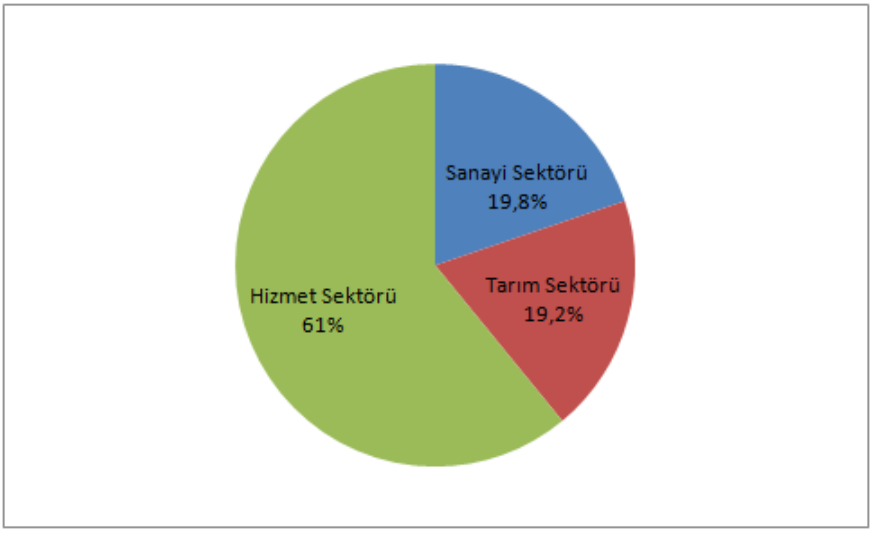
Aşağıdaki (Şekil 4.1 ve Şekil 4.2) grafiklerde 1927 yılı verileri ve 2020 Ağustos ayındaki TÜİK verilerine göre çalışan nüfusun sektörler arasındaki dağılımı verilmiştir.

Türkiye genelinde tarım sektörünün istihdamdaki payı 1927 yılında %89,6 seviyesindeyken, sanayi sektörünün %4,8 ve hizmet sektörünün ise sanayi sektörünün yaklaşık bir puan üzerinde ve %5,6 seviyelerinde olduğu görülmektedir. (Şekil 4.1)

Şekil 4.1: 1927 Yılında Çalışan Nüfusun Sektörlere Göre Dağılımı
Kaynak: http://dergiler.ankara.edu.tr

2020 yılı verilerini gösteren grafikten anlaşılacağı gibi köyden kente olan göç dalgası ve diğer birçok nedenlerden ötürü tarım sektörü oldukça büyük düşüş göstererek 93 yıl sonra %20 seviyelerinin altına inmiştir. Buna karşı hizmet sektörü büyük bir atılım göstererek %61 seviyelerine ulaşmıştır.

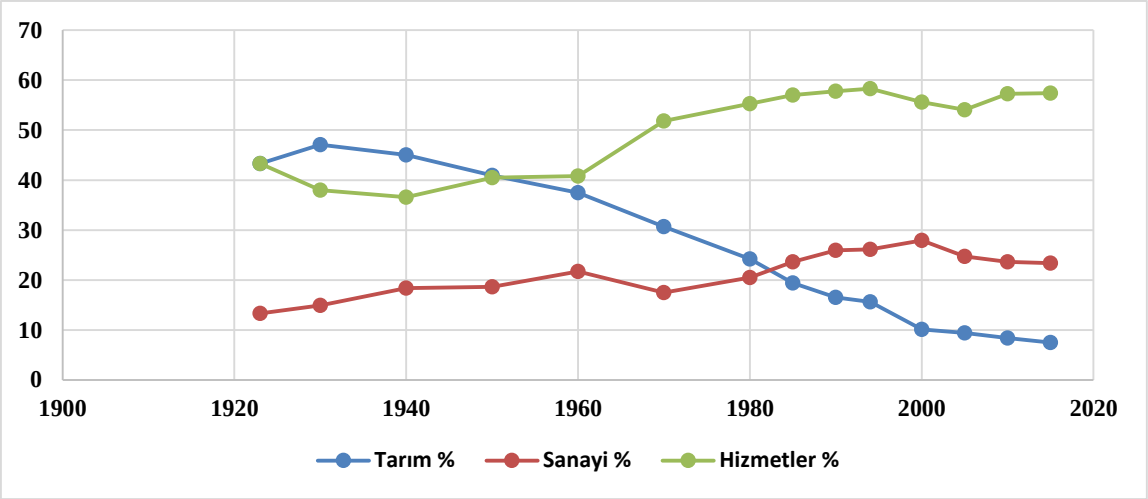
Şekil 4.2: 2020 Yılında Çalışan Nüfusun Sektörlere Göre Dağılımı
Kaynak: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Agustos-2020-33792)

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923 yılından 2015 yılına kadar geçen yaklaşık 90 yıllık sürede, sektörler arasındaki GSMH paylarına baktığımızda (Tablo 4.2), tarım sektörü, 1923 yılında %43,3 paya sahipken, 2015 yılında yaklaşık %35'lik bir düşüş göstermiş ve %7,5 seviyelerine kadar gerilemiştir. Sanayileşme sürecinin hızlanması, köyden kente göçlerin şehirleşme oranlarını artırması, sanayi sektöründe yaklaşık %10'luk bir yükselmeye sebep olmuş, tüketim kültürüne dayalı hizmet sektörü, bu dönemler arasında ön plana çıkarak %57,4 seviyelerine kadar yükselmiştir.

Yıllar	Tarım	Sanayi	Hizmet
1923	43,3	13,3	43,3
1930	47,1	14,9	38
1940	45	18,4	36,6
1950	40,9	18,6	40,5
1960	37,5	21,7	40,8
1970	30,7	17,5	51,8
1980	24,2	20,5	55,3
1985	19,4	23,6	57
1990	16,5	25,9	57,8
1994	15,6	26,1	58,3
2000	10,1	27,9	55,6
2005	9,4	24,7	54,1
2010	8,4	23,6	57,3
2015	7,5	23,4	57,4

Tablo 4.2: 1923-2015 Yılları Arasında Ana Sektörlerin GSMH'daki Payları
Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Bu düşüşte (Şekil 4.3) tarım alanında ve diğer alanlarda izlenen yeni politikalar ve köyden kentlere olan göç hareketlerinin etkisi olduğu bir gerçektir.

Şekil 4.3: 1923-2015 Yılları Arasında Ana Sektörlerin GSMH'deki Payları (Grafiksel) Kaynak: TÜİK verilerinin derlemelerinden grafik haline dönüştürülmüştür.

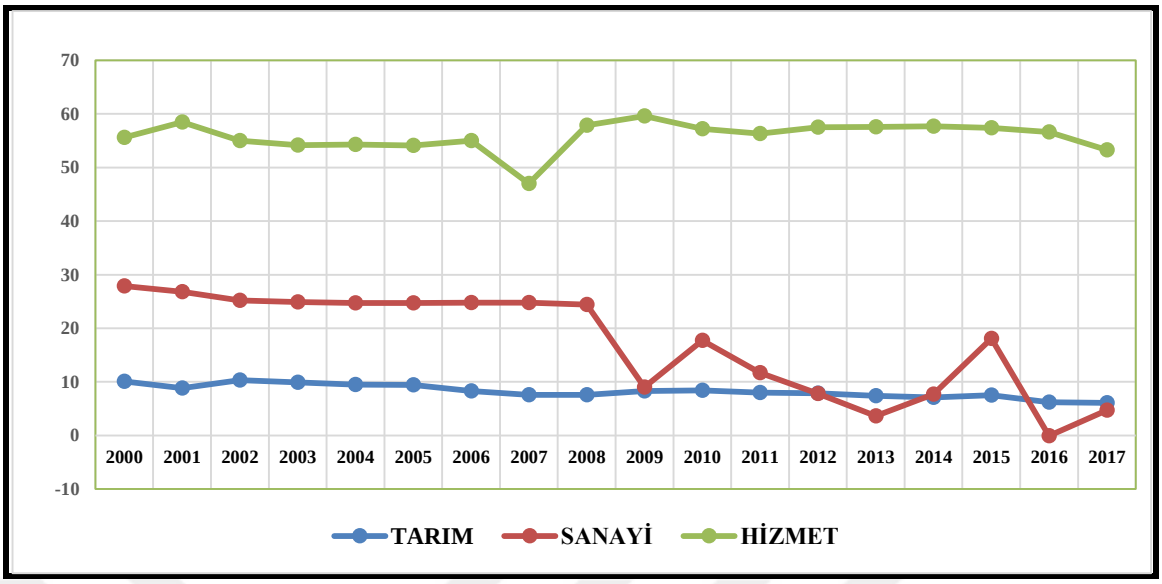
2000 yılı ile 2017 yılı arasındaki GSYH'nin sektörler arasındaki dağılımı ve sektörlerin yıllık büyüme hızlarının (Tablo 4.2) 18 yıllık genel ortalaması alındığında hizmet sektörünün GSYH içindeki payının %56,33, Büyüme hızının %19,1 olduğu ve hem GSYH, hem de büyüme hızlarında diğer sektörlere göre önde olduğu görülmektedir. Sanayi sektörünün GSYH'deki payında bu 18 yıllık dönem içinde büyük bir değişim olmamıştır, fakat büyüme hızında oldukça değişken bir tablo ortaya çıkmış, hatta 2009 yılında eksili seviyelere kadar gerilemiştir. 18 yıllık ortalamalar alındığında sanayi sektörünün GSYH pay ortalaması %25,03, büyüme hızı ise %17,56'dır. Bu sektör son on yıllık dönemde ise bir toparlanma aşamasındadır.

2000'li yıllarda tarım sektöründeki GSYH payı genel olarak düşme eğilimindedir, tarım sektöründeki düşüş cumhuriyetin kuruluş yıllarından sonraki tarım politikalarının

YILLAR	TARIM		SANAYİ		HİZMETLER		Vergi Sübvansiyon
	GSYH	BÜYÜME HIZI	GSYH	BÜYÜME HIZI	GSYH	BÜYÜME HIZI	GSYH
2000	10,1	53,2	27,9	47,7	55,6	55,1	10
2001	8,8	26,3	26,8	38,2	58,5	51,7	10
2002	10,3	69,8	25,2	37	55	37,2	11
2003	9,9	25,2	24,9	28,4	54,2	27,8	12
2004	9,5	17,4	24,7	22	54,3	23,3	12
2005	9,4	14,6	24,7	15,9	54,1	15,5	12
2006	8,3	3,2	24,8	17,7	55	18,9	12
2007	7,6	2,7	24,8	11,1	57	15,2	11
2008	7,6	12,3	24,4	11	57,9	14,4	11
2009	8,3	9	22,9	-6	59,6	3,2	10
2010	8,4	17,7	23,6	18,6	57,2	10,9	12
2011	8	11,7	24,4	22,1	56,3	16,2	12
2012	7,9	7,8	23,8	6,6	57,5	11,5	11
2013	7,4	3,6	23,6	9,7	57,6	10,9	12
2014	7,1	7,7	24,1	14,1	57,7	11,8	11
2015	7,5	18,1	23,4	8,5	57,4	11	11
2016	6,2	-0,1	27,5	4,5	56,6	5,6	11
2017	6,1	4,7	29,2	9,1	53,3	7,5	10

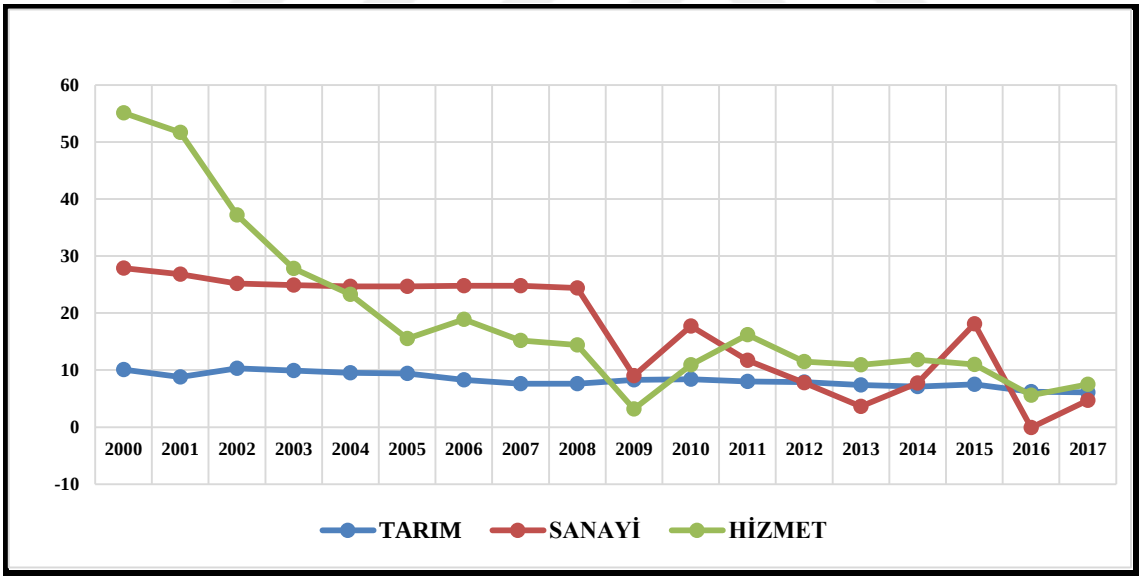
etkisiyle düşme eğilimindedir ve bu eğilimi sürdürmektedir. Tarım sektörünün 18 yıllık GSYH ortalaması %8,24, Büyüme hızı ise %16,9 olarak ölçülmüştür. Hizmet sektörü GSYH'da 18 yıllık süre içinde çok büyük değişimlere uğramayarak %56,33 seviyesinde kalmıştır. Hizmet sektöründe büyüme hızı ise bu 18 yıllık dönemde 2000 yılına nazaran büyük bir düşüş eğilimine girmiş olup %55,1'den %7,5 seviyesine kadar düşmüştür (Tablo 4.2) ve (Tablo 4.3). Burada açıkça tarım sektöründeki kaymaların hizmet sektörüne doğru olduğu görülmektedir. GSYH kalemlerinin vergi sübvansiyonlarında 18 yıllık dönem içerisinde çok büyük bir oynama meydana gelmemiş ve %11,16 olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 4.3: GSYH'nın Sektörlere Dağılımı ve Büyüme Hızları
Kaynak: TUİK-Sektörel GDP Dağılımı 1998=100 sistemi, İNTES-2018 GSYH.

Şekil 4.3: 2000-2017 Yılları Arasında GSYH'da Sektör Payları (Grafiksel)
Kaynak: TUİK-Sektörel GDP Dağılımı 1998=100 sistemi, İNTES-2018 GSYH.

Yine 2000 ile 2017 yıllarının verileri dikkate alındığında sektörel büyüme hızlarının hepsinde bir düşüş görülmesine rağmen hizmet sektöründe bu seviyenin diğer sektörlere nazaran oldukça yüksek olduğu gözlemlenmektedir (Şekil 4.4).

Şekil 4.4: 2000-2017 Yılları Arasında Sektörlerin Büyüme Hızları (Grafiksel)
Kaynak: TÜİK-Sektörel GDP Dağılımı 1998=100 sistemi, İNTES-2018 GSYH.

4.2. Finansal Küreselleşme ve İmalat Sanayi Sektörüne Etkileri

4.2.1. Genel

Özellikle 1980'li yıllardan sonra dünya üzerinde iletişim araçlarının ve ulaştırma sistemlerinin gelişmesine bağlı olarak küreselleşme akımlarının etkilerinin daha çok arttığı ve hızlandığı görülmüştür. Teknolojilerdeki bu gelişmelere bağlı olarak ülkeler birbirleriyle daha çok etkileşim haline girmiş ve ekonomilerine yön vermişlerdir. İletişimin ve teknolojinin artmasıyla birlikte büyük sermaye akışlarının önü açılmış, çok uluslu firmalar ve uluslararası örgütler kurulmaya başlanmış, bölgesel ticaret örgütlerinin kurulmasına da öncülük edilmiştir. Küreselleşme ile birlikte gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş ülkeler arasındaki makas daha da genişlemeye başlamış ve hatta az gelişmiş ülkelerin ekonomilerinin daha da kötüye gidişine sebep olmaya başlamıştır (Göngen, 2013: 117-134).

Türkiye ise 1980 yılına kadar izlediği politikalarla sadece ülke içinde üretim yaparak birçok alanda diğer ülkelere nazaran geri kalmıştır, yukarıda bahsettiğimiz iletişim ve ulaşım alanlarındaki değişimler ile yıllardır uyguladığı politikalardan vazgeçme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Özellikle imalat sanayinde yapılan üretimlerin sadece ülke içinde değil dünya pazarlarına açılmak suretiyle yapılması ve yeni yapısal reformlar uygulayarak yüksek verim elde edilmesi için yeni politikalar uygulanmaya başlanmıştır.

İmalat sanayi sektörü dışarıya yönelik mal üretimini de kapsamaktadır, bu nedenle ekonomimizdeki temel üretim sektörlerinden en önemlisi olarak kabul edilmektedir. İmalat sanayi sektörü küresel değişimlerden en fazla etkilenen sektör konumundadır. Dünya genelinde ve Türkiye'de meydana gelen krizler küresel kriz sonrasında yaşanan gelişmeler, Türkiye'de imalat sanayi öncülüğünde ekonomik büyümenin teşviki konusunu ön plana çıkarmış ve bu konuda tartışmalar yoğunlaşmıştır.

İmalat sanayi, hammaddelerin işlenerek ana mala dönüştüğü sektör olup, sektörün en önemli alt sektörü olarak değerlendirilmektedir. Üretim ve istidam bakımından büyük pay sahibidir, hafif ve ağır sanayi diye iki ana bölüme ayrılır. Gelişmiş ülkelerde genellikle makine ile üretimin gerçekleştiği ağır sanayi, az gelişmiş ülkelerde ise hafif sanayi yaygın olarak görülmektedir.

İmalat sanayini oluşturan birimleri kendi arasında; tüketim malları (gıda, içki, tütün, dokuma, hazır giyim, ağaç, mobilya, ayakkabı gibi sanayi dalları), ara mallar (kağıt, basım, deri ve küçük işleme, lastik, plastik kimya, petrokimya, petrol ürünleri, gübre, çimento,

pişmiş kil, seramik, cam, demir-çelik, demir dışı metaller) ve yatırım malları (madeni eşya, elektriksiz makineler, tarım makineleri, elektrikli makineler, karayolları taşıtları, demir yolu taşıtları, gemi inşası, uçak imalat ve diğer sanayi dallarından) olarak ayırabiliriz (Karluk, 2002: 36).

Türkiye'de sanayi sektörünün büyük bir bölümünü imalat sanayi oluşturmaktadır, İmalat sanayinin alt sektörleri içerisinde gıda, kauçuk ürünleri, kimyasal maddeler, kağıt, deri, tekstil gibi ürünler sayılabilmektedir. Türkiye'de imalat sanayinin temelleri Osmanlı dönemine kadar uzanmaktadır. Osmanlı Devleti'nde sınırlı sayıda da olsa bazı fabrikalar bulunmaktaydı, ancak bu fabrikalarda üretim genellikle insan gücüne dayandığından gerekli ihtiyacı karşılayacak seviyede değildi, Örneğin; Osmanlı ordusunun elbiselerini oluşturan çuha bile yeterli seviyede üretilmediği için farklı Avrupa ülkelerinden ithal edilmekteydi ve karşılığında yüklü miktarda para ödenmekteydi.

4.2.2. Cumhuriyet Öncesi Dönemde İmalat Sanayi Sektörü

Tanzimat fermanının ilanından hemen sonra, 1840 yılından itibaren tersaneler kurularak gemi üretimine, demirhaneler ve bunun yanı sıra bazı fabrikalar kurularak yeni üretimlere başlanmıştır, ancak üretimde insan gücü ve klasik yöntemlere devam edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu Avrupa'da patlak gösteren sanayi devrimini yeterince takip etmemiş ve ilgi göstermemiştir. Sanayi Devrimi sonrası; üretimde insan emeğinin yerini makineler almış ve seri üretimler başlamıştır, üretim artışıyla birlikte büyük şirketler kurulmaya başlamıştır. İşçi sınıfı ortaya çıkmıştır, köylerden kentlere doğru göç hareketleriyle birlikte tarımsal üretim azalmaya başlamıştır, halkın refah seviyesi yükselmiş ancak beraberinde işsizlik artmaya başlamıştır. Sosyalizm ve Liberalizm gibi yeni düşünce akımları ortaya çıkmış, sömürgecilik hareketleri yaygınlaşmıştır (Ertekin, 1998: 165).

Sanayi Devriminin başlaması ve teknolojik gelişmelerin sanayi üretiminde fazlaca kullanılmasıyla birlikte Avrupa'daki üretim hacminde büyük artışlar meydana gelmiştir. Bu duruma kayıtsız kalan Osmanlı Devleti devrimden tamamen etkilenmeye başlamıştır. Böylece; Osmanlı'nın eski klasik yöntemlerle ve yerli el tezgâhlarıyla ürettiği malların iç ve dış piyasada aşırı pahalıya elde edilmesi nedeniyle sanayi çökmüş, kurulmuş olan fabrikaların uluslararası piyasadaki rekabet seviyesi azalmış, Osmanlı toprakları Avrupalıların ham madde kaynağı haline gelmiştir. Dış ticarette denge bozulduğu için ekonomi dışa bağımlı hale gelmiş, dışarıdan ucuz malların gelmesiyle ülke batılıların açık pazarı haline gelmiştir. Esnaf

teşkilatı önemini yitirmeye başladığı için işsizlik artmaya başlamıştır ve devlet gelirleri üzerine konulan ipotekler nedeniyle Osmanlı Devleti de yarı sömürge konumuna gelmiştir.

1914 yılında patlak veren ve tüm dünya ülkelerini olumsuz yönde etkileyen Birinci Dünya Savaşı, yeni yeni emeklemeye başlayan Osmanlı sanayi piyasasına büyük bir darbe vurmuştur. Savaş sonrasında, güçlü ekonomileri sayesinde ayakta kalmayı başaran bazı ülkeler sanayileşme politikalarına ağırlık vermiş ve bu alanda hızla yükselmeye başlamışlardır. Savaşta topraklarının büyük bir bölümünün işgal edilmesi, sadece tarım alanında varlık göstermeye çalışan ve güçlü bir ekonomiye sahip olmayan Osmanlı Devleti'nde ise tarım yapmak bile olanaksız hale gelmiştir. Hem ülkeyi istila eden yabancılarla savaşmak hem de yeni bir yönetim şekline geçmek için tüm çabaları gösteren yeni Türkiye'de eldeki imkansızlıklar nedeniyle Avrupa'da sürat kazanmış olan sanayi devrimini yakalamak için oldukça geç kalındığı bir gerçektir.

4.2.3. 1923-1980 Yılları Arası İmalat Sanayi Sektörü

Cumhuriyetin kuruluş aşamasında Atatürk'ün çabalarıyla Türkiye'de sanayileşme sürecine hız verilmiştir, ilk olarak 1923 yılında İzmir'de 1. İktisat Kongresi'ni toplamış ve sanayi politikalarını güçlendirmek için ilk adımlar atılmaya başlanmıştır. Kongrede, devletin ekonomi üzerinde daha etkin rol alması ve cumhuriyetin kurulması ile elde edilmiş olan siyasi bağımsızlığımızı, ekonomik olarak kazanacağımız bağımsızlık ile taçlandırmak hedef olarak belirtilmiştir. Türkiye'nin tarım ve sanayi alanında kalkınmasının en büyük adımları bu dönemde atılmış, devlet ve özel sektörlerin katılımıyla bu sektörleri destekleyecek politikalar izlenmeye başlanmıştır (Petek, 1997: 6).

Tarım ve sanayi sektörlerini destekleme çabalarına, öncelikle tamamen yabancıların elinde olan bankacılık sistemine el atılarak başlanmış ve 1924 yılında Atatürk'ün direktifleriyle ilk ulusal banka olan İş Bankası kurulmuştur. Sanayileşmenin önemli adımlarından olan şeker fabrikaları ve demir çelik fabrikalarının kurulma çalışmalarına 1924 yılında başlanmış ve bu fabrikaların temelleri atılmış, buna bağlı olarak demiryolu ulaşım alanındaki çalışmalara başlanmıştır. İzlenecek yeni politikayı desteklemek maksadıyla; bütçedeki önemli bir gelir kaynağı olan, ancak halk üzerinde de büyük bir baskı kaynağı olarak orta çağdan bu yana süregelen Aşar Vergisi 1925 yılında kaldırılmıştır.

1926 yılında tarımda makineleşmenin sağlanması ve sanayi sektörünün desteklenmesi için çiftçilere kredi verilmeye başlanmış, 1927 yılında sanayi ile ilgilenmekte olan bu yolda devam edebilmesi için takviye olarak "Teşvik-i Sanayi ve Gümrük Kanunu" çıkarılmıştır.

1929 yılında dünyayı sarsan bunalımlardan ülkenin korunabilmesi ve fazlaca etkilenmemesi için devletçilik politikasının uygulanmasına başlanmıştır, yerli mallarına ayrıcalık olması ve üretim paylarının arttırılması için dışarıdan getirilen mallara ağır gümrük vergileri konulmaya başlamıştır. 1933 yılında devletin ekonomideki etkinliğini arttırmak için Sümerbank kurulmuş ve aynı yıl özel sermaye birikiminin yetersizliği nedeniyle devletçilik politikası yoluyla sanayileşmeye ağırlık verilmeye başlanmıştır.

Sanayide planlamanın sağlanması için sırasıyla "1933-1937 yılları arasında birinci beş yıllık sanayi planı, 1938-1942 yılları arasında da ikinci beş yıllık sanayi planı yapılmış ancak ekonomik yönden tüm dünyayı etkisi altına alan İkinci Dünya Savaşı nedeniyle ikinci beş yıllık plan gerçekleşememiştir. 1932 ile 1950 yılları arasındaki dönemde İkinci Dünya Savaşı'na katılmamamıza rağmen savaşın etkisi ülkemizde de hissedilmiş ve yatırımların ağırlıklı olarak savunma amacıyla kullanılmasına sebep olmuştur. "Milli Ekonomiyi Koruma Kanunu" da bu maksatla çıkarılmıştır. Savaş sonrasında ekonomide devletçilik politikasının etkisi azaltılmaya çalışılmıştır. 1947 yılında hazırlanan liberal karakterli bir kalkınma planı 1948-1952 yılları arasında uygulanmıştır.

1950 ile 1960 yılları arasında devletin ekonomi alanında devletin etkinliği azalmaya başlamıştır, alt yapı çalışmalarına önem verilmiş, karayolları, limanlar, sulama projeleri hayata geçirilmiş, tarım sektöründe gelişme yaşanırken sanayi sektöründe istenilen gelişmeler olmamıştır. 1960 ile 1980 yılları arasında Türkiye büyük siyasi çalkantılar ve uluslararası sorunlar yaşamış, bunları etkisiyle sanayi sektöründe beklenilen seviyeye ulaşılamamıştır. Bu dönem içerisinde sanayileşmede yeni teknolojik yöntemlerin kullanımına ağırlık verilmiştir.

1962 yılında hazırlanmış olup bir yıl süre ile uygulanmış olan kalkınma planının başarılı olması nedeniyle 1963 yılından itibaren beş yıllık kalkınma planlarıyla ekonomi yönlendirilmeye çalışılmıştır. On bir kalkınma planının sonuncusu 2019-2023 arası için hazırlanmıştır. Bu planların maksadı, özel sektörlerin yatırımlara teşvik edilmesidir. 1983 yılından itibaren dışa açılma süreciyle birlikte Türkiye ekonomisi giderek bölgesel ve küresel etkilere daha açık hale gelmiştir.

1970'li yıllarda dünya genelinde meydana gelmiş olan iki petrol krizi, çoğu ülkeler gibi ülkemizi de olumsuz yönde etkilemiştir. Meydana gelen petrol krizlerinin yanı sıra ortaya çıkan bazı köklü değişim ve dönüşümler Türkiye gibi dışarıya kapalı olan ithal ikameci sanayi modeli uygulamakta olan ekonomileri de zorlamaya başlamıştır. 1973 yılında petrol fiyatlarında meydana gelen büyük artış sanayi üretim için ihtiyaç olan döviz ihtiyacını

arttırmıştır, bu artış ülkemizin ödemeler dengesinin bozulmasında etkili olmuş, 1970'li yılların sonlarına gelindiğinde ise artık ödemeler dengesinde oluşan açık kapatılamayacak boyutlara ulaşmıştır. Türkiye'nin ihtiyacı olan dış borçlanmalar için kapıların kapanması, 1974 yılında yapılan Kıbrıs Barış Harekatı'nın yanı sıra ülkemiz içindeki siyasi istikrarsızlıklar gibi birçok sebebin bir araya gelmesiyle sanayi üretimi büyük oranda etkilenmiş ve sektör faaliyetleri durma noktasına gelmiştir. İç pazarda üretim yapmakta zorlanan ve herhangi bir rekabet ortamı bulunmayan Türkiye'de küreselleşmenin etkileri kendisini iyiden iyiye hissettirmeye başlamış ve ekonomideki olumsuz gidişat iyice kendini göstermeye başlamıştır.

4.2.4. 1980-2000 Yılları Arası İmalat Sanayi Sektörü

"Türkiye ekonomisinde 1980 yılından önce ithal ikame stratejileri uygulanırken, 1980 sonrasında gelişebilecek ve rekabet edebilecek potansiyele sahip ihracata dönük endüstrilerin teşvik edilmesi ve desteklenmesi yönünde ihracatın özendirilmesi stratejileri uygulanmaya başlanmıştır"

1980 yılından sonra sanayi sektörünün desteklenmesi amacıyla izlenen politikalar ve dışa açık büyüme stratejisinin uygulamaya konulmasıyla artan dış talep ve 1980 öncesinde oluşturulan üretim kapasitesinin etkin kullanılması sonucunda 1980 sonrasında imalat sanayi işgücü verimliliğinin artmasına yol açmıştır. (TÜSİAD, 2005)

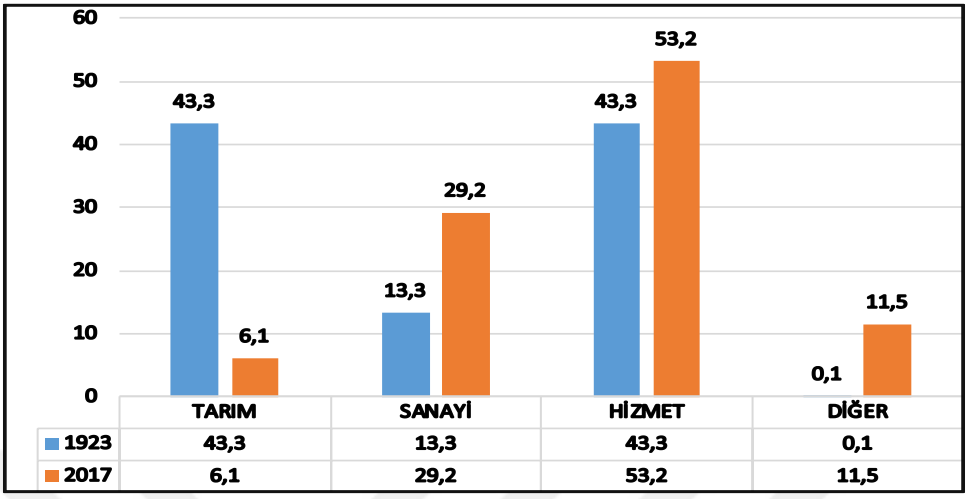
Türkiye'deki siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle 1980 yılı öncesinde birçok hükümet değişikliği meydana gelmiş, ancak bu değişiklikler Türk ekonomisini ve sanayi sektörünü ayağa kaldıramamıştır. 1979 yılı sonlarına doğru yeni bir hükümet değişikliğine gidilmiş ve ekonomiye yeniden yön verme hesapları yapılmaya başlanmıştır. 24 Ocak 1980'de uygulamaya konulmuş olan yeni istikrar programıyla birlikte bazı tedbirleri alma zorunluluğuna gidilmiştir. Yeni açıklanmış olan istikrar programı ile birlikte "iç piyasayı korumak" amacı güden ithal ikameci politikalar terk edilmeye başlanmış ve küreselleşmenin en büyük etkilerinden birisi olan "serbest dış ticaret" dönemi başlamıştır. Uygulanmaya konulan bu tedbirlerle birlikte kısa zaman içinde ekonominin içine girdiği dar boğazdan kurtarılması, dış ticarette artış ve ülkemize yönelik sermaye dolaşımının hızlanması hedef alınmıştır. Alınmış olan bu kararlar sanayi sektörünün önündeki engellerin kalkmasına ve sektörün gelişmesine olanak hazırlamıştır. 24 Ocak kararları ile aslında yeni bir sanayileşme ve istikrarlı büyüme hedeflenmiştir, fakat zamanlama ve ülke kaynaklarının tam olarak tespit edilemeden uygulamaya geçilmesi nedeniyle tam bir sanayileşme sağlanmamış ve istenilen

seviye elde edilememiştir. Cumhuriyetin kuruluşundan sonraki 57 yıllık süreçte sanayi sektöründe sadece iç talebin karşılanması maksadıyla yurtdışından getirilen malların yurt içinde üretilerek satılması hedeflenmişti ve üretim bu yönde yapılmaktaydı. Sanayi sektöründe yeni kurulmakta olan dalların genellikle birkaç kuruluşun tekeline geçmiş olması, üretimde rekabetin olmaması ve bu imalatçıların da birçok vergilerle korunması sonucu dışa kapanmış bir sistemin devam etmesini sağlamıştı.

12 Eylül askeri müdahalesi ve sonrasında gelmiş olan ekonomi yöneticilerinin serbest piyasa ekonomisini uygulamasıyla birlikte özel sermaye devreye girmiş ve sanayi sektörü gelişimini sürdürmeye başlamıştır. Küreselleşmenin artış gösterdiği bu dönemlerde rekabetin ve pazar ortamının yetersiz olması ekonomimizde kendisini iyice hissettirmeye başlamış ve artık yurt içi üretim ile sonuç alınamayacağı ve yurt dışı için üretim yapılması gerçeği ortaya çıkmıştır. Bu dönemdeki uygulamalar neticesinde ihracattaki engeller kaldırılmaya başlanmış, yine ihracat için önemli rol oynayan ulaşım, haberleşme ve altyapı ile ilgili yatırımlara ağırlık verilmiştir. 1984 yılında yabancı mal giriş çıkışları üzerindeki denetim ve sınırlamalar kaldırılmış, vergi oranları yeniden ayarlanmıştır. 1985 yılından itibaren hız kazandırılan özelleştirme furyası ile birlikte kamuda yapılan yatırımlar özelleştirilmiş ve birçok kamu kuruluşu özel sektöre devredilmeye başlamıştır. Bunun sonucu olarak kamu yatırımları içindeki sanayi sektörünün payı gerilemeye başlamıştır (1978 yılında %20,7, 1984 yılında %18,7, 2000 yılında %5, 2004 yılında %3,2). Bunun karşılığında özel sektördeki yatırım payları ise artmıştır. 1980 ile 1994 yılları arasında hem ülkemiz ekonomisi hem de sanayi sektöründe az da olsa büyüme eğilimi görülmüştür, ancak uygulanmakta olan istikrar tedbirlerinden bazılarında başarı elde edilirken, bazılarında beklenen başarı gerçekleşmemiştir. Özellikle 1985 yılından itibaren Türk ekonomisi ve sanayi sektöründe büyüme oranları dengeli bir seyirde ilerlemiştir.

Ülkemizde sanayi sektörü yukarıda bahsetmiş olduğumuz birçok olaydan ötürü hem ülke içinde hem de uluslararası ekonomik hareketlerden çok çabuk ve önemli oranda etkilenen bir sektör halini almıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren devlet desteğiyle önemli bir yol kat etmesine rağmen başta İkinci Dünya Savaşı olmak üzere birçok olaydan gelişimi etkilenmiştir, bunun yanı sıra ülke içindeki siyasi olaylar ve siyasi istikrarsızlıklar sektörü zaman zaman olumsuz yönde etkilemiştir. Sanayi sektöründe 1980 yılında yapılmış olan değişiklikler üretimin ve sektör payının da önemli seviyede artmasına sebep olmuş

Cumhuriyet'in kurulduğu yıllarda sanayi sektörünün GSYH'deki payı %13 civarındayken 2017 yılı itibarıyla %29,2 seviyelerine kadar yükselmiştir (Şekil 4.5).

Şekil 4.5: Sektörlerin 1923 ve 2017 Yıllarında GSYH Payları.
Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Türkiye'de sanayi üretimin büyüme hızına bakıldığında yıllar arasında önemli sapmalar görülmektedir. Tablo 4.4'te Dünya'da Avrupa birliği ülkelerinde ve Türkiye 2000 ile 2017 yılları arasında sanayi sektöründeki toplam büyüme oranları görülmektedir. Burada dikkati çeken nokta dünya ve AB ülkelerinde birkaç yılın göstergeleri hariç önemli sapmalar mevcut değildir, ancak Türkiye'de bunun aksine yıllar arasında büyük değişiklikler görülmektedir. Örneğin 2000 yılında %7'lik büyüme varken bir yıl sonrasında bu oranda büyük düşüş yaşanarak %11'lere kadar inmiştir. Bu tabloda görüldüğü gibi Türkiye'deki sanayi büyüme oranları, dünyadaki büyüme oranları ile hemen hemen örtüşmekte yani yükseliş ve düşüşleri aynı yıllara denk gelmektedir. 2001 yılında Türkiye'de yaşanmış olan kriz nedeniyle oranda çok büyük bir düşüş görülmektedir, 2008 yılındaki düşüşün sebebi ise dünya genelinde meydana gelmiş olan ekonomik krizin etkileridir. 2010 yılında dünyayı etkileyen bu krizin bitimiyle birlikte sanayi büyüme oranlarımız önemli derecede artış göstermiştir. Son yıllarda ise ülkemizdeki artış hem dünya hem de AB ülkelerine göre olumlu denilebilecek seviyededir (Tablo 4.4).

YILLAR	DÜNYA	AB	TÜRKİYE
2000	5	4	7
2001	0,11	1	-11
2002	1	0,38	6
2003	4	0,88	9
2004	6	3	14
2005	4	1	11
2006	5	4	13
2007	5	3	7
2008	1	-2	0,65
2009	-5	-11	1
2010	7	5	12
2011	4	2	19
2012	2	-2	5
2013	3	-1	10
2014	3	2	5
2015	3	3	5
2016	3	1	5
2017	3	3,3	6,8

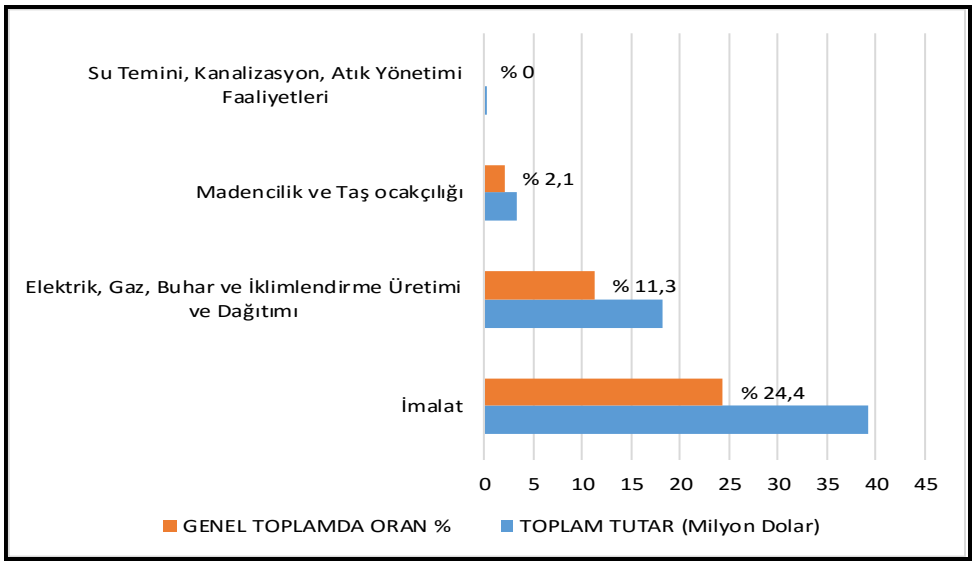
Tablo 4.4: Sanayi Büyüme Oranları (%)

Kaynak: World Bank Data and Indicator-"Industry Annual Growth (%)", TÜIK 2017 verileri

Türkiye'de hizmet sektöründe olduğu gibi sanayi sektöründe de yabancı yatırımların ülkemize girişleri 2000'li yıllardan sonra hız kazanmıştır. Ülkemizde yabancı yatırımlarının ve şirket sayısının artması 2003'ten itibaren uygulanan "Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu" ile başlamıştır. Kanunun yürürlüğe girmiş olduğu 2003 yılından itibaren yabancıların ülkemize yatırım yapmaları ile ilgili engellerin kaldırıldığını ve onlara sağlanan avantajlardan ve Türkiye'yi tercih sebepleri ile artı ve eksileri hizmet sektörü ile ilgili bölümde bahsedilmiştir. Ülkemizde yabancı yatırımcıların sanayi sektöründe en çok görüldüğü alan %24,4 ile imalat sektörüdür, imalat sektöründe ise gıda sektörünün %5,8, kimya sektörünün ise %3,9 ile önemli yer tuttuğu görülmektedir. 2002 ile 2019 yılları arasında sanayi sektörünün doğrudan yabancı yatırımlara düşen payı 60,793 milyon dolar olup hizmet sektöründen sonra %38 ile ikinci pay sahibi olarak yer aldığı görülmektedir. (Tablo 4.5 ve Şekil 4.6)

SANAYİ SEKTÖRÜ	TOPLAM TUTAR (Milyon Dolar)	GENEL TOPLAMDA ORAN %
İmalat	39,203	24,4
Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme Üretimi ve Dağıtımı	18,147	11,3
Madencilik ve Taş ocakçılığı	3,367	2,1
Su Temini, Kanalizasyon, Atık Yönetimi Faaliyetleri	0,077	0
SEKTÖR TOPLAMI	**60,794**	**37,8**

Tablo 4.5: Sanayi Sektöründe 2002-2019 Yılları Arasında Doğrudan Yabancı Yatırımları
Kaynak: Merkez Bankası 2020 Yılı Ödemeler Dengesi Raporu

Şekil 4.6: Sanayi Sektöründe 2002-2019 Yılları Arasında Doğrudan Yabancı Yatırımları (Grafiksel)

Kaynak: Merkez Bankası 2020 Yılı Ödemeler Dengesi Raporu

Türkiye Avrupa Birliğine üye olmamasına rağmen 1995 yılında gümrük birliğine kabul edilmiştir. Bu durum AB'nin birliğe üye olmayan bir ülke ile yapmış olduğu ilk ve önemli bir girişimdir. Gümrük Birliği Anlaşması 1 Ocak 1996 tarihinde uygulamaya konulmuştur, bu anlaşma ile Türkiye, Avrupa Birliği'ne üye olan ülkelerin sanayi ürünlerinden almış olduğu gümrük vergilerini yürürlükten kaldırıp vergi almamaya başlamıştır. Bu anlaşmanın sonucu olarak Gümrük Birliği, AB ile ülkemiz arasında yapılmakta olan ticareti ve yapılan yatırımları desteklemeye başlamış ve sanayi sektöründe yeni bir üretim hamlesi başlamıştır. Gümrük Birliği anlaşması ile sanayi sektöründeki üreticiler rekabet ortamına girmiş, kaliteli ve ucuz girdi elde etmeye başlamış ve daha büyük bir ihraç pazarına açılma olanağı elde etmişlerdir, anlaşmanın bu olumlu sonuçlarının yanı sıra Türkiye'nin beklentilerine tam olarak karşılamayan olumsuz yanları da vardır. Örneğin; yabancı ülkelerin ülkemiz içinde üretim yapacağı fabrikalar açması beklenirken,girişi yapılmayan sermaye sebebiyle fabrika açmak yerine,kullanamadıkları malları veya üçüncü dünya ülkelerine yaptırmış oldukları fason malları ülkemize göndermek yoluna başvurmuşlardır. Durum böyle olunca yapılan anlaşmadan beklentilerimiz tam karşılanamamıştır.

4.2.5. 2000 Yılı ve Günümüze Kadar İmalat Sanayi Sektörü

2000'li yılların başından itibaren Türkiye ekonomisi ile birlikte sanayi sektöründe de olumlu yönde gelişmeler olmuştur, enflasyon düşüş eğilimine girmiş, faizler düşmeye başlamıştır. Ekonomideki bu olumlu hava 2000 yılının sonlarında meydana gelmiş olan finans

dalgalanmalarıyla ve arkasından 19 Şubat 2001 günü Milli Güvenlik Kurulu'nda devlet yöneticileri arasında meydana gelen gerilim nedeniyle, cumhuriyet tarihimizin en büyük ekonomik krizi patlak vermiştir. 2001 yılı krizi olarak adlandırılan kriz ile diğer sektörler gibi sanayi sektörünü de yoğun şekilde etkilemiştir. Birçok işletme maalesef kapısına kilit vurmak veya geçici süre ile üretim yapmama durumu ile karşı karşıya kalmıştır, işten çıkarmalar ve işsizlik oranında büyük artışlar meydana gelmiştir.

2001 krizi ile, ekonominin düzeltilmesi için 1999 yılı sonunda uygulamaya konulmuş olan sabit kur politikasından vazgeçilerek dalgalı kur politikasına geçilmiş, borsa tarihi düşüşünü yaşamış, gecelik faiz oranları dünyada bir ilk olarak %7000 seviyelerine yükselmiştir. Kriz birçok sektörde 2003 yılına, bazı alt sektörlerde ise 2004 yılı sonlarına kadar etkisini sürdürmüştür. Sanayi sektöründe ise bu etki 2003 yılı son çeyrek dilimini de içine alarak yaklaşık üç yıl etkisini göstermiş, büyüme %11 oranında gerilemiş, üretim seviyelerinde büyük oranda düşüş meydana gelmiş, işsizlik ile birlikte istihdam oranları azalmaya başlamıştır. Türkiye'de sektörleri etkileyen krizler bununla bitmemiştir. 2008 yılının son aylarında ABD'de ortaya çıkan, taşınmaz malların piyasa değerlerin birdenbire düşmesiyle dünyayı etkisi altına alan yeni bir finansal kriz ortaya çıkmış ve tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi ülkemiz ekonomisinde yeniden değer kaybı yaşanmaya başlamıştır. 2008 yılında baş gösteren küresel kriz 2001 yılındaki kadar etkili olmamış, fakat bunun neticesinde yine sanayi sektörünün büyüme hızında yaklaşık %10'luk değer kaybı olmuştur. Bu kriz yine işsizlik oranında büyük bir artışa sebep olmuş, özellikle sanayi üretiminde meydana gelen düşüş ile birlikte ekonomimizde yeni bir küçülme yaşanmıştır.

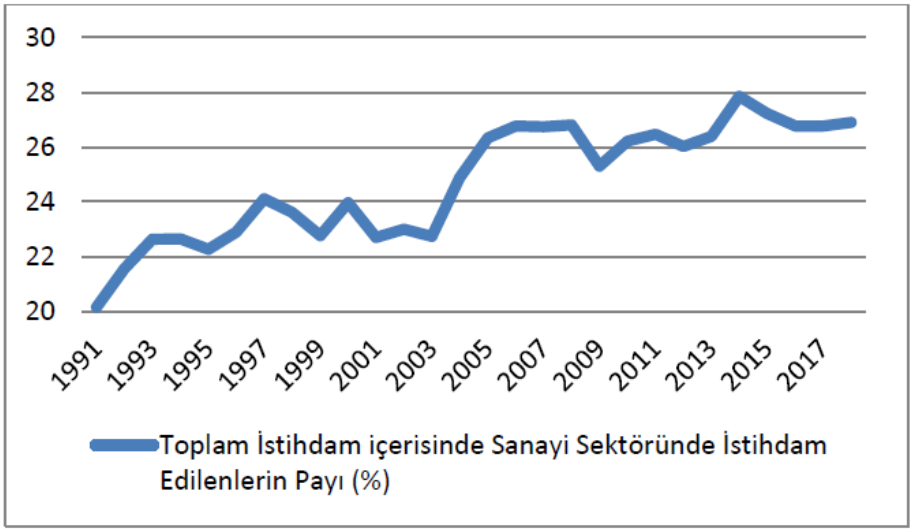
2008 yılı sonrası dünyayı sarsan krizin etkileri 2010 yılından itibaren etkisini yavaş yavaş kaybetmeye başlamış ve sanayi sektörü çok olmasa bile toparlanma sürecine girmiştir, ancak bu olumlu hava çok sürmemiştir. İç politikadaki ve Orta Doğudaki karışıklıkların da etkisiyle 2018 yılından itibaren aşağıya doğru seyretmeye başlayan Türk ekonomisi 2019 yılı sonlarından itibaren dünyayı etkisi altına almış olan salgınında etkisiyle tüm sektörlerde olduğu gibi sanayi sektörünü de olumsuz yönde etkilemeye başlamıştır. Salgının nereye varacağı ve ne zaman biteceği kesin olarak bilinmemekle birlikte alınması gereken tedbirler ile birçok sanayi tesisi ve iş yeri kapanmış, sanayi sektöründeki kazançlarıyla yaşamını sürdüren birçok insan işsizlik ile baş başa kalmıştır. ILO'nun 2020 yılı kayıtlarına göre COVID-19'un sanayi sektöründe üretim ve işsizlik risk seviyesi yüksek olarak belirtilmiştir. (İşsizlik seviyesi belirlenirken dünya genelinde 14 yaşın üzerindekiler ile 65 yaşın altında

olanlar temel alınmıştır.) Türkiye'de 2020 sonunda TÜİK tarafından açıklanmış resmi rakamlara göre işsizlik oranı %13,2'dir, ancak işsizlik oranının belirlenen bu orandan daha yüksek seviyelere çıkabileceği ihtimali bulunmaktadır.

Küreselleşmiş dünya ekonomisinde en önemli sorun halini almış olan işsizlik, ülkemizin ekonomisinde de etkili rol oynamaya devam etmektedir, çünkü üretim yetersizdir, bunun yanı sıra yerli ve yabancıların oluşturduğu yatırımlar özellikle 2020 yılı sonlarına doğru bazı sektörlerde çekilme noktasına gelmiştir.

İmalat sanayi sektöründe işsizliğin önüne geçilmesi için öncelikle üretimin arttırılması gerekmektedir, ülkemizde imalat sanayi sektöründeki teknolojinin gelişmiş ülkeler seviyesine çıkarılamaması nedeniyle ağır sanayi işletmelerinin sayısı oldukça sınırlıdır, bunun yerine orta veya hafif sanayi imalatı diyebileceğimiz yapısal ağırlık mevcuttur. Durum böyle olunca hem sanayi sektöründeki istihdam oranı sınırlı kalmakta hem de ülkemizin bu sektörde gelişmiş ekonomilerle rekabet etmesi olanak dışı gibi görünmektedir.

Aşağıdaki grafikte (Şekil 4.7) 1991 ile 2018 yıllarında imalat sanayi sektöründe istihdam edilen personel yüzdesi gösterilmiştir. 1991 yılından imalat sanayisinde istihdam edilenlerin oranı yüzde 20,15 iken 2018 yılına gelindiğinde bu oran yüzde 26,9 seviyelerine yükselmiştir, burada önemli bir artış görülmemektedir, bunun başlıca sebebi hizmet sektöründe istihdam miktarının diğer sektörlere oranla önemli miktarda artış göstermektedir.

Şekil 4.7: Toplam İstihdam İçerisinde Sanayi Sektöründe İstihdam Edilenlerin Payı (%) (1991-2018)

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Cumhuriyetin Kuruluş yıllarından sonra el atılmış olan sanayi sektöründe istenilen seviyelere ulaşmadığımız bir gerçektir. O yıllarda belirlenen hedeflerin çok üzerine

çıkabilmek ve gelişmiş ülkeler ile sektör bazında rekabet edebilmek için önemli olan bir başka gerçek vardır. Ülkemizde marka değeri küresel anlama değer kazanan ürün miktarı, yok denilecek kadar azdır. Dünyanın çeşitli ülkelerinde üretilmiş olan birçok kalitesiz ürün, ülkemiz pazarlarında yer almasına rağmen bizim ürettiğimiz ve marka değeri olan ürünler dış pazarlarda yerini almakta zorlanmaktadır. Küreselleşen dünyada sanayi sektöründe ülke olarak istediğimiz seviyelere ulaşmak ve rekabet ortamına girebilmemiz için marka değeri yüksek ürünler üretmek ve bunları dünya pazarlarına sokma ihtiyacımız vardır. İsviçre'de "Dünya Ekonomik Forumu" adı altında uzun yıllardan bu yana yayımlanmakta olan ancak COVID-19 nedeniyle en son 2019 yılında açıklanmış olan "Küresel Rekabet Raporu"na göre Türkiye 141 ülke içinde 61. sırada yer almaktadır. Bu raporda "Kurumsal yapılanma, altyapı, bilgi ve iletişim teknolojileri, işgücü piyasası, makroekonomik ortam, sağlık, beceriler, mal piyasası, iş gücü piyasası, mali sistem, pazar büyüklüğü, iş dünyasının dinamizmi ve inovasyon kabiliyet" adı altında on iki bileşen temel alınmıştır. Bu değerlendirmeler neticesinde rekabet ortamında sadece pazar büyüklüğü sıralamasında 13. sırada yer almakta olduğumuz ve hiçbir Avrupa ülkesi ile Kuzey Amerika ülkesini geçemediğimiz görülmektedir.

Küreselleşen dünyada imalat sanayisinde ülke olarak istediğimiz seviyelere ulaşmak ve rekabet ortamına girebilmemiz için marka değeri yüksek ürünler üretmek ve bunları dünya pazarlarına sokma ihtiyacımız vardır. Bunun yapılabilmesi için öncelikle sanayileşmeyi tüm sorunları ile ele alarak değerlendirmek gerekmektedir, ülke insanlarının bilgi seviyelerinin arttırılması, kültürel düzeylerini yükseltilmesi de sanayileşmek için önemli adımlardan birisidir. Bunların yanı sıra yeni teknolojilere uygun ileri teknolojiyle üretilmiş, az maliyetli ancak kaliteli üretim yapılması, AR-GE çalışmalarına önem verilerek ihtiyaç duyulan harcamaların yapılması, cari açıkların ve işsizliğin en az düzeye indirilmesi, yatırım, ihracat ve ithalat için gereken teşviklerin verilmesi ve yeni sanayileşme adımlarının atılması gibi önlemler alınması gerekmektedir.

5. SONUÇ

20. yüzyılın sonlarına doğru dünyadaki birçok ülke siyaset, kültür, sosyal ve ekonomik alanlardaki uygulamalarında birbirlerine benzemeye başlamıştır, bu süreç genel olarak küreselleşmenin kendisi olarak ifade edilmektedir. Küreselleşme ile birlikte tüm dünya serbest bir pazar halini almış, sermaye sınırları aşarak serbestçe dolaşmaya başlamıştır. Uluslararasındaki bu bütünleşmelerin başlamasıyla birlikte ulus devletlerden, uluslararası bazı kurumlara doğru kaymalar başlamıştır. Bu kaymalar bazı ülkelerin bu duruma zorunlu olarak ayak uydurmasına sebep olmuştur. Küreselleşmeye ayak uyduramayan veya küresel ekonomiye direnç göstererek kendi iradelerini devam ettirmek isteyen devletlerin başarılı olamadıkları ve genellikle ekonomik alanda güç kaybı yaşadıkları gerçeği ortadadır.

Küreselleşme ile birlikte serbest pazar haline gelen dünyada sermaye, sınırlarını aşarak serbestçe dolaşmaya başlamıştır. 1980'li yıllardan sonra Türkiye bu pazarda payını almak için kapılarını dışarıya açarak ekonomide küreselleşme dönemi resmen başlatılmıştır, bu sayede üretim ve tüketimimiz yeniden şekil almaya başlamıştır. Küreselleşen dünyada kendimizi bulduğumuzda; sanayide ileri gidemediğimizi ve etrafımızdaki teknolojik gelişmeleri yakalamakta çok geç kaldığımızı anlamış olduk.

Avrupa, ekonomik küreselleşmenin başladığı dönemlerden itibaren önce sanayi sektöründe hedefini sürekli yükseklerde tutan, halkının refah seviyesini çok iyi seviyelere çıkaran birçok ülkeye sahiptir. Savaştan büyük borçlarla çıkmış ve üretimi azami seviyelere inen Türkiye ise, 1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresi ile hedefini büyüterek siyasi bağımsızlığını, ekonomik bağımsızlıkla taçlandırma yolunda ilk adımlarını atmıştır ve bu yolda başarılı olmuştur. Devletçilik politikasını yıllarca uygulamış fakat İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle bu politika sallantıya uğramıştır. Bu arada ülkemizde tarım sektörü gelişme gösterirken, dünyadaki sanayi sektörünün yükselişine ayak uydurulamamış ve kendi sınırlarımız içinde gelişen teknolojik gelişmelerden uzak, yetersiz seviyelerde üretime devam edilmiştir. 1963 yılından itibaren sürekli olarak kalkınma planları hazırlayan ülkemizde, devletin ekonomi üzerindeki etkisi yavaş yavaş etkisini yitirmeye ve özel sektör teşvik edilmeye başlanmıştır.

1980'li yıllardan sonra Türkiye'de sanayi sektöründe önemli değişimler yaşanmıştır. Sanayinin gelişim süreci yerel ve küresel dalgalanmalara bağlı olarak inişli ve çıkışlı bir seyir izlemiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra devlet desteğiyle birlikte gelişmeye başlayan sektör, İkinci Dünya Savaşı'nın küresel çapta yaratmış olduğu yıkıcı etkilerden ötürü sekteye

uğramıştır. Yaşanan askeri ihtilaller de ekonominin genelinde yaşattığı sıkıntılarla beraber sanayi sektörünü de oldukça olumsuz yönde etkilemiştir. Türkiye'de korumacı politikanın son bulduğu 1980'li yıllardan sonra serbest piyasa politikalarına geçiş yapılmasıyla, ekonominin her parçasında olduğu gibi sanayi sektörü de özel sermaye öncülüğünde gelişimini hızlı bir şekilde sürdürmüştür. Türkiye'nin dünya genelinde ABD, Japonya, İngiltere, Almanya gibi ülkelerle rekabete girmesi kısa vadede pek olası görünmemektedir. Sanayi sektöründeki büyüme oranımız bu ülkelerden yüksektir ancak ara girdi ithalatı, enflasyon, faiz oranları gibi değişkenlerden çabuk etkilenmektedir. Bu sebeple ülkemizde sanayi sektörü dengesiz bir büyüme gerçekleştirmiş.

Küresel rekabet sıralamasında dünyada ilk 10'da olan ülkelere bakıldığı zaman sanayinin ve teknolojinin gelişmiş olması, gelişmişlik ve sanayi sektörünün arasında doğru orantı olduğu çıkarımında bulunmamızı sağlar. Bu ülkelerin sahip olduğu küresel firmalar, geniş bir ağ oluşturmuştur ve dünya çapında hemen hemen her yerde üretim ve pazarlama olanağına sahip oldukları görülmektedir. Bu sebeple bu firmaların ölçek ekonomilerinden yararlanma şansları çok daha yüksektir. Bu firmaların küresel rekabet şansının artmasının yanı sıra, diğer firmaların piyasalardaki var oluşlarına da zarar verebilmektedir. Bu sebeple bu rekabete girebilmek için yüksek teknolojili imalat sanayi üretimi ve ihracatın artması şarttır.

Üretimde çok kritik bir konuma sahip olan imalat sanayinde yapılacak değişimler büyük önem taşımaktadır. Bu sektörde uygulamamız gereken uzun vadeli politikalar ile katma değeri yüksek olan sanayi ürünlerini üretmek başlıca hedefimiz olmalıdır. 1980 yılı öncesi uygulanan ithal ikameci üretim politikaları ile birçok alanda rekabette geri kalınmıştır. Bu sebeple başlıca imalat sanayinde yapılacak üretimlerin, yalnızca yurtiçinde değil, küreselleşen dünya ekonomilerinin de olumlu taraflarından beslenerek yurtdışı pazarlarına yönelik de üretim yapılması gerekmektedir. Endüstri 4.0'ın getirmiş olduğu tüm olanakları kullanarak, özellikle teknolojiyi ön planda tutarak üretim gerçekleştirilmelidir ve böylece verimli üretimin sağlanması hedeflenmelidir. Singapur örneğinde olduğu gibi ileri teknoloji ile harmanlanmış üretimin gerçekleşmesi için yapısal yeniliklerin uygulanması gerekmektedir. Bu noktada imalat sanayine yönelik verilen teşviklerin doğru uygulanması ve gerekli denetimlerden geçmesi şarttır. Verilen teşviklerin getirilerinin, götürülerini karşılaması için gerekli tedbirler alınmalıdır. Kur düzeyinde yaşanan dalgalanmalar yabancı yatırımcıları tedirgin eden bir unsundur, bu sebeple ihracata dönük üretimin sağlanabilmesi için kur düzeyinin de istikrarlı bir yapıya oturması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Akgönül, H. (2001). "Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Küreselleşme." *K.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt:2, Sayı:2.

Aktan, C. (1998). "Globalleşme, Bölgeselleşme ve Yerelleşme", *Dış Ticaret Dergisi*, Sayı:10, 1-4.

Akyüz, Y. (1993). "Financial Liberatization: The Key Issues" *UNCTAD Discussion Paper*, N:56.

Auguste, B. (1998). "What's So New About Globalization?", *New Perspectives Quarterly*, Vol. 15, No:1, p.16.

Aydemir C., Kaya M. (2007). ''Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 6, Sayı: 20, s.260-282.

Baştürk, Ş. (2001). "Bir Olgu Olarak Küreselleşme", İş*, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi,* Cilt: 3, Sayı: 2.

Bayar, F. (2011). "Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye", *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi,* Sayı: 32, s. 25-34

Boratav, K., Tanör B. (2003) *"Yakınçağ Türkiye Tarihi 2 (1980-2003)"*, İstanbul: Milliyet Yayınları, Cilt 2, s.328

Büyükbaykal, C.I. (2004). "*Türkiye'de Televizyon Alanında Küresel Yerel Birlikteliği: CNN Türk ve CNBC-e Örneği, 1. Baskı,"* İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, s.19.

Castells, M. (2005). "*Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Ağ Toplumunun Yükselişi",* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.180-181.

Dikkaya, M., Deniz, F., (2006). "Ekonomik Küreselleşmenin Yol Açtığı Problemler: Teorik Bir Bakış"*, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 3*, s:164.

Drucker, P. (1993). *Kapitalizm Sonrası Toplum, Çeviren: Zülfü Dicleli,* İstanbul: Türk Henkel Dergisi Yayınları, s.21.

Eroğlu, N. (2002). *"Finansal Küreseleşme: Devletin Düzenleyici Rolü Üzerine Etkileri",* İstanbul: Om Yayınları, s:20

Ertekin, G. (1998). *"Türkiye Coğrafyası*", Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, s:119-226.

Freeman, A., Kagarlitsky, B., (2007). *"Küreselleşmenin Krizi", Çeviren: İbrahim Yıldız, Bahar Kara,* İstanbul: Yordam Kitap, s: 65.

Freidman, T. (2000). *"Lexus ve Zeytin Ağacı: Küreselleşmenin Geleceği", Çeviren: Elif Özsayar,* İstanbul: Boyner Holding Yayınları, s:31

Gezgin, S. (2005). "Küreselleşmenin Medya ve Toplum Üzerindeki Etkileri", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi,* Sayı:21, s:9-12.

Giddens, A. (1990). *"The Conseguence of Modernity",* London: S.U.P, p.64

Gökdere, A. (2001). "Küreselleşmeye Genel Bir Bakış", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi,* Cilt: 1, Sayı: 1, s:71-101.

Göngen, M. (2013). "Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu Küreselleşmeyi Yöneten Üç Ana Kurum: IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı: 29, s:117-134.

Günsoy, B. (2006). *"Küreselleşme, Bir Varoluş Çözümlemesi",* Bursa: Esin Kitabevi, s:87-104

Günsoy, B., Kar, M. (2008).*"Küreselleşme ve Kalkınma",* Bursa: Esin Kitabevi, s:311-395

Güzelsarı, S. (2008). "Küresel Kapitalizm ve Devletin Dönüşümü", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Hablemitoğlu, Ş. (2004). *"Küreselleşme Düşlerden Gerçeklere",* Ankara: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, s:36

Halliday, F. (2002). "*2000'lerde Dünya",* İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, s:99-104.

İnternet: Türkiye İstatistik Kurumu (2020, 10 Kasım). *İşgücü İstatistikleri, Ağustos 2020,* https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Agustos-2020-33792#:~:text=%C4%B0stihdam%20edilenlerin%20say%C4%B1s%C4%B1%202020%20y%C4%B1l%C4%B1,ile%20%43%2C9%20oldu.&text=%C4%B0stihdam%20edilenlerin%20%19%2C2',ise%20hizmet%20sekt%C3%B6r%C3%BCnde%20yer%20ald%C4%B1. Son Erişim tarihi: 2020.

İnternet: Econominal (2018). "*Ekonomi biliminde 5 önemli sektör hangileridir?",* https://www.econominal.org/ekonomi-biliminde-5-onemli-sektor-hangileridir/ Son Erişim tarihi: 2020.

İnternet: Finanspara (2020, 20 Ocak). "*Türkiye'de sektörler kaç gruba ayrılır?",* https://www.finanspara.com/turkiyede-sektorler-kac-gruba-ayrilir/ Son Erişim tarihi: 2020.

İnternet: Ulusoy S. (n.d). *"Ekonomik sektör nedir? Ekonomik sektörler nelerdir?", TURKAU,* https://turkau.com/ekonomik-sektor/ , Son Erişim Tarihi: 2021

İnternet: Yaldız E. (2019, 29 Ekim). *"Sanayi toplumunun özellikleri",* https://www.muhendisbeyinler.net/sanayi-toplumunun-ozellikleri/ Son Erişim Tarihi: 2013.

İnternet: The Global Economy (n.d), *"Economic globalization - country rankings"*, https://www.theglobaleconomy.com/rankings/kof_econ_glob/ , Son Erişim Tarihi: 2021

İnternet: The Global Economy (n.d), *"Turkey economic indicators"* https://www.theglobaleconomy.com/Turkey/ Erişim Tarihi: 2021

İnternet: Çakırcı, E. (2013, Ekim 13). *"Türkiye'nin dünya ekonomisindeki yeri",* https://www.ekodialog.com/Makaleler/turkiyenin-dunya-ekonomisindeki-yeri.html , Son Erişim Tarihi: 2005

Kansu, I. (1996). *"Emperyalizmin Yeni Masalı: Küreselleşme",* Ankara: KIGEM Yayınları, s:21.

Karabıçak, M. "Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerinde Ortaya Çıkan Yönelim ve Tepkiler" *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Cilt:7, Sayı:1, 113-116.

Karluk, S. R. (1996). *"Uluslararası Ekonomi, Teori ve Politikalar",* 10. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi, s:215.

Karluk, S. R. (2002). "*Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişim, Yapısal ve Sosyal Değişim*", 7. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi, s:36.

Kır, A. (2002). *"Globalizasyon Küreselleşme Ulus Devletin Sonu mu?",* Ankara: Eylül Yayınları, s.15.

Kleinert F. (2004). *"The Role Of Multinational Enterprises In Globalization",* Berlin: Springer Publishing, p:1

Kuruç, B. (2011). *"Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi: Büyük Devletler ve Türkiye",* 3. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s:72

Ohmae, K. (1993). *"The Global Logic of Strategic Alliances",* USA: Harvard Business Review Publishing, p.17.

Öztürk, N. (2007). "Finansal Küreselleşme ve Küresel Sermaye Akımları", içinde Küreselleşme Üzerine Notlar, Ed. Oğuz Kaymakçı, Ankara: Nobel Yayıncılık, s:251.

Petek, A. (1997). *"Türkiye İmalat Sanayi Piyasasında Fiyatlama ve Fiyat Bekleyişlerinin Önemi",* Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Prakash, A. (2001). "The East Asian Crisis and The Globalization Discourse", *Review of International Political Economy,* Vol. 8, No: 1, p:119-146

Robertson, R. (1999). *"Küreselleşme, Toplum Kuramı ve Küresel Kültür", Çeviren:Ümit Hüsrev Yolsal,* Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, s:21

Rodrik, D. (1997). "*Has Globalization Gone Far Enough",* Washington: Peterson Institute For International Economics

Seyidoğlu, H. (1999). *"Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama",* İstanbul: Turhan Kitabevi, s:189.

Seyidoğlu, H. (2003). "Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri", *Doğuş Üniversitesi Dergisi,* Cilt: 4, Sayı: 2, s:142.

Seyrek, İ. (2002). *"*Küreselleşme Sürecinde İktisat Politikaları ve Yakınsama Tezi", *Gazi Üniversitesi, İ. İ. B. F. Dergisi,* cilt: 4, sayı: 2.

Steger, M. B. (2006). *"Küreselleşme", Çeviren: Abdullah Ersoy,* Ankara: Dost Kitapevi Yayınları, s:28.

Stiglitz, J. (2006). "*Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı", Çevirmen: Arzu Taşçıoğlu,* İstanbul: Plan B Yayınları, s:31.

Şahinkaya, Serdar (2012), "Türkiye Sanayileşme Tarihinden İki Kesit: Birinci Sanayi Planı 1933 ve Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi (2011–2014)", *3. Ulusal İktisat Kongresi / 29 Şubat - 2 Mart 2012 /* DEÜ, İİBF İktisat Bölümü, İzmir, s:2-10.

Taylor, T. (2000). "The Truth About Globalization"*, The Public Interest,* Vol: 147, s:24

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü DİE. (1979). "*Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı*", Ankara, s:142.

Thema Larousse Tematik Ansiklopedi, (1993). Milliyet Yayınları, İstanbul, Cilt:2 s.312.

Törenli, N. (1994). "*Enformasyon Toplumu ve Küreselleşme sürecinde Türkiye",* Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, s:76-77.

Turan, K. (1994). "Küreselleşen Çağımız ve Çalışma Hayatı*", Kamu-İş Dergisi,* Cilt: 3, Sayı: 3, s:1-3

Turan, Z. (2011). "Finansal Piyasalar ve Küreselleşme*" Mevzuat Dergisi,* Cilt: 14, Sayı 162, s:1

TÜSİAD, (2005). "*2006 Yılına Girerken Türkiye Ekonomisi: İstikrardan Sürdürülebilir Büyümeye"*, İstanbul.

Yılmaz, A. (2004). *"İkinci Küreselleşme Dalgası, Kavram, Süreç ve Sorunlar"* . Ankara: Vadi Yayınları, s:78

Zengingönül, O. (2004). "Küreselleşme Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme", *İktisat Teorisi Dergisi*, Sayı:12, 15-28.

Ziegler, J. (2004). "*Dünyanın Yeni Sahipleri ve Onlara Direnenler", Çeviren: Nedim Demirtaş,* , İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları, s:85-87

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı :SARI, Sercan

Uyruğu : T.C.

Eğitim Derece	**Eğitim Birimi**	**Mezuniyet tarihi**
Yüksek Lisans	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Devam ediyor
Lisans	Hacettepe Üniversitesi İktisat Fakültesi	2016
Lise	Cumhuriyet Anadolu Lisesi	2011

İş Deneyimi

Yıl	**Yer**	**Görev**
2	Ser&Berker Bağımsız Denetim A.Ş.	Bağımsız Denetçi Yardımcısı

Yabancı Dil

İngilizce

ankara
HBM

ankara HBM